

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ACİL DURUM VE AFET YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’DE 1999 MARMARA DEPREMİ’NDEN İTİBAREN AFET VE ACİL
DURUMLARDA PSİKOSOSYAL DESTEK UYGULAMALARININ GELİŞİMİ

Muharrem SERHAT

MART 2021

ACİL DURUM VE AFET YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’DE 1999 MARMARA DEPREMİ’NDEN İTİBAREN AFET VE ACİL
DURUMLARDA PSİKOSOSYAL DESTEK UYGULAMALARININ GELİŞİMİ

Hazırlayan
Muharrem SERHAT

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Nihat GÜNEŞ

Jüri Üyeleri
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Nihat GÜNEŞ
Dr. Öğr. Üyesi Celal İNCE
Doç. Dr. Mehmet Tahir KARABOĞA

MART 2021

ONAY

Muharrem SERHAT tarafından hazırlanan “Türkiye’de 1999 Marmara Depreminden İtibaren Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek Uygulamalarının Gelişimi” adlı tez çalışması 04/03/2021 tarihinde yapılan sınavla aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Acil Durum ve Afet Yönetimi Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Mehmet Tahir KARABOĞA
(Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Nihat GÜNEŞ
(Üye)

Dr. Öğr. Üyesi, Celal İNCE
(Üye)

İmza

Bu tezin kabulü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun .../.../...gün ve .../... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zeki ARGUNHAN
Enstitü Müdürü

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI
ETİK BEYANI

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre hazırlamış olduğum “**Türkiye’de 1999 Marmara Depremi’nden İtibaren Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek Uygulamalarının Gelişimi** ” adlı tezimin özgün bir çalışma olduğunu, tez hazırlanırken tüm aşamalarda bilimsel etik ilkelerine uygun davrandığımı, tez kapsamında sunulan tüm verileri bilimsel etik ilkelerine uygun elde ettiğimi, tezde faydalandığım tüm eserlere atıf yaptığımı ve kaynaklar kısmında bu eserleri gösterdiğimi beyan ederim. / / 2021

Muharrem SERHAT

ÖZET

TÜRKİYE’DE 1999 MARMARA DEPREMİ’NDEN İTİBAREN AFET VE ACİL DURUMLARDA PSİKOSOSYAL DESTEK UYGULAMALARININ GELİŞİMİ

Muharrem SERHAT

Yüksek Lisans Tezi

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Acil Durum ve Afet Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Nihat GÜNEŞ

Mart 2021, 115 sayfa

Yaşamı olumsuz etkileyen ve çok yönlü sorunlara neden olan afet ve acil durumlardan korunmak ve etkilerini azaltmak amacıyla, birçok disiplin tarafından çalışmalar yürütülmektedir. Afet ve acil durumlarda psikososyal destek ile ilgili çalışmaların önemi ise 1999 Marmara Depremi sonrasında hissedilmiştir. 1999 yılı ve sonrasında yaşanan afet ve acil durumlarda psikososyal destek uygulamaları yapılmış ancak afet ve acil durumların özgünlüğü ve afet yönetiminin yapısal sorunları nedeniyle, sunulan hizmetlerde bir standartlaşma sağlanması mümkün olmamıştır. 2009 yılında, Afet ve Acil Durum Yönetim Dairesi Başkanlığı’nın (AFAD) kurulması ile birlikte afet yönetiminde yaşanan değişimler, psikososyal destek uygulamalarına da etki etmiştir. Afet yönetimi alanında yaşanan bu gelişmelerin, bir alt disiplin olarak, psikososyal destek uygulamalarına yaptığı etkinin değerlendirilmesi ihtiyacı oluşmuştur. Bu çalışmada, afet ve acil durumlarla ilgili kavramlar ile psikososyal desteğin kapsamı belirtilerek, 1999 Marmara Depremi’nden günümüze kadar gerçekleştirilen psikososyal destek çalışmaları, kurumsal raporlar, alan araştırmaları ve internet kaynaklarından elde edilen veriler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Psikososyal destek çalışmalarının zayıf yönleri tespit edilerek, çalışmaların geliştirilebilmesi için önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Psikososyal Destek, Afet, Acil Durum, 1999 Marmara Depremi

ABSTRACT

THE DEVELOPMENT OF APPLICATIONS OF PSYCHOSOCIAL SUPPORT IN DISASTER AND EMERGENCY IN TURKEY SINCE 1999 MARMARA EARTHQUAKE

Muharrem SERHAT

Master's Thesis

Bitlis Eren University Institute of Graduate Education

Department of Emergency and Disaster Management

Supervisor: Asst. Prof. Hüseyin Nihat GÜNEŞ

February 2021, 115 Pages

Studies are carried out by many disciplines in order to prevent and reduce the effects of disasters and emergencies that affect life negatively and cause multi-faceted problems. The importance of the studies on psychosocial support was felt after the 1999 Marmara Earthquake. Psychosocial support was implanted in disaster and emergency situations in 1999 and beyond, but it was not possible to standardize the services provided due to the originality of disaster and emergency situations. In 2009, there was need to establish Disaster and Emergency Management Department (AFAD) and to evaluate the changes in the management of disaster management of disaster management and the psychosocial support applications. In this study, the concepts related to disaster and emergency situations and the scope of psychosocial intervention have been stated and the evaluation of psychosocial intervention studies since 1999 Marmara Earthquake has been made and suggestions have been made about psychosocial intervention studies.

Key Words: Psychosocial Support, Disaster, Emergency, 1999 Marmara Earthquake

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında bana yardımcı olan danışmanım Hüseyin Nihat GÜNEŞ'e, yoğun çalışmalarımda bana sabırla destek olan değerli eşime, eğitim hayatım boyunca her zaman hassasiyetle bana destek olan annem, babam ve kardeşlerime, iş yükümü azaltarak çalışmalarına vakit ayırmamı sağlayan değerli mesai arkadaşlarıma, çalışmalarımda maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen meslektaşlarım Mustafa SAĞI ve Emrah YÜREKLİ'ye ve çalışmam sırasında desteği olan herkese teşekkür ederim.

ÖNSÖZ

Afetlerin hayatımızın bir parçası olması, afetlerle baş etmeyi bir gereklilik olarak önümüze çıkarmakta, etkili ve kapsayıcı afet yönetim modellerinin geliştirilmesine ihtiyaç oluşturmaktadır. Son yıllarda geliştirilen afet yönetim sistemleri, afetlerin; fiziksel etkilerinin yanı sıra psikolojik ve sosyal etkilerini de önemsemekte, afetlerin neden olabileceği muhtemel psikolojik ve sosyal sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmaktadır. Afetlerde psikososyal destek hizmetleri, afetlerin yol açtığı psikolojik ve sosyal sorunların çözümünü amaçlayan bir disiplin olarak afet yönetiminde yerini almıştır. Ülkemizde 1999 Marmara depremlerinin ardından, afet yönetim yaklaşımının yaşadığı değişimden, konuyla ilgili bir disiplin olarak psikososyal destek hizmetleri de etkilenmiştir. Bahse konu değişim, akademik çalışmaların da konusu olmuştur. Ancak yapılan çalışmalarda, psikososyal destek hizmetlerine ilişkin değerlendirmelerin; ya tek bir afet özelinde gerçekleştirildiği ya da etkileri ve oluşumları benzer iki afetin karşılaştırılması boyutuyla sınırlı kaldığı görülmüştür. Psikososyal destek hizmetlerindeki seyrin, 1999 Marmara depremlerinden günümüze kadar kronolojik bir yaklaşımla ele alınması, afet yönetimi anlayışında yaşanan teorik ve kurumsal değişimlerin psikososyal destek hizmetlerine etkisinin anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Bu kapsamda yapılacak bir çalışmanın, afet yönetimi bünyesinde oluşturulan kurumların etkilerini ve afet yönetiminde yaşanan teorik gelişimin uygulama alanlarına olan yansımalarını göstermesi açısından literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
1. GİRİŞ	1
2. MATERYAL VE YÖNTEM.....	4
2.1. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi	5
2.1.1. Afet	5
2.1.2. Acil Durum	7
2.1.3. Tehlike ve Risk	8
2.1.4. Savunmasızlık / Zarar Görebilirlik	9
2.1.5. Risk Yönetimi	10
2.1.6. Afet Yönetimi	11
2.1.7. Bütünleşik Afet Yönetimi	16
2.1.8. Toplum Temelli Afet Yönetimi	17
2.2. Psikososyal Destek	18
2.2.1. Psikososyal Desteğin Tarihsel Gelişimi.....	20
2.2.2. Psikososyal Destek Uygulama Aşamaları	24
2.2.3. Psikososyal Destek ve Temel İlkeler	27
2.2.4. Uygulayıcı Meslek Grupları	32
3. BULGULAR VE TARTIŞMA.....	35
3.1. Türkiye’ de 1999 Sonrası Afet Ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek Uygulamaları....	35
3.1.1. 1999 Marmara Depremi	35
3.1.2. 2003 Bingöl Depremi.....	44
3.1.3. 2003 İstanbul Sinagog Saldırıları.....	45
3.1.4. 2007 Ankara Anafartalar Patlaması	46
3.1.5. 2007 Ankara Bala Depremi	47
3.1.6. 2008 İzmir Trafik Kazası	47
3.1.7. 2008 İstanbul Güngören Bombalama Eylemi.....	47
3.1.8. 2008 İstanbul Davut Paşa Patlaması	49

3.1.9. 2008 Mersin Orman Yangını	50
3.1.10. 2008 Konya Öğrenci Yurdu Patlaması	50
3.1.11. 2008 Antalya Orman Yangını	50
3.1.12. 2009 Mardin Bilge Köyü Katliamı	50
3.1.13. 2009 Marmara Sel Olayı	54
3.1.14. 2009 Bursa Grizu Patlaması.....	55
3.1.15. 2010 Elazığ Depremi	55
3.1.16. 2011 Van Depremi	55
3.1.17. 2011 Uludere Olayı.....	69
3.1.18. 2013 Reyhanlı Saldırısı.....	72
3.1.19. 2014 Soma Maden Faciası	73
3.1.20. 2014 Ermenek Maden Kazası	86
3.1.21. 2015 Artvin Sel Olayı	88
3.1.22. 2015 Manisa Trafik Kazası	89
3.1.23. 2018 Tekirdağ Tren Kazası.....	90
3.1.24. 2019 Düzce Sel Olayı	92
3.1.25. 2019 İstanbul Depremi.....	93
3.1.26. 2020 Elazığ Depremi	93
3.1.27. 2020 Van Çığ Olayı	96
3.1.28. 2020 Van Depremi	97
3.1.29. 2020 İzmir Depremi	98
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	100
5. KAYNAKLAR.....	104
ÖZGEÇMİŞ.....	115

ŞEKİLLER DİZİNİ

ŞEKİL

Sayfa

1.1. TAMP Afet Etkileri ve Müdahale Birimleri	14
1.2. TAMP Ulusal Düzey Afet Müdahale Organizasyonu	15
1.3. TAMP Yerel Düzey Afet Müdahale Organizasyonu	16
1.4. Acil Durumlarda Ruh Sağlığı ve Psikososyal Hizmetler	29
1.5. Risk Derecelerine Göre Toplumun Etkilenme Oranları	31
1.6. Soma ve Dursunbey Sosyal Hizmet Merkezlerinde yapılan çalışmalar	79

KISALTMALAR DİZİNİ

AÇSHB	Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı
APHB	Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği
AYDES	Afet Yönetimi Karar Destek Sistemi
EMDR	Göz Hareketleriyle Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme
IASC	Kuruluşlar Arası Daimi Komite
KDS	Karar Destek Sistemi
MAG	Mahalle Afet Gönüllüleri
MSF	Sınır Tanımayan Doktorlar
SHUDER	Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
UNİCEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
TAMP	Türkiye Afet Müdahale Planı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TPD	Türk Psikiyatri Derneği
TPD	Türk Psikologlar Derneği
TSSB	Travma Sonrası Stres Bozukluğu
TÜSEV	Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca çok sayıda insan ve diğer canlıların yaşamının sona ermesine neden olan, kişilerin güvenlik, barınma, beslenme, eğitim ve sağlıklı yaşam sürdürme gibi insani olanaklarını ortadan kaldıran veya gelişimini sınırlandıran, psikolojik sorunlara yol açan çok sayıda afet yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir.

Afetler; ekonomik, sosyal ve hayati kayıplarla toplumsal yaşamın olağan akışını sekteye uğratmaktadır. Afetlerin yıkıcı etkilerine maruz kalan toplumlar; parçalanmış aileler, travmatik kayıplar, hastalık, engellilik ve işsizlik gibi sorunları yoğun olarak yaşamakta ve kaybedilen/yitirilen imkânlar nedeniyle olağan düzenlerine dönmekte yetersiz kalmaktadırlar. Bu nedenle afetlerin neden olduğu ve olabileceği muhtemel sorunları ortadan kaldırmak ve azaltmak amacıyla yürütülen çalışmaları geliştirme ve çeşitlendirme ihtiyacı doğmuştur. Afetlerin yaşamın her alanını etkilemesi nedeniyle, yapılan çalışmalarda birçok disiplinin ortak hareket etmesi ve soruna çok yönlü müdahale edilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Yaşanan afet ve acil durumların psikolojik ve sosyal etkilerini giderme noktasında psikososyal desteğin önemi belirgin hale gelmektedir. Psikososyal destek; hayatın normale dönüştürülmesi için gösterilen çabaların psikolojik ve sosyal açıdan desteklenmesi gerekliliğini esas alan, bütüncül bir bakış açısı ve çok disiplinli bir müdahaleyi ifade etmektedir. Psikososyal destek hizmetlerinin, toplum temelli bakış açısını merkeze alan koruyucu ve önleyici bir hizmet olarak değerlendirilmesi, afet yönetiminin her aşamasında kabul görmesi ve önemsenmesi açısından önemlidir. Psikososyal destek hizmetleri sadece iyileştirme döneminde sunulacak bir hizmet olarak görülmemeli, bütünleşik afet yönetiminin her aşamasında yer alan, afet ve acil durumlarda verilecek hizmetlerin bir tamamlayıcısı olarak düşünülmelidir. Aksi takdirde, bireylerin onurunu ve psikososyal durumunu dikkate almayan bir afet yönetimi anlayışı ile afet ve acil durumları yönetmek ve yeniden inşa sürecine geçmek, sağlıksız sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Bu nedenle, psikososyal desteğin önemsenmediği afet ve acil durum yönetim modelleri etkisiz ve başarısız olmaya mahkûmdur.

Türkiyede de, geleneksel afet yönetiminin rehabilite edici yaklaşımı nedeniyle psikososyal destek çalışmalarının gelişmesi pek mümkün olamamıştır. Bu yaklaşım afet öncesi hazırlık dönemini, sadece mimari anlamda şartların iyileştirilmesi amacına indirgeyerek, toplumun afet bilinci kazanması ihtiyacı ile afetin muhtemel sosyal ve psikolojik etkilerine karşı gerekli hazırlıkları ihmal etmiş ve neticede afetlerin etkisiyle oluşan sosyal ve psikolojik sorunlara müdahalenin gecikmesine neden olmuştur. Bu tarz afet yönetimi anlayışı, afet yönetiminin birçok alt disiplini gibi psikososyal desteğin de gelişimini geciktirmiştir. İlerleyen yıllarda mevzuatın değişmesi ve buna bağlı kurumsal yapıların ortaya çıkması ile geleneksel afet yönetimi yaklaşımı

yerini, modern bütünleşik afet yönetimi anlayışına bırakmıştır. Bu gelişmeler arasında ilk olarak 1944 tarihinde çıkarılan *Yer Sarsıntılarından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun* gelmektedir. Bu kanun ile birlikte kısmen zarar azaltıcı önlemler alınmıştır. 1959 yılında ise *Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun* ve bu kanunla ilişkili birçok yönetmelik çıkarılmış, afetlere müdahale süreci daha kapsamlı bir hale gelmiştir. Ancak kanun içeriğine uygun etkin bir müdahale yapısının oluşturulamadığı görülmüştür. *17 Ağustos 1999 Marmara Depremi*, afet yönetimi ve afetlere müdahalede bir dönüm noktası olmuş, afet yönetimi alanında köklü değişimler yapılması gündeme gelmiştir. 2000’li yıllar, yoğun bir şekilde, 1999 Marmara Depremi’nin etkileri ve sonuçlarının tartışıldığı bir süreç olmuştur. Bu tartışmalar afet yönetimi anlayışının değişmesine ve konuyla ilgili yasal düzenlemelerin yapılmasına vesile olmuştur. Marmara Depremi sonrası atılan adımlardan en önemlisi 2009 yılında çıkarılan 5902 sayılı *Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun*’dur. Kanun ile Türkiye’de afet yönetimi ve afetlere müdahalede bütünleşik afet yönetimi anlayışına geçilmiş, afet yönetiminde rol alan birden fazla kurum lağvedilerek Başbakanlık *Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)* kurulmuştur.

Bu değişiklikler, afetin psikolojik ve sosyal etkilerinin de gündeme alınmasını sağlamıştır. Psikososyal destek, zaman içerisinde afet yönetimi içerisinde yer edinmiş ve belirli bir mesafe kat etmiştir. 1999 sonrası yaşanan afetler, bu çalışmaların değerlendirmesini yapmak ve etkilerini görmek için zemin olmuştur. 1999 Marmara depreminden günümüze kadar geçen yaklaşık 20 yıl içerisinde birçok afet ve acil durum yaşanmış, kamu kurumları ile STK’lar tarafından psikososyal destek hizmetleri geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Yapılan çalışma, psikososyal desteğin yeniden değerlendirilmesi ve eksikliklerin belirlenerek geliştirilmesi noktasında katkı sağlamıştır. Devam eden saha çalışmaları ile hem afet yönetiminde hem de psikososyal destek çalışmalarında yeni yaklaşımlar geliştirilmiş, idari karar mekanizmaları ve hizmet kurumları revize edilmiş ve mevzuat güncellenmiştir.

Bu çalışmayla, 1999 Marmara depreminin ardından afet yönetimi anlayışında yaşanan değişimin psikososyal destek uygulamalarına yansımalarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Psikososyal destek faaliyetlerinin görünür olmaya başladığı 1999 Marmara Depremi’nden günümüze kadar geçen sürede, psikososyal destek çalışmalarının pratik ve teorik olarak gelişiminin eleştirel bir değerlendirmesinin yapılması, bir bütün olarak afet yönetimi anlayışının yeterliliklerinin test edilmesi açısından katkı sağlayıcı olacaktır.

1999 yılından günümüze afet ve acil durumlarda sunulan psikososyal müdahale hizmetlerinin gelişimini değerlendirmek için son 20 yılda yaşanan afet ve acil durum vakaları

içerisinden seçilen örnekler ve bu örneklerde, kamu kurumları ile STK'lar tarafından sunulan psikososyal destek hizmetleri, mevcut veriler üzerinden değerlendirilmektedir.

Çalışmada öncelikle afet ve acil durumlara ilişkin kavramlar açıklanarak afet yönetimine dair temel bir çerçeve sunulmakta, psikososyal destek çalışmalarının teorik altyapısı üzerinden afet ve acil durumlar özelinde psikososyal destek aşamalarının temel argümanları değerlendirilmektedir. Çalışmanın devamında 1999 Marmara depremi ve sonrasında yaşanan afet ve acil durum örnekleri üzerinden gerçekleştirilen psikososyal destek uygulamaları, elde edilen verilerle değerlendirilerek 1999 yılından günümüze kadar geçen zaman dilimi içerisinde yaşanan gelişmeler ve tespit edilen eksiklikler üzerinden sorunun tanımı yapılarak çözüm önerileri geliştirilmektedir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Afet yönetimi anlayışında yaşanan değişikliklerden, psikososyal destek uygulamalarının da etkilenmiş olması psikososyal destek uygulamalarının tarihsel gelişiminin değerlendirilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Bu çalışma ile alan yazındaki mevcut kaynaklar ve raporlar taranarak çalışma konusuyla ilgili durumun anlaşılması ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ortaya çıkan belirsizliklerde, betimsel tespitler oluşturulması yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda afet ve acil durumlarda psikososyal destek örnekleri daha çok kurumsal raporlardan yararlanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Karasar (2002) *“Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu, olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yöntemidir. Araştırmaya konu olan olay, birey veya nesne, kendi koşulları içerisinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Bu durumu herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Bilinmek istenen şey mevcuttur ve oradadır. Önemli olan, onu uygun bir biçimde ‘gözleyip’ belirleyebilmektedir.”* şeklinde bir açıklama yaparak literatür taraması yöntemine ışık tutmaktadır. Bu doğrultuda literatür taramasının, araştırma konusuyla ilgili bilgilerin; literatürden derlenerek özetlenmesi, sentezi ve değerlendirmesi olduğu kanaati oluşmaktadır (Aslan, 2018). Literatür, kurumsal raporlar, mesleki yayınlar, bilimsel dergiler, tezler ve kitaplar vb. oluşmaktadır. Araştırma sürecinde değerlendirilen kaynaklar arasında; insanlar ve hayvanlar gibi canlı varlıkların yanı sıra belgeler gibi cansız bilgi kaynakları da bulunmaktadır (Karasar, 2002).

Çalışmada araştırma konusuna ilişkin değerlendirilen veriler ve bilgilerde, multidisipliner bir bakışla bütüncül bir yaklaşım sergilenmiştir. Bu çalışmada, Türkiye’de 1999 Marmara Depremi’nden itibaren psikososyal destek uygulamalarının gelişiminin değerlendirilmesi amacıyla, literatür taraması kapsamında; kurumsal raporlar, hukuki düzenlemeler ve alan araştırmaları üzerinden tartışmalar ve değerlendirmelerle veriler toplanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, araştırmanın konusu çerçevesinde belirlenen alt başlıklarda; kitap, makale, tez, rapor, dergi ve istatistiki verilerden vb. oluşan kaynakları kapsayan veri taraması sonucunda ulaşılan bilgiler derlenmiştir. Literatür taraması neticesinde elde edilen nitel ve nicel veriler, sistematik bir şekilde analiz edilmiştir. Daha önce yapılmış benzer çalışmalar değerlendirilerek afet ve acil durumlarda psikososyal destek üzerinde odaklanılmıştır. Elde edilen veriler neticesinde değerlendirmeler ve çıkarımlar yapılarak yorumlanmıştır. Ancak afet ve acil durumlarda psikososyal destek hizmetleri sunan STK’lar sayıca çok fazla olduğundan, tamamının sunduğu hizmetlere ulaşmada zorluk yaşanmış ve daha çok ülke genelinde faaliyet gösteren kurumların verilerinden yararlanılmıştır. Ayrıca, Türkiye’de afet ve acil durumlarda psikososyal destek hizmetlerini sunan bir kurum olarak Aile Çalışma Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) verilerinden de yararlanılmıştır.

2.1. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

Bu bölümde, acil durum ve afet yönetiminin çerçevesini oluşturan temel kavramlar ele alınmaktadır. Bu çerçevede; acil durum, afet, tehlike ve risk, savunmasızlık / zarar görülebilirlik, risk yönetimi, afet yönetimi, bütünleşik afet yönetimi ve toplum temelli afet yönetimi kavramları tanımlanarak konu hakkında değerlendirmeler yapılmaktadır.

2.1.1. Afet

Arapça kökenli olan “afet” sözcüğü Türk Dil Kurumu (TDK, 2020) tarafından “çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım” olarak tanımlanmıştır. Afet yönetimi açısından ise afet kavramına farklı tanımlar getirilmiştir. Tercan’a göre (2018, ss.103) afet; *“Doğrudan veya dolaylı olarak insanlar ve yaşam alanları üzerinde fiziksel, ekonomik, sosyal ve çevresel kayıplara neden olan, yaşam akışını ve faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplumları olumsuz etkileyen doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olayların sonuçları olarak değerlendirilebilir.”* Bu tanımdan, meydana gelen bir olayın afet olarak değerlendirilmesi için insan yaşamı üzerinde oluşturduğu etkinin esas alındığı anlaşılmaktadır.

AÇSHB (2015) tarafından yapılan tanımda da benzer bir şekilde çeşitli nedenlerle meydana gelen olayların insan yaşamına olan etkisine vurgu yapılmıştır. *“İnsanlar ve örgütlü yapılar için fiziksel, sosyal ve ekonomik kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durdurarak ve/veya kesintiye uğratarak toplumları olumsuz etkileyen doğal, teknolojik ya da insan kaynaklı olaylar afet olarak ifade edilmiştir”* (AÇSHB, 2015).

Akyel (2005) ise bu tanımlardan farklı olarak meydana gelen olayın insan yaşamına etkisi ile birlikte oluşan tahribatın boyutuna da vurgu yaparak; *“Bir toplumun tehdit altında olduğu, yerel imkânlarla müdahalenin yetersiz kaldığı, ulusal kaynakların seferber edilmesi gerektiği, büyük can ve mal kayıplarına yol açan beklenmedik ve istenmedik durumlar olarak tanımlanmaktadır. Büyük seller, heyelanlar, küçük ölçekteki depremler vb. afet olarak ifade edilmektedir”* demektedir.

AFAD açıklamalı terimler sözlüğünde (2014) ise; *“afet bir olayın kendisi değil doğurduğu sonuçtur”* ifadesi ile yukarıda aktardığımız tanımlara benzer bir yaklaşımla meydana gelen olayın sonuçlarına vurgu yapılmaktadır. Bu tanımlardan yola çıkarak çeşitli nedenlerle meydana gelen olayların, toplumların yaşam alanlarını etkilemesi ve baş etme kapasitelerini aşması durumunda afet olarak tanımlandığını söyleyebiliriz. Afet olarak değerlendirilen olayların gelişimleri ise farklı nedenlere dayanmakla birlikte, literatürde afetler, temel olarak oluşum nedenleri ve meydana geliş hızlarına göre tasnif edilmektedir.

Afetler; meydana geliş hızları ve oluşumları açısından temelde iki kategoride sınıflandırılmaktadır:

1. Oluşumları açısından afetler;

- a) Doğal Afetler (Deprem, Tsunami, Yanardağ Patlaması)
- b) Teknolojik Afetler (Nükleer Patlamalar, Radyoaktif sızıntı)
- c) İnsan Kaynaklı Afetler (Patlamalar, Terör Olayları, Kitlesele Göçler)

2. Meydana geliş hızları açısından afetler;

- a) Ani Gelişen Afetler (Deprem, Çığ, Sel, Hortum)
- b) Yavaş Gelişen Afetler (Küresel ısınma, Kuraklık) (Ergünay, 2009)

Afetler literatürde yaygın olarak yukarıda aktardığımız şekilde tasnif edilmesine karşın teknolojinin de insan kaynaklı bir olgu olması nedeniyle afet türleri tanımlamalarının; doğal ve insan kaynaklı afetler olarak iki farklı başlık altında incelendiği de görülmektedir (Altun, 2016).

Şahin ve Sipahioğlu (2002) ise afetleri, oluşumları açısından aşağıdaki gibi sınıflandırmaktadır:

- ❖ Jeolojik-jeomorfolojik afetler (deprem, tsunami, volkanik püskürmeler, her türlü kütle hareketleri),
- ❖ Klimatik-meteorolojik afetler (sel-taşkın, aşırı sıcaklar ve aşırı soğuklar, aşırı kar yağışları, hava kirliliği, kuraklık, etkili rüzgârlar, hortum, tornado, kasırga, yıldırım düşmesi, sis, dolu, çığ, don ve buzlanma, asit yağmurları, buzulların erimesi, küresel ısınma ve iklim değişimleri),
- ❖ Hidrografik afetler (akarsu taşkınları, akarsuların kirlenmesi, barajların taşması ve yıkılması, göl sularının kirlenmesi, deniz kabarmaları),
- ❖ Biyolojik afetler (erozyon, orman yangınları, hayvanların neden olduğu salgınlar, böcek istilaları, çekirge istilaları),
- ❖ Sosyal afetler (açlık, kıtlık, insanların toplu bulunduğu yerlerdeki büyük yangınlar, bulaşıcı hastalıklar ve salgınlar, savaşlar ve soykırımlar, göçler, terör saldırıları),
- ❖ Teknolojik afetler (maden kazaları, petrol tankeri kazaları, nükleer kazalar, endüstriyel kazalar, karayolu, demiryolu, denizyolu, havayolu ulaşımındaki kazalar, NBC silahlarının kullanılması, uzay kazaları).

Afetlere karşı alınabilecek koruyucu ve önleyici tedbirler afetlerin yıkıcı etkisini azaltabilmektedir. Küresel ısınma, çölleşme, erozyon ve kuraklık gibi afetler, yavaş gelişmesi itibarıyla, tedbir alma süresinin geniş ve zararlarının minimuma indirilmesi mümkün olan afetlerdir. Ancak ani gelişen afetler, vukua geldiği yer itibarıyla yüksek can ve mal kaybına neden olabilmekte ve hasarları uzun süreli etkiler oluşturabilmektedir. Örneğin sosyal, psikolojik ve

ekonomik etkileri uzun yıllar devam eden 1999 Marmara Depremi; 45 saniye ve 2011 Van Depremi; 29 saniye sürmüştür. Saniyeler süren bu afetlerin etkilerinin giderilebilmesi uzun ve kapsamlı çalışmalar gerektirmektedir (BBC, 2019).

Yukarıda meydana gelen bir olayın afet olarak kabul edilebilmesi için insan yaşamına olan etkisine bakıldığını ifade etmiştik. Bu bağlamda afetin büyüklüğünü belirleyen temel etkenleri ise aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- ❖ Olayın fiziksel büyüklüğü,
- ❖ Olayın yoğun yerleşme alanlarına olan uzaklığı,
- ❖ Zarar görebilirlik ve savunmasızlık,
- ❖ Tehlikeli bölgelerdeki hızlı ve denetimsiz kentleşme ve endüstrileşme,
- ❖ Yaşanılan coğrafyaya uygunluk veya yanlış kullanımı,
- ❖ Bilgisizlik ve eğitim eksikliği,
- ❖ Toplumun afet olaylarına karşı önceden alabildiği koruyucu ve önleyici önlemlerin ulaşabildiği düzey (Erkal, 2009).

Yukarıda aktarılan etkenlerin bir araya gelmesi, afetler neticesinde yaşanan can ve mal kaybını arttırabilmektedir. Bu durumu değiştirebilmek adına yapılan çalışmalar afet yönetimine; tehlike, risk, risk yönetimi ve savunmasızlık/zarar görebilirlik kavramlarının girmesini sağlamıştır.

2.1.2. Acil Durum

Acil durum kavramı, İngilizce *emergency* (Tureng, 2020) sözcüğünün karşılığı olarak Türkçe'ye girmiş olup ivedilik gerektiren tüm durumların karşılığı olarak kullanılmaktadır. Tıp biliminde de sıklıkla kullanılan bu kavram (acil durum), afet literatürümüze 17 Ağustos 1999 Marmara depreminden sonra, Dünya Bankası'nın önerisi üzerine girmiştir. Bu kavram literatürde çeşitli anlamlarla tanımlanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) afet literatüründe "yerel imkânların yetmemesi halinde, federal kaynakların da kullanılmasını gerektiren ve Başkan tarafından karar verilen her durum veya olay" olarak ifade edilmiştir (Ergünay, 2009). Tanımdan anlaşılacağı üzere, herhangi bir durumun, dışarıdan üst düzey destek almayı gerektirecek denli kontrol edilemez olması, o durumu acil olarak ele almayı gerektirmektedir. Dışarıdan destek alma hususu Türkiye'de daha çok afet tanımı için kullanılmaktadır.

AÇSHB' nin yaptığı acil durum tanımı ise şöyledir: "*İnsan yaşamı, refahı, mülk ve çevre açısından doğrudan tehdit oluşturan her olay acil durum olarak değerlendirilmektedir*" (AÇSHB,2015). Söz konusu tanıma bakıldığında bakanlığın; insanın yaşam standartları için gerekli birçok faktör açısından tehdit oluşturan her olayın aciliyet gerektiren durumlar olarak ele aldığı görülmektedir.

5902 sayılı AFAD İle İlgili Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanunun 2. maddesinin (a) bendinde acil durumlar; “Toplumun tamamının veya belli kesimlerinin normal hayat ve faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan ve acil müdahaleyi gerektiren olaylar ve bu olayların oluşturduğu kriz hâli” (mevzuat.gov.tr) olarak tanımlanmıştır. Burada toplumsal yaşamın sürekliliğine odaklanıldığı ve bu sürekliliği durduran ya da kesintiye uğratan her olayın acil bir durum olarak değerlendirildiği öne sürülebilir. Bir başka tanımda kavram; “Hayati tehlike doğuran ve büyük mal kayıplarına neden olabilecek, hızlı ve özel müdahaleyi gerektiren beklenmedik olaylar” (Akyel, 2005) şeklinde açıklanmaktadır. Bu tanımda insan yaşamı ve mal kaybı üzerinde durulduğu ve bu anlamda tehlike doğuran ve özel müdahaleler gerektiren durumların acil olarak ele alındığı söylenebilir. Acil durum kavramının; “Toplumun normal hayatını ve faaliyetlerini kısmen ya da tamamen kesintiye uğratan, kurumlar ve organizasyonların bir arada çalışmasını gerektiren, maddi ve manevi kayıplara neden olan olaylar” (Ergunay, 1996) olarak tanımlandığı da görülmektedir. Bu tanımdan çıkarılacağı üzere, benzer şekilde insan yaşamı ve insan yaşamı için gerekli olan mülkiyetin (ev, araba, tarımsal ekin, alt yapı, yol, hayvan vb.) zarar gördüğü ve bu sorunların bertaraf edilmesi için birçok teşkilat ve örgütün imkân ve kaynaklarını bir araya getirmesinin gerektiği olaylara işaret edildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda acil duruma çeşitli örnekler vermek mümkündür. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından tanımlanmış olan ve acil durum olarak değerlendirilen haller; trafik kazası, suda boğulma, terör saldırısı, yüksekten düşme, ciddi iş kazaları, elektrik çarpması, donma veya soğuk çarpması, zehirlenmeler, kalp krizi, ani felçler, yüksek ateş vb. olaylar olarak ifade edilmektedir (Büyükterzi, 2017). Görüldüğü gibi verilen tüm örnekler, insan yaşamını tehdit eden, toplumsal yaşamı kesintiye uğratan, hızlı müdahaleyi ve ilgili kurumların işbirliğini gerektiren türden olaylardır.

Yukarıda belirtilen tüm tanımlamalara bakılarak acil durum kavramının çeşitli anlamlarla ele alındığı görülmektedir. Bu çerçevede acil durum kavramı, insan ve toplum yaşamında sürekliliğe olumsuz etkide bulunan, insan yaşamını ve sosyal çevresini tehdit eden, insanların sahip olduğu mülkiyete zarar veren, hızla ve özel olarak müdahil olunmasını ve müdahale edebilmek için konuyla ilgili tüm aktörlerin işbirliği yapmasını gerektiren tüm olayları kapsamaktadır. Bu tanımlardan yola çıkarak; yaşanan bölgede hayatı kısmen etkileyen, yerel veya bölgesel imkânlarla çözülebilen, etkileri kısa süreli olup ilk anda müdahale gerektiren tüm olay ve durumlar acil durum olarak ifade edilebilir.

2.1.3. Tehlike ve Risk

Afetlerin ortaya çıkması, toplum genelinde zayıf bir olasılık olarak görülmektedir. Ancak afetlerin gerçekleşme olasılığı, tehlike ve risk kavramları ile kısmi bir netlik kazanmaktadır. Sosyal

ve ekonomik düzene zarar verme olasılığı bulunan, doğal ve kültürel kaynakları tehdit eden ve gerçekleşmesi durumunda can ve mal kayıplarına neden olacak olan her vaka, tehlike olarak tanımlanabilir. Tehlikeler zarar risklerine göre, atıl veya potansiyel olarak değerlendirilebilir; Buna göre atıl ya da potansiyel bir tehlike "aktif" hale geldiğinde olumsuz sonuçlar meydana getirir (Altun, 2016).

Risk ise tehlikenin gerçekleşmesi durumunda, bir bölgedeki hayati faaliyetler ve etkinlikler ile yapılar ve kültürel varlıklar üzerindeki zarar tahminidir. Bir başka ifadeyle risk, kayıp ve zarar potansiyelini ifade etmektedir (AFAD, 2014). Afet bağlamında ise risk kavramı; yapısal, ekonomik ve sosyal yetersizlikler ile olumsuz doğa koşullarının birlikteliği şeklinde açıklanabilir.

2.1.4. Savunmasızlık / Zarar Görebilirlik

Afet ve acil durumları yaşayan bireyler, hazırlıklı olmamak ya da bir şekilde buna engel olamamaktan dolayı birçok soruna karşı savunmasız kalmakta ve bundan zarar görebilmektedir. Bu sebeple savunmasızlık ve zarar görebilirlik kavramları afet yönetimi kavramları içerisinde değerlendirilmektedir. Savunmasızlık ya da diğer bir deyişle zarar görebilirlik kavramı şu şekilde tanımlanmaktadır: *“Bir toplumun veya yapının tehlikenin meydana gelmesi halinde, görebileceği, fiziksel, sosyal, çevresel veya ekonomik kayıp ve zararlara karşı hazırlıksız ve dirençsiz olma durumu...”* (Ergünay, 2009). Tanımdan da anlaşılabilirliği üzere, herhangi bir toplumun veya bir yapının afet yaşayabileceği olasılığına karşın bir şekilde hazırlanmamış olduğu için; fiziki, sosyal, ekonomik ya da çevresel anlamda zarar görmek, savunmasızlık olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda afet ve acil durumlara hazırlıklı olmanın önemi ortaya çıkmaktadır.

Kadıoğlu (2008) ise savunmasızlığı, bireyin ve toplumun zayıf yönlerini tespit etmek olarak tanımlamaktadır. Afet yönetimi özelinde ise savunmasızlık, afetin boyutuna göre yaşanabilecek kayıpların tamamını belirtir. Toplumun sosyal ve ekonomik gelişmişlik ile eğitim ve bilinç düzeyi, sosyo-kültürel değerler, imar ve yapılanma kültürü gibi koşulların değerlendirilmesi, toplumun afet ve acil durumlara hangi düzeyde savunmasız kalacağını tespit etmek açısından önemlidir. Örneğin; imar ve yapılanma kültürü az maliyetli yapılar inşa etme doğrultusunda şekillenmiş bir toplumun, afetlere karşı savunmasız olacağı öngörülebilir. Bu duruma karşın imar ve yapılanma kültürüne, afet yönetim anlayışı ile müdahale edilerek, afetlere dayanıklı yapıların inşa edilmesinin bir kriter olarak belirlenmesi ve bu kriterin yasalarla kayıt altına alınması, savunmasızlığı azaltacak ancak tamamen ortadan kaldıramayacaktır. Söz gelimi bir deprem esnasında binanın sağlamlığı kadar yaşam alanında bulunan eşyaların olası afetlere karşın sabitlenmesi, bireyin afet anında nasıl korunacağını bilmesi, afet bilinci ile ilgilidir. Bu

nedenle savunmasızlığı gidermek, toplumun tüm zayıf yönlerini bilerek, olağan süreçte bu sorunlara çözüm üretmeyi gerektirmektedir (Kadıoğlu, 2008).

2.1.5. Risk Yönetimi

Afetler bir anlamda, sayılamayan ve ölçülemeyen muhtemel zararlar bütünü kontrol etme çabasını gerektirmektedir. Bu durum literatürde risk yönetimi kavramıyla ifade edilmektedir. Risk yönetimi kavramını Genç (2007), bireyleri ve örgütleri farklı kaynaklardan gelebilecek tehlikelere karşı bilgilendirme ve bu alanlardaki denetimi artırmaya yönelik önlemler bütünü olarak tanımlamaktadır.

AFAD Açıklamalı Terimler Sözlüğü'nde *afet risk yönetimi* tanımında; “Ülke, bölge, kent veya yerleşme birimi ölçeğinde tehlike ve riskin belirlenmesi, analizi, riskin azaltılabilmesi için imkân, kaynak ve önceliklerin belirlenmesi” ifadeleri ile insan hayatı odaklı tehlike ve risk belirlenmesi yapılarak, bu riskin azaltılması için yapılması gereken çalışmalar vurgulanmaktadır.

Özkul ve Karaman'a (2007) göre, risk yönetimi; riskin tanımlanması ile risk miktarının belirlenmesi ve analizinin yapılmasını ifade eden aşamalı bir süreçtir.

“Risk yönetimi kavramı doğal afetler özelinde ise yerleşim alanlarının afetler karşısında direncini arttırmak amacıyla olası afetler öncesinde yerleşim alanının risk seviyesini belirlemek ve risk faktörlerini azaltacak önlemleri geliştirmeyi ifade etmektedir. Bu doğrultuda fiziksel alt yapı çalışmalarının, afet şartları düşünülerek düzenlenmesi ile afet sürecine yönelik hukuki, kurumsal ve bilimsel hazırlıklar yapılarak risk yönetimi sağlanmalıdır (Özkul & Karaman, 2007).”

Risk yönetimi kapsamında çeşitli faaliyetler planlanabilir. Yerleşim yerinin planının belirlenerek tehlike haritasının oluşturulması ilk adım olarak kabul edilebilir. Yerleşim yerinin risk özellikleri ile kentin yapısal ve sosyolojik özellikleri bir arada değerlendirilmelidir. Söz gelimi ekonomik yoksulluğun yoğun yaşandığı bölgelerde yapısal sorunların da buna bağlı olarak değerlendirilmesi; yaş, cinsiyet ve engel durumu gibi faktörlerle dezavantajlı durumda olan bölgelerin belirlenmesi, şehrin eğitim durumunun, suç oranlarının semtlere göre dağılımının çıkartılması gibi çalışmalar risk analizinin kapsamındadır.

Afet yönetiminde, risk yönetimine bağlı olarak risk azaltımı kavramı da değerlendirilmektedir. Risk azaltımını, risk yönetim sürecinde belirlenen risklerin giderilmesi ya da etki düzeylerinin düşürülmesi amacıyla yapılacak çalışmalar olarak ifade edebiliriz. Risk azaltımı ya afet gerçekleşmeden hazırlık aşamasında gerekli önlemlerin alınması ya da afet gerçekleşikten sonra başlatılan iyileştirme ve gelecek afetler karşısında güvenli yerleşim yerleri oluşturma sürecinde uygulanabilir (Genç, 2007). Bu bağlamda afet ve acil durumlarda risk azaltımı çalışmalarının afet öncesinde toplumsal ve yapısal önlemlerin alınması ve afet sonrasında ise yeni

afetlerin gerçekleşme olasılığı nedeniyle, bireyleri korumak amacıyla gerekli önlemlerin alınarak ikincil afetlerin önlenmesi olarak değerlendirilebilir.

2.1.6. Afet Yönetimi

İnsanların yaşadıkları çevrede gerçekleşen doğal olaylardan haberdar olmaları, nedenlerini detayları ile tanımaları ve bu olayların yinelemesi durumunda; hiç etkilenmeme veya en az oranda etkilenmelerini sağlayan çalışmaların tümüne “Afet Yönetimi” denilmektedir.

Türkiye’de afet yönetimi tartışmaları 653 kişinin hayatını kaybettiği 1992 Erzincan Depreminden sonra başlamıştır. 1995 yılında, Dinar Depreminin gerçekleşmesi ile afet yönetimi tartışmaları yoğunlaşmıştır. Bu depremlerin ardından gerçekleşen 1999 Marmara Depremleri’nde, can ve mal kaybının çok fazla olması ise afet yönetiminde radikal adımlar atılması gerektiği tartışmalarını getirmiştir. Bu depremler, özellikleri bakımından *Kent Depremleri* olarak nitelendirilebilir. Hızlı ve çarpık kentleşme sonucu güvenli olmayan yapıların oluşması, depremlerin daha yıkıcı etkiler oluşturmaya neden olmuştur. Afet yönetimine yönelik tartışmaların özünü oluşturan bu durum, afet yönetimi alanında bir dizi değişikliklerle sonuçlanmıştır. (Erkal & Değerliyurt 2009, Işık, 2012).

Afet yönetimi, literatürde; öncesi, sırası ve sonrası olmak üzere üç dönem olarak ele alınmaktadır. Büyükkaracıgan (2016) bu dönemleri aşağıdaki gibi değerlendirmektedir;

Afet öncesinde;

- ❖ Muhtemel afetlerde toplumun minimum can ve mal kaybıyla kurtulabilmesi için teknik, idari ve yasal tüm önlemleri almak,
- ❖ Mümkün olan hallerde afeti önlemek, mümkün olmayan hallerde ise kurtarma, ilk yardım ve iyileştirme çalışmalarını verimli ve etkili bir şekilde gerçekleştirmek,
- ❖ Afet zararlarının azaltılması çalışmalarını kalkınmanın her basamağına dâhil etmek; böylelikle riskin artmasını önlemek ve sürdürülebilir bir kalkınma sağlamak,
- ❖ Toplumun tüm bileşenlerinin afetlerin etkilerinden en az zararla kurtulabilmesi için afet bilincinin geliştirilmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirmek.

Afet sırasında;

- ❖ Haberleşme ve ulaşım sistemlerini etkinleştirmek,
- ❖ Arama - kurtarma ve ilk yardım çalışmalarını başlatmak,
- ❖ Hasarlı yerleşim alanlarının boşaltılması ve tahliye işlerinin gerçekleştirilmesi ile tüm canlıların hasarlı yapılardan uzaklaştırılması ve bu yapılara yönelik önlemler alınması,
- ❖ Geçici barınma alanları oluşturarak temel ihtiyaçların teminini sağlamak,
- ❖ Güvenlik önlemlerini alarak kaosu engellemek,

- ❖ Çevre sağlığı ile ilgili önlemler almak,
- ❖ Hasar tespiti çalışmalarını başlatmak,
- ❖ Muhtemel ikincil afetlere yönelik önlemler almak.

Afet sırasında yapılacak bütün çalışmalar toplumun tüm güç ve kaynaklarının en hızlı ve etkili şekilde afet bölgesinde kullanılmasını amaçladığından iyi bir koordinasyonu gerektirmektedir. Bu koordinasyonun sağlanması ise afet öncesi dönemde yapılacak çalışmaların verimliliğine bağlıdır. Bu bağlamda afet öncesi dönemde, afet sırasında çalışacak kurumların ortak bir plan geliştirmesi ve tatbikatlarla geliştirilen planın zayıf yönlerinin belirlenerek güçlendirilmesi önemlidir.

Afet sonrasında;

- ❖ Mümkün olan en fazla sayıdaki canlıyı kurtarmak ve sağlıklarına kavuşmalarını sağlamak,
- ❖ Afetlerin doğurabileceği ek tehlike ve risklere karşı tedbirler geliştirmek,
- ❖ Afetten etkilenen bireylerin yaşamsal gereksinimlerini mümkün olan en kısa zamanda ve en az iş gücü ile karşılamak ve hayatın bir an önce normal hale getirilmesini sağlamak,
- ❖ Afetin doğurabileceği ekonomik ve sosyal kayıpların en düşük düzeyde kalmasını veya etkilerinin bir an önce giderilmesini sağlamak,
- ❖ Afetten etkilenen topluluklar için güvenli ve gelişmiş yeni bir yaşam çevresi oluşturmak (Büyükkaracıoğlu, 2016).

Afet yönetiminde yapılan tüm çalışmalar, hayatı koruyarak daha verimli hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla afet yönetimi kapsamında yapılan çalışmaların, bu üç aşamayı içine alan bütüncül bir yaklaşım içinde düşünülmesi ve planlanması gerekmektedir.

Afet yönetimi, literatürde yaygın olarak, yukarıda aktardığımız üç dönem üzerinden değerlendirilmesine karşın, afetler öncesi, sırası ve sonrası ile birlikte döngüsel bir olay olarak değerlendirilmelidir. Gerçekleşmiş ve müdahale edilmiş her bir afet, gerçekleşmesi muhtemel afetlerin öncesi olarak görülmelidir. Afet yönetimi açısından bu durum düşük yoğunluklu olarak devam eden bir afet sürecini ifade etmekte ve afet bilincinin her zaman canlı kalmasını sağlamaktadır.

Afet yönetimine bileşenleri yönünden bakıldığında ise resmi erk, yerel yönetim ve sivil toplum olmak üzere üç temel unsur ön plana çıkmaktadır. Bu üç unsur, afet yönetiminin temelini oluşturmaktadır. Afet yönetiminde, diğer birçok organizasyonda olduğu gibi, sivil toplumdan gelen hareket ne kadar etkili olursa; hizmetlerin hızlanması, kolaylaştırıcılığı ve niteliği bakımından o kadar verimli sonuçlar alınacaktır. Taleplerini bilinçli bir sorumlulukla sunabilen dinamik bir toplum yapısı ve bu yapıyı afetin her aşamasında etkin kılan örgütlenebilmiş sivil toplum, afetin olumsuz etkilerinin giderilmesini kolaylaştıracaktır. Gelişmiş toplumlarda,

yapılanmış sivil gruplar, zararların azaltılmasında, vazgeçilmez bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Örneğin Japonya’da yaygın olarak örgütlenmiş olan mahalle afet örgütleri, afetlere müdahalede etkin rol oynamaktadırlar. Türkiye’de ise 1999 yılından sonra kurulan “*Mahalle Afet Gönüllüleri*” (MAG), sivil toplumun afet yönetiminde inisiyatif almasına bir örnektir. 1999 Marmara Depremleri’nin etkisiyle profesyonel müdahale ekiplerinin etki düzeylerinin, büyük afetlerde yetersiz kalacağı düşünülerek oluşturulan bu sivil yapı, İsviçre Kalkınma ve İşbirliği Ajansı tarafından finanse edilmiştir. Bu amaçla, 2025 kişi eğitim almış ve 57 mahallenin afet örgütlenmesi sağlanmış ancak projenin sürdürülebilirliği noktasında sorunlar yaşanmıştır (Işık, 2012). İlerleyen tarihlerde İstanbul, Yalova, Kocaeli, İzmir ve Bursa illerinde faaliyet gösteren MAG, 109 mahallede örgütlenerek 5008 gönüllü sayısına ulaşmıştır (MAG, 2014).

Afet yönetiminde yapılan değişikliklere mevzuat açısından bakıldığında ise 1944 tarihinde çıkarılan *Yer Sarsıntılarında Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun* ve 1959 yılında çıkarılan *Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun* öne çıkmaktadır. Çıkarılan kanunlarla ilişkili olarak yayınlanan yönetmelikler ile afetlere müdahale sürecinde kamu kurumlarının etkinliğinin artırılması amaçlanmıştır (Altun, 2016). Ancak en etkili adım 29/5/2009 Tarih 5902 sayılı *Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun* ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın (AFAD) kurulması olmuştur. Bu kanun ile sadece afet ve acil durumlara müdahale amacıyla müstakil bir yapı oluşturulmuş ve İçişleri Bakanlığı’na bağlı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Afet İşleri Genel Müdürlüğü ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlükleri lağvedilmiştir. Bahse konu 5092 sayılı kanunda AFAD’ın kurulma amacı aşağıdaki gibi ifade edilmektedir;

“Bu Kanun; afet ve acil durumlar ile sivil savunmaya ilişkin hizmetlerin ülke düzeyinde etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması ve olayların meydana gelmesinden önce hazırlık ve zarar azaltma, olay sırasında yapılacak müdahale ve olay sonrasında gerçekleştirilecek iyileştirme çalışmalarını yürüten kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması ve bu konularda politikaların üretilmesi ve uygulanması hususlarını kapsar.”

Yukarıdaki ifadelerde vurgulanan afet öncesine yönelik hazırlık çalışmaları, zarar azaltmanın esas alınması, müdahale ve iyileştirme çalışmalarında tüm faaliyetlerin koordine edilmesi ifadeleri, AFAD kurulmadan önce var olan yapıların lağvedilme nedenlerini de ifade etmektedir. AFAD’ın kurulması ile afet yönetimi alanında tüm yetki bir noktada toplanarak var olan çok başlı yönetim sorunu giderilmiştir. Ayrıca afet ve acil durumlarda kritik saatlerin daha verimli değerlendirilebilmesi için hizmet sunacak gruplar arası koordinasyonun sağlanması, çalışmaların tekrarlanmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

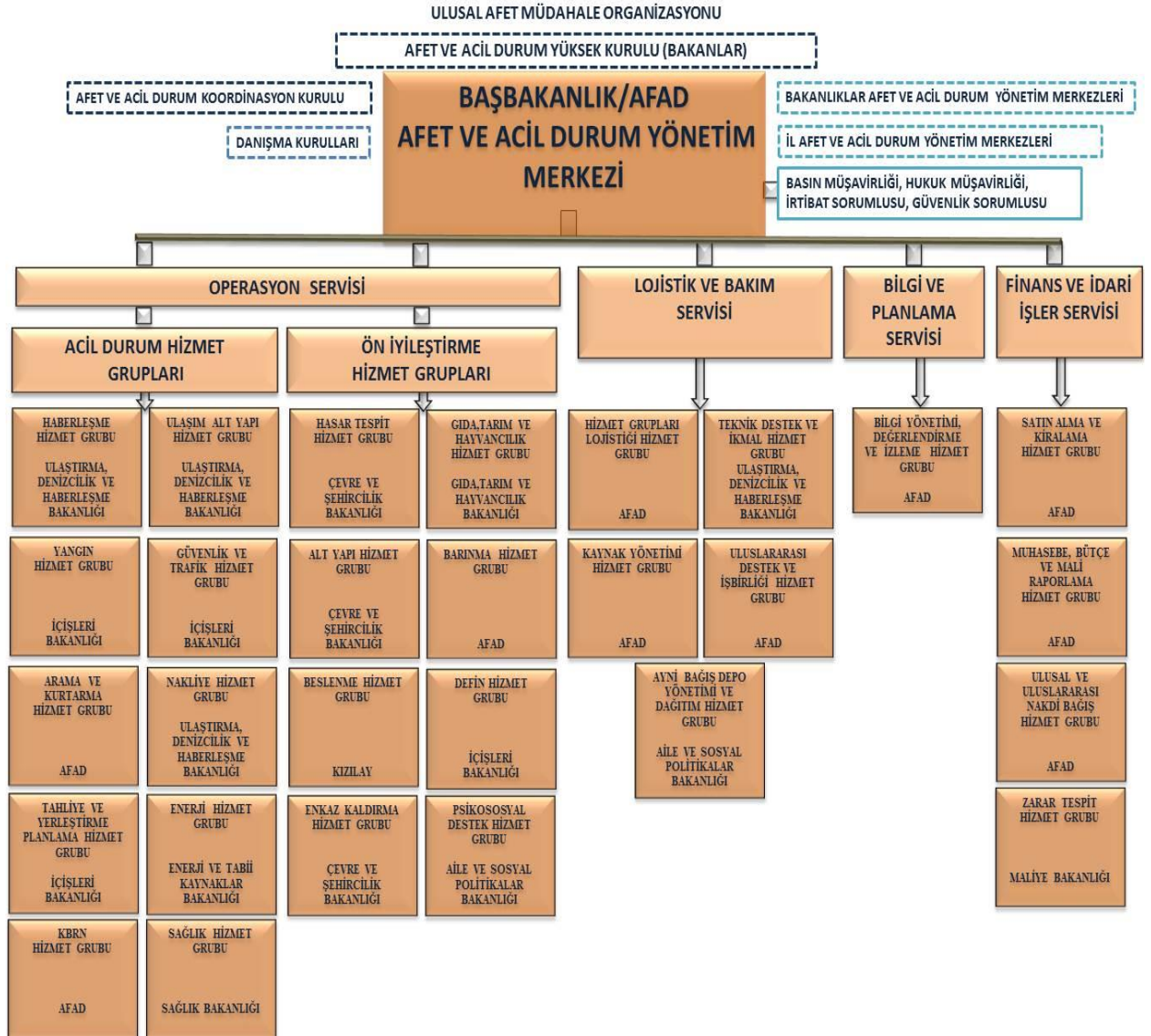
2013 yılı Aralık ayında yayınlanan Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) ile AFAD'ın diğer kamu kurumları ile koordinasyonunu tamamlayıcı bir afet yönetim modeli oluşturulmuştur. TAMP da tanımlanan 28 hizmet grubunda, kamu kurumlarının görev ve sorumlulukları tanımlanmıştır. Ayrıca afetler etki derecelerine göre dört seviyeye ayrılarak her seviye afet için afet yönetimini gerçekleştirecek idari makamlar belirlenmiştir.

Şekil 1.1. TAMP Afet Etkileri ve Müdahale Birimleri (TAMP, 2013)

Seviye	Etki	Müdahale Edecek Birim
Seviye 1	Yerel imkânlar yeterlidir	İl afet ve acil durum yönetim merkezi
Seviye 2	Destek illerin takviyesine ihtiyaç vardır	İl afet ve acil durum yönetim merkezi
Seviye 3	Ulusal desteğe ihtiyaç vardır	1. Grup ve 2. Grup destek iller ve Ulusal kapasite
Seviye 4	Uluslararası desteğe ihtiyaç vardır	1. Grup ve 2. Grup destek iller ve Ulusal kapasite ile Uluslararası destek

TAMP'da, tüm iller için olası bir afet anında, yerel kaynakların yetersiz kalması durumunda destek verecek olan iller belirlenerek listelenmiştir. Bu görev dağılımı “destek iller” olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca her il için bir afet müdahale planı oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Müdahale planlarında, görev alacak tüm hizmet grupları için çalışma planlarının hazırlanması zorunluluğu getirilmiştir. Ulusal düzeyde ve yerel düzeyde (*Seviye 3 ve Seviye 4*) belirlenen hizmet grupları TAMP' da aşağıdaki gibi şematize edilmiştir.

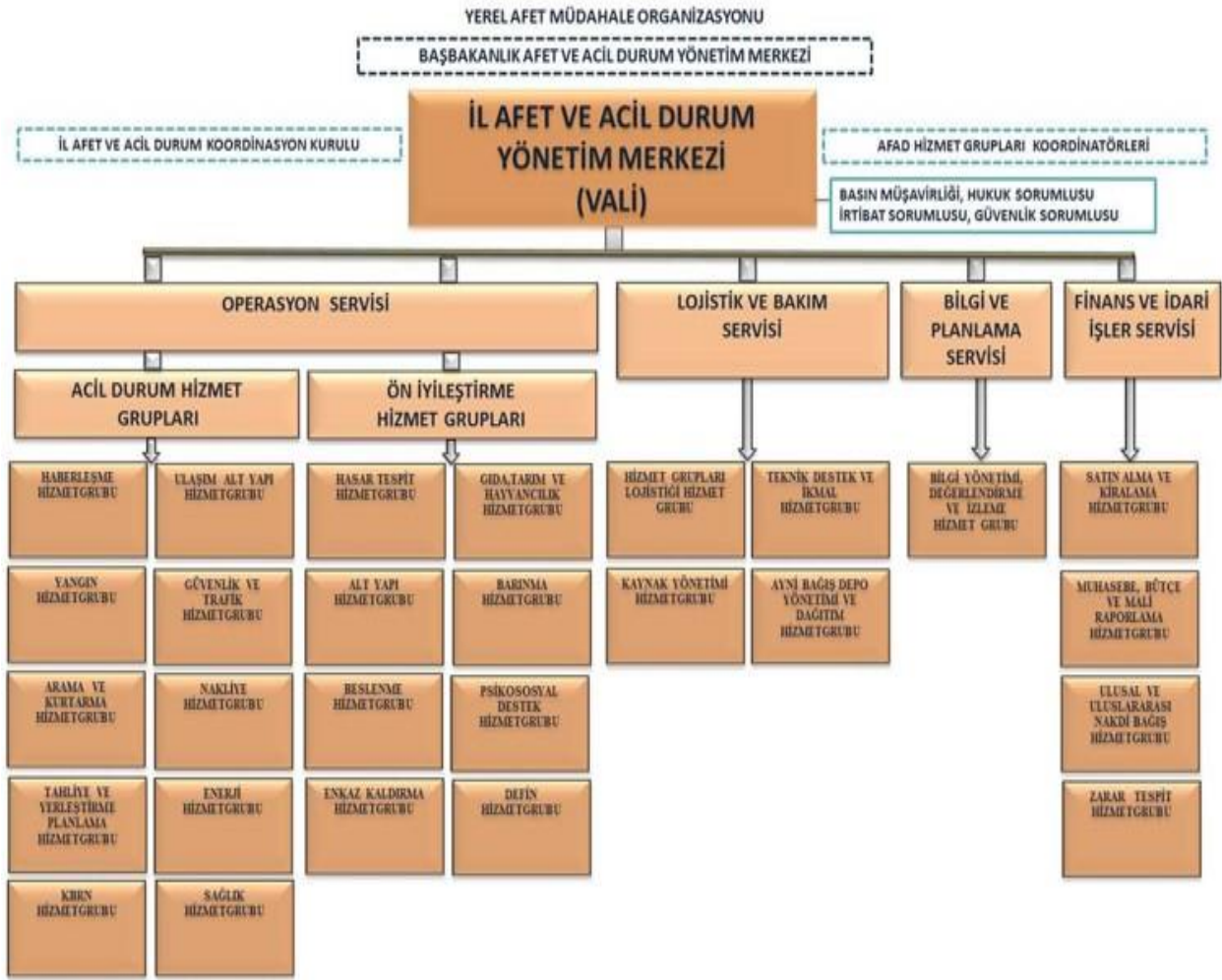
Şekil 1.2. TAMP Ulusal Düzey Afet Müdahale Organizasyonu (TAMP, 2013)

Ulusal düzey afet müdahale şemasında dört ana başlık altında bulunan toplam yirmi sekiz hizmet grubunun görev ve sorumlulukları farklı kamu kurumlarına tevdi edilmiştir. TAMP' ın yürürlüğe girdiği 2013 yılında afet yönetiminin AFAD tarafından koordine edilmesi kararlaştırılmış, AFAD ise başbakanlığa bağlı bir kurum olarak teşkil edilmiştir. Daha sonra yapılan sistem değişikliği ile Başbakanlık makamının kaldırılmış ve AFAD, İçişleri Bakanlığına bağlı bir kurum olarak göreve tanımlanmıştır.

Yine TAMP'da, etki düzeyi *Seviye 1* ve *Seviye 2* olarak belirlenen afetlerde yönetim şeması ve hizmetten sorumlu kurumlar aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

Şekil 1.3. TAMP Yerel Düzey Afet Müdahale Organizasyonu (TAMP, 2013)

Etki seviyesi Seviye 1 ve Seviye 2 olarak belirlenen afetler için ise merkezi teşkilata bağlı olarak yerel düzeyde örgütlenmiş taşra teşkilatı kurumlarının yönetim şeması ve sorumlulukları Şekil 1.3. deki gibi belirlenmiştir.

2014 yılı itibariyle, afet yönetiminin; AFAD tarafından, TAMP'a bağlı olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bütünleşik afet yönetimi anlayışının esas alındığı bir program olan TAMP ile afet yönetiminin daha etkin ve kapsamlı hale getirilmesi amaçlanmıştır.

2.1.7. Bütünleşik Afet Yönetimi

Bütünleşik afet yönetimi; afetin her aşamasında gerçekleşebilecek muhtemel durumlar için çözümler geliştirilmesini, alternatif seçeneklerin belirlenmesini ve karar vericilere daha etkin kararlar almaları için yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, modern haberleşme sistemlerinden ve bilişim sistemlerinden yararlanılmaktadır. Bütünleşik afet yönetim sistemi, afet ile ilgili tüm bilgilerin afet yönetim sistemi içerisinde işlenerek elde edilmesi ile mümkün olabilir.

Daha çok, önleyici ve risk azaltıcı nitelikte olan bütünleşik afet yönetim modelinde elde edilen veriler, muhtemel afetlere karşın hazırlıklı olmak ve risk-zarar azaltma yöntemlerini hayata geçirmek için kullanılmaktadır. Bu yönetim modelinde, afetin tüm aşamalarında yapılacak olan faaliyetler ve görev dağılımı daha önceden planlanmıştır.

Bütünleşik afet yönetiminde veriler, karar vermek için oluşturulan *Karar Destek Sistemi (KDS)* modellerinde işlenmektedir. Karar vermek için kullanılacak veriler, karar modelleri ve matematik modellere göre veya ham olarak veri tabanlarından alınır ve oluşturulan karar destek sistemine gönderilir. Karar destek sistemlerinin düzgün ve sağlıklı işleyebilmesi için verilerin de KDS'ye uygun şekilde sınıflandırılmış ve kullanılabilir olması gerekir. Bu nedenle, veri tabanlarının tasarımları çok önemlidir. Düzgün tasarlanacak veri tabanları ile KDS işleyişi; daha sağlıklı, güvenilir ve hızlı olacaktır. Bunlara ek olarak KDS kullanacak uzmanının da bu verileri uygun veri modelleri ile seçmesi ve değerlendirmesi gereklidir (Macit, 2016, Macit, 2018). Ülkemizde ise karar destek sistemi olarak AFAD tarafından “Afet Yönetim ve Karar Destek Sistemi (AYDES)” kullanılmaktadır. AYDES, özellikle TAMP'ın uygulanmasını kolaylaştırması amacıyla hazırlanmıştır. AFAD, ilgili bakanlıklar ve taşra teşkilatları tarafından kullanılacak şekilde tasarlanan sistem “Olay Komuta Sistemi”, “Mekânsal Bilgi Sistemi” ve “İyileştirme Sistemi” olarak üç ana bileşen ve bunlara ait alt bileşenlerinden oluşmaktadır (Basarsoft, 2020).

2.1.8. Toplum Temelli Afet Yönetimi

Toplum, en basit tanımıyla, ortak bir paydada birleşen insan grubudur. Birey, içinde olduğu toplumun; sosyal ve kültürel norm ve pratiklerinden hayatının tüm boyutlarında etkilenir. Dolayısıyla kriz durumlarının etkileri, kayıp ve yasla başa çıkma becerileri de toplumlara göre değişir. Toplum temelli afet yönetiminde ise afetten etkilenen toplumun, değer, inanç ve kültür gibi temel dinamikleri esas alınarak çalışmaların planlanması ve afet yönetiminin her aşamasında toplum katılımı ile etkileşimli bir afet yönetim sürecinin gerçekleştirilmesi amaçlanır. Toplumun kendine yardım edebilmesi, afetin olumsuz sonuçlarının giderilerek olağan sürece geçişi hızlandıracaktır. Bunu sağlayabilmek için afet yönetim modeli oluşturulurken sivil topluma ve yerel temsilcilere yer verilmesi önemlidir. Yukarıda değindiğimiz *Mahalle Afet Gönüllüleri* yerel düzeyde kurulan organizasyonlara afet yönetiminde yer verilmesi açısından bu duruma güzel bir örnektir.

Toplumsal yaşamın bireye kazandırdığı aile yapısı, eğitim, inanç gibi koruyucu ve destekleyici etkenler vardır. Her birey içinde bulunduğu toplumun kültürel birikimini miras olarak almakta ve yaşamsal sorunlarına karşın baş etme becerisi olarak kullanabilmektedir. Afet ve acil durumlarda bu etkenler, kişinin yaşamı üzerinde kontrol hissini kazanarak olağan hayatına

dönmesini destekler. Afet yönetiminde bu etkenlerin daha verimli kullanılabilmesi adına toplum faaliyetlerine daha fazla katılımı teşvik eden organizasyonlar oluşturulmalıdır. Somut örnekler vermek gerekirse; afetten etkilenen toplumun düzenleyeceği dini törenlere veya sosyal buluşmalara katılmak, birlikte çay içmek, spor yapmak gibi etkileşim yaratan rutinler, krizle başa çıkmanın önemli yolları olarak işlev görür. Günlük, eğlence veya eğitim faaliyetlerine dâhil olmak, psikososyal refahı artırmaya yardımcı olur. Bu faaliyetlerin organizasyonunda yine afetten etkilenen bireylerin katılımını sağlamak, bireylerin hayatın belli alanları üzerindeki kontrol hislerini, aidiyet ve yararlı olma duygularını geri kazanmasını sağlayacaktır. Böylece bireyler, gerilimden kurtulur ve etkin olma duygusu sayesinde ihtiyaç duydukları enerjiyi alırlar (Işık, 2012).

2.2. Psikososyal Destek

Psikososyal kavramı, kelime anlamı itibarıyla, birbirini sürekli etkileyen psikolojik ve sosyal faktörlerin hareketli ilişkisini ifade etmektedir (AÇSHB,2015). Bu noktadan hareketle, psikososyal kavramı; sosyal olaylar ve psikolojik etkilerini bir arada değerlendirmeyi ve toplumsal hadiselerin bireysel etkiler oluşturacağı gerçeğini vurgulamaktadır. Psikolojik faktörler temel olarak; duygular, bilişsel gelişim, öğrenme, algılama ve hatırlama kapasitesini içerir. Sosyal faktörler ise diğer insanlarla ilişkiler kurma ve kültürel açıdan uygun sosyal kodları öğrenme ve bunları takip etme kapasitesiyle ilgilidir (IASC, 2017).

Oxford Yaşayan İngilizce Sözlük'te (2017) *psikososyal* kavramı; bireyin zihninde veya davranışında sosyal faktörlerin etkisi olduğu, davranışsal ve sosyal faktörlerin de birbiriyle ilişki içinde bulunduğunu ifade etmek için kullanılırken; daha geniş anlamda insan gelişimi de, zihin ve toplumun birbiriyle olan etkileşimi ile ilişkilendirilmektedir. Bu kavram, insani yardım kuruluşları ve kamu kurumları tarafından farklı tamlamalarla birlikte kullanılmaktadır.

AFAD Açıklamalı Afet Yönetimi Terimler Sözlüğü'nde, *psikososyal müdahale* ve *psikososyal destek* başlıklarıyla iki farklı tanıma yer verilmektedir. Sözlükte *psikososyal destek* (psychosocial support);

“Psikolojik ya da psikiyatrik tedavi amacı gütmeyen, afet ve acil durum sonrası ortaya çıkabilecek psikolojik uyumsuzlukların, bozuklukların önlenmesi, aile ve toplum düzeyinde ilişkilerin yeniden kurulması, geliştirilmesi, etkilenenlerin normal yaşamlarına geri dönmesi sürecinde kendi kapasitelerini fark etmeleri ve güçlenmelerinin sağlanması, toplumda gelecekte ortaya çıkması muhtemel afet ve acil durumlarla başa çıkma, iyileşme, toparlanma becerilerinin artırılması ve yardım çalışanlarının desteklenmesini içeren ve afet döngüsünün her aşamasında yürütülen çok disiplinli hizmetlerin tümü (AFAD, 2014)”

şeklinde ifade edilirken, *psikososyal müdahale* (psychosocial intervention/response) ise;

“Afetler sonrasında etkilenen bireylerin, normal yaşantılarına geçiş sürecini hızlandırmaya yardımcı olan, bireylerin ve toplumun var olan gereksinimlerini tespit ederek olası afetlerle başa çıkma ve müdahale edebilme kapasitelerinin yanı sıra iyileşme becerilerinin de artırılmasına yönelik faaliyet ve hizmetlerin tümü (AFAD, 2014)”

biçiminde tanımlanmaktadır.

Ülkemizde, psikososyal destek faaliyetlerinin başlaması ve disipline edilmesinde önemli bir rol üstlenen Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği (APHB), *psikososyal destek* kavramını;

“Psikososyal sorunların ortadan kaldırılması, toplumun yeniden inşa edilmesi, toplum kaynaklarının tekrar işler hale getirilmesi, birey ve toplum düzeyinde ilişkilerin yeniden kurulması ve geliştirilmesi, etkilenen bireylerin ve onlara yardım eden çalışanların bir an önce normal yaşantılarına geri dönmeleri için desteklenmesi ve psikolojik uyumsuzlukların ya da bozuklukların ortaya çıkmasının önlenmesini içerir. Etkilenen bireylerin ve toplulukların kendi kapasitelerini fark etmeleri ve güçlenmelerinin sağlanması, toplumda gelecekte de ortaya çıkması muhtemel afet ve acil durumlarla başa çıkma, iyileşme ve toparlanma becerilerinin artırılmasının yanı sıra, yardım çalışanlarının desteklenmesini içeren ve afet döngüsünün her aşamasında yürütülen çok disiplinli hizmetler bütünü (APHB, 2006, ss:21)”

şeklinde tanımlanmıştır.

TAMP kapsamında Psikososyal Destek Hizmetlerinden sorumlu olan AÇSHB tarafından hazırlanan Psikososyal Destek Hizmet Grubu Ulusal Planı’nda (2018) ise benzer bir tanımla *psikososyal destek*;

“Afet sürecinde ortaya çıkabilecek psikolojik uyumsuzluk ve bozuklukların önlenmesi, birey, grup, aile ve toplum düzeyinde ilişkilerin yeniden kurulması/geliştirilmesi, etkilenenlerin normal yaşama geri dönmesi sürecinde kendi kapasitelerini fark etmeleri, güçlenmelerinin sağlanması ve savunuculuk etkinliklerini, toplumda gelecekte ortaya çıkması muhtemel afet ve acil durumlarla başa çıkma, toparlanma, iyileşme becerilerinin artırılması ve yardım çalışanlarının desteklenmesini içeren, afet sürecinin her aşamasında yürütülen çalışmaları kapsayan multidisipliner hizmetler bütünüdür (AÇSHB, 2018).”

şeklinde ifade edilmiştir. Uluslararası Kızılay Kızılhaç Dernekleri Federasyonu (2009) ise daha kısa bir tanımla *psikososyal müdahaleleri*; *“Bireylerin, ailelerin ve toplumun psikolojik sağlamlığının desteklenmesi süreci”* olarak tanımlamaktadır. Bir başka deyişle psikososyal destek, afet ve acil durumlar sonrasında bireylerin toparlanma becerilerine destek olacak her türlü çalışmayı ifade eder (IFRC Reference Center, 2009’dan akt. Ramazano, 2016).

Yukarıda aktarılan tanımlarda görüldüğü gibi psikososyal kavramının, farklı kaynaklarda; *psikososyal müdahale*, *psikososyal destek* veya *psikososyal programlar* şeklinde tamlamalarla ifade edildiği görülmektedir¹. Yapılan farklı isimlendirmelere karşın tanımların ortak noktası; insani yardım faaliyetleri çerçevesinde ruh sağlığı uzmanlarının yürüttüğü çalışmalara vurgu yapması ile afetler sonrası, etkilenenlerin toparlanma becerilerini geliştirmeye ve normal hayata

¹ Psikososyal kavramının çeşitli disiplinlerde farklı terimsel anlamları bulunmaktadır. Bu çalışmada, psikososyal kavramı, Afet ve Acil Durumlar alan yazınındaki karşılıklarıyla kullanılmıştır.

dönmesine yönelik gerçekleştirilen çok yönlü faaliyetleri ifade etmesidir. Bu çalışmada yukarıda belirtilen kavramlar içerisinde, literatürde daha sık kullanılan “psikososyal destek” kavramı kullanılacaktır.

Psikososyal destek hizmetlerinin gelişimi, 1950’li yıllarda farklı alanlarda ihtiyacın fark edilmesi ile başlamaktadır. Ancak uygulama sahalarının değişimi, gelişim sürecinin seyrini etkilemiştir. Söz konusu yoğun göçler ve savaşlar sonrası sunulan psikososyal destek hizmetleri ile deprem veya kasırga sonrası sunulan psikososyal destek hizmetleri farklılık göstermekte ve yeni gelişen bir alanın sınırları ve içeriği hakkında belirleyici olmaktadır. Psikososyal destek hizmetlerinin tarihçesinin anlaşılması, standartlaştırılmış psikososyal müdahale aşamalarını anlamayı kolaylaştıracaktır. Bu nedenle psikososyal destek hizmetlerinin gelişim süreci ve müdahale aşamaları iki farklı başlıkta ele alınmıştır.

2.2.1. Psikososyal Desteğin Tarihsel Gelişimi

Psikososyal desteğin gelişimi, insan ilişkileri ve toplumsal yaşam ile birlikte değerlendirilebilir. İlkel topluluklardan günümüze; toplumsal dayanışma, yas kültürü ve çeşitli ritüeller aracılığıyla savaş, ölüm, hastalık gibi acıların paylaşıldığı ve bireylerin kritik dönemlerde yalnız bırakılmadığı görülmektedir. Ancak profesyonel anlamda psikososyal destek uygulamalarının gelişimi psikolojik destek ve danışmanlık hizmetlerinin gelişip önem kazanması ile birlikte değerlendirilmelidir. Afetler sonrası görülen sosyal ve psikolojik sorunların müdahale gerektirdiği ve afet psikolojisinin birey ve toplum için özel durumlar içeren yeni bir alan olduğu düşüncesi, dünya genelinde 1990’lı yıllarda, ülkemizde ise 1999 Marmara Depremi sonrasında belirgin hale gelmiştir.

1990’lı yıllarda Balkanlar’da yaşanan savaşların yanı sıra Ruanda’da yaşanan etnik temizlik gibi trajediler, insani yardım örgütlerinin psikososyal destek ihtiyacını fark etmelerini sağlamıştır. Bu tür olayların yarattığı travmaların etkisinin yadsınamaz olduğu görülmüş, insani yardım örgütleri ve ruh sağlığı uzmanlarından müteşekkil organizasyonlar, farklı tepkiler ve işlev bozukluğu gösteren insanların acılarını azaltmak amacıyla işbirliği geliştirmişlerdir. Bu çalışmalar insani yardım örgütlerinin psikososyal müdahaleleri kullanmaya başlamaları konusunda bir başlangıç olarak kabul edilebilir.

1993 Yılında *Kızılay Kızılhaç Dernekleri Federasyonu* bünyesinde *Psikososyal Referans Merkezi* kurularak uluslararası insani yardım aktörlerinden olan Kızılay ve Kızılhaç derneklerinin psikososyal müdahale kapasitesinin geliştirilmesi amacıyla çalışmalara başlanmıştır.

2001 yılında, Belçika’nın başkenti Brüksel’de, acil durumlar sonrası gerçekleştirilen psikososyal müdahaleleri tartışmak üzere psikososyal müdahale uygulayıcılarının ve

akademisyenlerin katıldığı bir konferans düzenlenmiştir. 1998 Yılında İsveç'te meydana gelen gece kulübü yangını, 2000 yılında meydana gelen Danimarka Müzik Festivali Kazası, ve aynı yıl Avusturya'da meydana gelen tren kazası sonrasında yürütülen psikososyal müdahalelerin tartışıldığı konferans sonrasında *Afetlerde Psikososyal Müdahale İlkeleri* (European Policy Paper) başlıklı bir politika dokümanı hazırlanmıştır (Ramazano, 2016). 2001 yılında, psikososyal destek çalışmalarının önemini vurgulayan *Avrupa Politika Belgesi*'nin yayımlanmasıyla, psikososyal programlara verilen önem artmış ve bu alanda birçok çalışma ve proje gerçekleştirilmiştir. NATO tarafından geliştirilen *Afet ve Acil Durumlardan Etkilenen İnsanlara Psikososyal Bakım* rehber kitabı ve *Avrupa Travmatik Stress Ağı* tarafından geliştirilen Avrupa Travmatik Stress Ağı Eğitim ve Uygulama projesi bu alandaki kaynak çalışmalardan olmuştur.

2004 Yılında Güney Asya'da yaşanan tsunami sonrasında birçok ülke, tsunami bölgesinde tatil yapmakta olan vatandaşlara psikososyal destek sağlamak için ekiplerini göndermiştir. Yine, 2004 yılında Madrid ve 2005 yılında Londra'da meydana gelen bombalama olayları sonrasında uygulanan psikososyal müdahaleler, bu alanda yapılan çalışmalara temel oluşturmuşlardır (UNİCEF & AÇSHB, 2015).

2007 Yılında Kuruluşlar arası *Daimi Komite (ISAC)* tarafından oluşturulan *Acil durumlarda Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek Kılavuzu*, psikososyal müdahalelerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Öte yandan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (*UNHCR*) ve *UNİCEF* gibi Birleşmiş Milletler kuruluşları da, psikososyal müdahaleleri, projelerinin birer parçası haline getirerek yürüttükleri afet ve acil durumlar sonrası çalışmalarla alan yazına önemli kaynaklar kazandırmışlardır (Ramazano, 2016). Hali hazırda saha uygulayıcıları için pratik bir kitap olan ve UNİCEF & AÇSHB ortaklığında hazırlanan *Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek Hizmetleri Saha Çalışanları için El Rehberi*, bu alanda yapılan çalışma ve yayınların bir meyvesi niteliğindedir.

Ülkemizde psikososyal destek uygulamaları için 1999 Marmara Depremi'nin bir dönüm noktası olduğunu söyleyebiliriz. 1999 Marmara Depremi'nden sonra ruhsal travma ve afet çalışmalarında bilgi ve deneyim artışı sağlanmış ve *Türkiye Kızılay Derneği*, *Uluslararası Kızılay Kızılhaç Dernekleri Federasyonu*'nun desteğiyle psikososyal destek çalışmalarını yürütmeye başlamıştır. Yine 1999 Marmara Depremi sonrasında, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerde görevli birçok meslek elemanı, afetten etkilenenlere psikolojik destek vermişlerdir.

1999 Marmara Depremi'nden sonra uygulanan psikososyal programlarda üç büyük program öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki; UNİCEF tarafından finanse edilen ve Türk Psikologlar Derneği (TPD) tarafından hayata geçirilen *Marmara Depremi'nde Mağdur Olan Aile ve Çocuklara Yönelik Psikososyal Destek Programı* isimli programdır. Bir diğer psikososyal program

ise Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ile işbirliği içinde yine TPD tarafından gerçekleştirilen *Marmara Depremi Sonrasında Mağdur Olan Grupların Başa Çıkma Kapasitelerinin Güçlendirilmesi* projesi olmuştur. Sonuncu büyük çaplı çalışma ise Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve UNICEF tarafından ortaklaşa gerçekleştirilen ABD, Güney Amerika, Avrupa ve Asya'da meydana gelen afetlere dayalı deneysel bir çalışmanın ürünü olan, okul temelli bir psikososyal programdır (UNICEF & AÇSHB, 2015).

2003 yılındaki gerçekleşen Bingöl Depremi ve 2010 yılında gerçekleşen Elazığ Depremi'nden sonra, farklı psikososyal programlar da gerçekleştirilmiştir. 2011 yılında Van ve Erciş'te meydana gelen depremlerin ardından, Van ve Erciş'te, AÇSHB ve APHB'nin başat aktör olduğu, MEB ve Sağlık Bakanlığı ile muhtelif STK'ların dahil oldukları bir psikososyal program hayata geçirilmiştir. Bu program kamu kurumlarının etkin rol aldıkları, STKlar vasıtasıyla toplum katılımının sağlandığı bir psikososyal program olması açısından psikososyal destek uygulamalarının gelişiminde önemli bir yere sahiptir.

Ülkemizde, 2008 yılında, Türkiye Kızılay Derneği tarafından hazırlanan *Afetlerde Psikososyal Destek Uygulama Rehberinin* psikososyal müdahalelerin nasıl yapılandırılacağına ilişkin ilk rehber kitap olduğunu görürüz. Yine, 1999 Marmara Depremi sonrasında Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF desteğinde rehber öğretmenlere yönelik hazırlanan *Psikososyal Proje* eğitim materyali de bu alandaki önemli kaynaklardandır. Diğer bir temel kaynak olarak yukarıda bahsettiğimiz, IASC tarafından 2017 yılında yayınlanan *Acil Durumlarda Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek Kılavuzu* ise 2017 yılında Türkçeye çevrilmiştir.

Ruh sağlığı alanında çalışan sivil toplum kuruluşları, kaynakları doğru ve etkili kullanabilmek maksadıyla 2006 yılında bir protokol imzalayarak Türkiye Kızılay Derneğinin, genel sekreteryasını yürüttüğü, Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği'ni (APHB) kurmuşlardır. APHB; Türkiye Kızılay Derneği, Türk Psikologlar Derneği, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (SHUDER), Türkiye Psikiyatri Derneği, Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derneği, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği arasında, 16 Ağustos 2006 tarihinde imzalanan bir protokol ile toplum psikolojisini olumsuz etkileyen afetler ve kriz durumlarında psikososyal müdahalelerin yürütülmesi amacıyla kurulmuştur. Birliğin genel sekreteryası, Türk Kızılayı tarafından yürütülmekte ve birliğin karar organı olan yürütme kurulunda her dernek iki üye ile temsil edilmektedir.

APHB, ülkemizde eksikliği hissedilen, afetlerde psikososyal hizmetler alanında, hizmete ihtiyaç duyan kişi ve grupların ihtiyaçlarının işbirliği içerisinde karşılanması, meydana gelen afetlere birlik üyesi tüm sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte etkin bir şekilde müdahale edilebilmesini amaçlamaktadır. Yine APHB tarafından, alanda çalışacak meslek elemanlarına

yönelik olarak hazırlanan eğitim modülü ve *APHB Psikososyal Uygulamalar Katılımcı Kitabı* psikososyal müdahaleler konusunda temel materyaller arasındadır.

TAMP'ın yayınlanması ile 2014 yılından itibaren psikososyal destek hizmetleri, AÇSHB tarafından yürütülmeye başlanmıştır. Bu alanda çalışan diğer kamu kurumları, özel sektör ve STK'lar, AÇSHB koordinatörlüğünde saha çalışmaları yürütmektedir. Psikososyal destek hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla AÇSHB bünyesinde bulunan Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından Göç, Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek Daire Başkanlığı kurulmuştur.

AÇSHB, Türk Kızılay'ı, APHB ve psikososyal destek çalışmalarına destek veren diğer bakanlıkların katılımıyla ülkemizde yaşanan afetler sonrasında gerçekleştirilen psikososyal programlar, 2015 yılında yayınlanan *Van-Erciş Depremleri Sonrası Yürütülen Psikososyal Destek Programlarının Değerlendirme Raporu*'nda tarihsel olarak aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- ❖ 1999 Marmara Depremi
- ❖ 2003 Bingöl Depremi
- ❖ 2003 İstanbul Bombalama Eylemi
- ❖ 2007 İzmir Trafik Kazası
- ❖ 2007 Ankara/Anafartalar Bombalama Eylemi
- ❖ 2008 İstanbul/Güngören Terör Olayı
- ❖ 2009 Mardin Şiddet Olayı
- ❖ 2009 Marmara Seli
- ❖ 2010 Elazığ Depremi
- ❖ 2011 Van Depremi
- ❖ 2013 Hatay Reyhanlı Bombalı Saldırı
- ❖ 2014 Soma Maden Kazası
- ❖ 2014 Ermenek Maden Kazası
- ❖ 2015 Salihli Trafik Kazası
- ❖ 2015 Artvin Sel Olayı

2015 yılından günümüze kadar yapılan belirli psikososyal müdahaleleri ise aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

- ❖ 2018 Çorlu tren Kazası
- ❖ 2019 Düzce Sel Olayı
- ❖ 2019 İstanbul Depremi
- ❖ 2019 Denizli Depremi
- ❖ 2020 Elazığ-Sivrice Depremi

- ❖ 2020 Van Çığ Faciası
- ❖ 2020 Van Depremi
- ❖ 2020 İzmir Depremi

Afet ve Acil Durumlar kapsamında daha fazla örnek olay saymak mümkündür. Afet ve acil durumlarda psikososyal destek uygulamaları ile sınırlandırdığımız çalışmamız kapsamında ele alacağımız olaylar ve saha çalışmaları bu çalışmanın üçüncü bölümünde daha detaylı olarak değerlendirilmektedir.

2.2.2. Psikososyal Destek Uygulama Aşamaları

Bireyin yaşadığı afet veya acil durumun ardından, yaşadığı şoku atlatarak bireysel ihtiyaçlarını hatırlaması ve yaşamsal gerekliliklerini temin etmeye çalışması ilk normalleşme çabası olarak kabul edilebilir. Daha sonra, bireyin sosyalleşmesi ve değer üretebileceği faaliyetler gerçekleştirebilmesi ile olağan yaşama geçiş sağlanabilmektedir. Psikososyal programların müdahale aşamaları da, afetin birey ve toplum üzerindeki etkileri düşünülerek belirlenmiştir. Afet sonrası hayatın normal akışına dönmesi, afetin boyutuna göre birkaç yılı bulabilir. Müdahale aşamaları; afet öncesi eğitim ve bilinçlenme faaliyetleri, ilk afet anında sunulacak hizmetlerle birlikte afetin uzun süreli etkilerini takip etmeyi ve çözüm üretmeyi amaçlayan farklı süreçlerden oluşmaktadır. Literatürde *psikososyal müdahale araçları/aşamaları* olarak da isimlendirilen bu süreç genel olarak aşağıda aktarılan sekiz aşamayla ifade edilmektedir.

- 1) İhtiyaç ve Kaynak Değerlendirmesi
- 2) Psikolojik İlk Yardım
- 3) Sevk Etme ve Yönlendirme
- 4) Bilgi Merkezi Oluşturma
- 5) Toplumu Harekete Geçirme
- 6) Sosyal Projeler
- 7) Eğitimler
- 8) Çalışana Destek (AÇSHB, 2015).

İhtiyaç ve Kaynak Değerlendirmesi: Afet ve acil durumlar sonrasında psikososyal desteğin ilk aşamasıdır ve psikososyal destek uygulayıcısının, bireyle ilk görüşme sürecini ifade eder. Bu değerlendirme, olaydan etkilenen kişilerin etkilenme dereceleri, içinde bulundukları sorunlar ve ihtiyaçlarının tespit edilmesi ile mevcut kaynakları ve var olan hizmetlerin ulaşılabilirliğinin belirlenmesini kapsamaktadır. Bu aşamada psikososyal destek uygulayıcısı ön değerlendirme yaparak uygulanacak psikososyal müdahale planını ana hatlarıyla belirler.

Coğrafi, mevsimsel ve kültürel koşullara göre gelişen ihtiyaçlar ile birlikte sahada çalışan diğer meslek gruplarının gözlemleri, ihtiyaçların belirlenmesinde önem taşır. Yaşanan afet veya acil durumun büyüklüğü, etki alanı ve türüne göre farklı ihtiyaç tespiti ve kaynak değerlendirme metotları da gündeme gelebilir. Çok hızlı değerlendirme yapmayı gerektiren durumlarda; ilk olarak elde edilen bilgilerle bir ön değerlendirme yapılması, acil ihtiyaçların tespit edilmesi ve sonraki süreçte detaylı bir değerlendirmenin yapılması uygun olacaktır. İhtiyaç ve kaynak tespiti aşamasında elde edilen bilgiler ve tespit edilen ihtiyaçlar, genelden özele doğru değerlendirilir. Genel ihtiyaçların belirlenmesini takiben, özel ihtiyaçlara yönelik daha detaylı bir değerlendirme yapılır (AÇSHB,2015). İhtiyaç tespitinde dikkat edilmesi gereken; çocuklar, hastalar ve yaşlılar gibi incinebilir grupların ihtiyaçlarının, birey için ne kadar hayati olduğunun tespit edilmesidir. Sözelimi genel bir ihtiyaç olarak değerlendirilen beslenme ya da barınma ihtiyacı, bu tarz gruplar için hayati öneme sahip ihtiyaçlar arasında ise öncelikli olarak değerlendirilmektedir.

Psikolojik İlk Yardım: İhtiyaç ve kaynak tespiti ile eş zamanlı başlayan bir psikososyal destek aşamasıdır. Psikolojik ilk yardım, afet ve acil durumdan etkilenen bireylerin hissettiklerini ve yaşadıklarını ifade etmelerinin yanı sıra konuşmak, dokunmak veya ağlamak gibi yaşamsal tepkiler geliştirmelerinin sağlanmasını içermektedir. İlk tepkilerin gelişmesi, yaşanan olumsuz olayı anlamlandırma sürecini başlatacaktır. Bireyin yaşadıklarını anlamlandırmaya başlamasıyla birlikte duygularını ifade etme ve tanımlama ihtiyacı gelişecektir. Bu aşamada; temel psikolojik bilgilerin iletilmesiyle; bireyin rahatlaması, yaşadıkları ve hissettiklerine karşın anlamlandırma sürecinde oluşabilecek muhtemel duygulara yönelik bilgi verilir.

Bireyin, yaşadığı anormal duruma karşı geliştirdiği tepkilerde farkındalık kazanması önemlidir. Birey, olağan dışı durumlara karşı beklenmedik tepkiler geliştirebilir. Kişi, tepkilerinin sıra dışı olduğunun farkına varamaması nedeniyle kendisine ve çevresine zarar verme potansiyeli taşıyacaktır. İlk aşamada, bu potansiyel zararın önlenmesi esas alınmalıdır. Psikolojik ilk yardım, birey veya grupla gerçekleştirilecek yüz yüze görüşmelerde uygulanabileceği gibi afet ve acil durumlardan etkilenen genel kitlenin; medya araçları, broşür ve afiş gibi materyallerle bilgilendirmesi de sağlanabilir (UNİCEF & AÇSHB, 2019).

Sevk Etme ve Yönlendirme: Bu evre, psikolojik ilk yardım sürecinde ciddi psikiyatrik hizmetlere ihtiyaç duyanların (anormal davranışlar, bilişsel bozukluklar gibi) tedavi amaçlı olarak klinik düzeyde destek verebilecek danışanlara (psikolog, psikiyatrist) veya bu hizmeti sağlayabilecek kapasitede sağlık kurumlarına yönlendirilmesini içerir. Afet ve acil durum bölgesinde var olan kaynakların ve imkânların yetersizliği durumunda, yakın merkezlere sevk sağlanarak bireyin en hızlı şekilde desteğe ulaşması kolaylaştırılır. Bu aşamada Psikososyal destek sunan meslek grupları ile diğer meslek grupları arasında yoğun işbirliği gerekmektedir.

Tedavi için yönlendirilen bireyler afet bölgesindeki imkânlarla göre çevre illere sevk edilebilmektedir. Afet bölgesinde yaşanan kaos ve bilgi kirliliği düşünülerek tedaviye yönlendirilen bireylerin yakınlarına bilgi verilmesi önem taşımaktadır.

Bilgi Merkezi Oluşturma: Bu aşamada; afet ve acil durum anında yaşanan kaostan ve bilgi kirliliğinin giderilmesi, kayıp bireyler hakkında bilgi sağlanması, ihtiyaçların ve kaynakların birleştirilmesi amaçlarıyla bir bilgi merkezinin kurulması amaçlanır. Yaşanan kriz ortamında doğru bilgiye ulaşmak hayati önem taşımakta, ikincil krizlerin oluşmasını (yanlış kayıp, vefat haberleri gibi) önleyebilmektedir. Bilgi merkezinin afetten hemen sonra oluşturulması, afetin etkilerine göre uzun süreli hizmet vermesi, gerekirse hiç sonlandırılmaması önerilmektedir (AÇSHB, 2015).

Toplumu Harekete Geçirme: Toplumsal yapının özelliklerinin dikkate alınması, güçlü bir gözlem ve araştırmanın yanında, genel bir ihtiyaç ve kaynak değerlendirmesi yapılması ile toplumu harekete geçirmek mümkün olabilir. Toplumu oluşturan farklı kesimleri; meşru zeminde faaliyet gösteren dernekler, vakıflar, şirketler, STK'lar ve meslek grupları gibi kurumlar temsil etmektedir. Bu kurumlar aracılığıyla toplumun hızlı ve etkin bir şekilde organize olması mümkündür. Bireylerde gelişen yardım duygusu da bu kurumların katkıları aracılığıyla uygulama zemini bulabilmektedir.

2011 yılında yaşanan Van depreminde; farklı alanlarda faaliyet yürüten dernekler ve vakıfların yardım faaliyetleri, GSM şirketleri ve bankaların mobilize olarak deprem bölgesinde hizmetlerin devamını sağlaması, Eczacılar Odası'nın ücretsiz ilaç dağıtımını yapması, bir taraftar grubu olan *Çarşı*'nin 30.000 atkı ve bereyi Van'a göndermesi gibi birçok faaliyet, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Toplum katılımıyla gerçekleştirilen bu organizasyonlar, afetten etkilenen bölgede olağan sürece geçişi hızlandırmakla birlikte etkilenen bireylere yalnız olmadıklarını hissettirmesi açısından önemlidir.

Toplum katılımının bir diğer boyutu da afetten etkilenen bireylerin yapılan çalışmalara sorumluluk verilerek dâhil edilmesidir. Toplum temelli afet yönetiminin esaslarından olan, etkilenen bireylerin yardım faaliyetlerine katılımının sağlanması ile birçok kazanım elde edilmektedir. Afetten etkilenenlerin çalışmalara katılması, bireylerin değer üreterek kendilerini iyi hissetmeleri ve normalleşmelerini hızlandırmaktadır. Bununla birlikte afete müdahale de önemli bir sorunsal olan planlanan faaliyetler için iş gücünün sağlanması sorunu da çözülmektedir.

Sosyal Projeler: Afet ve acil durumlardan sonra normalleşme sürecini hızlandırmaları ve yaşanan olayın etkilerini uzun süre takip etmeyi mümkün kılmaları açısından yaygın kullanılan psikososyal destek araçları arasında yer alır. Projeler, afetten etkilenen bireylerin; ihtiyaçları ve beklentilerini karşılaması yönünde harekete geçmelerine, yitirilen yaşam kontrolünü yeniden

sağlama, yaşam becerilerini geliştirme ve sorumluluk almalarına fırsat vermelidir. Yapılacak projelerde kamu ve özel sektörden destek sağlanması, toplumsal birliktelik ve dayanışma duygusunun gelişimine katkı sağlayacaktır.

Eğitimler: Afet ve acil durum öncesinde, psikososyal destek uygulamalarında çalışan veya çalışma potansiyeli bulunan meslek gruplarına eğitim yoluyla ulaşmak ve afetler konusunda toplumu bilinçlendirerek afetlere karşı hazırlıklı olmak gerekmektedir. Afet öncesi dönemde toplumun afetlere karşı bilgilendirilmesi, afet anında yapılması gerekenlerin öğrenilmesi, afetlerde yaşanan kayıpların azaltılabilmesi açısından önem taşımaktadır. Afete hazır bir toplum için afet öncesi eğitimlerin yaygınlaştırılması ve toplumun bu konuda bilinçlendirilmesi amacıyla yapılacak eğitimlerin artırılması amaçlanmaktadır (UNİCEF & AÇSHB, 2019).

2011 yılında yaşanan Van depreminde, *Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği* tarafından uygulanan psikososyal destek programında, eğitim ve yeterlilik artırma çalışmalarına da yer verilmiştir. Yine AÇSHB ile UNİCEF tarafından, *Afetlerde Psikososyal Müdahale* başlıklı eğitim çalışmaları başlatılarak deprem bölgesinde görev yapacak olan personelin eğitilmesi sağlanmıştır. Bu iki kurum arasında sağlanan protokol deprem sonrası da devam ettirilmiş olup Afetlerde psikososyal destek hizmetleri sunacak olan personel sayısı ve kapasitesi arttırılmaya çalışılmıştır. (Altun, 2016).

Çalışana Destek: Afet öncesi dönemde gerçekleştirilen eğitim faaliyetleriyle birlikte afet sonrası dönemde de personelin güçlendirilmesi ile afet sahasında yaşanan olumsuz deneyim ve duyguların sağaltılması önemlidir. Bu aşama, afet sahasında çalışan birçok farklı ekibin ve meslek grubunun yaşadıkları süreci kolaylaştırmayı, bilgi ve becerilerini arttırmayı amaçlayan çalışmaları ifade etmektedir. Çalışanları etkileyen olumsuz faktörlerin belirlenerek etkilerinin azaltılması ile afet sahasındaki gözlem ve yaşantıları hakkında paylaşım yapmalarının sağlanması amacıyla etkinlikler planlanmalıdır. Sahada çalışan bireylerin; çalışmalarını yürütürken afetzedelerle nasıl iletişim kuracakları, yardımları ne şekilde yapacakları gibi konularda bilgilendirilmeleri ve desteklenmeleri de çalışana destek aşamasının bir parçasıdır.

2.2.3. Psikososyal Destek ve Temel İlkeler

Psikososyal destek, kitleleri etkileyen sosyal olayların neticelerini, bireyler üzerindeki yansımaları ile ele alarak fert bazında oluşabilecek sorunları önleme, erken tespit ve müdahaleyi esas almaktadır. Bir yönüyle, yaşanan krize psikolojik ilk yardımdan, bireyin yaşadığı kriz durumunun sonlanmasına kadar geçen sürede sunulan hizmetleri ifade etmektedir. Afetin meydana gelmesi anından başlayarak, büyüklüğü ölçüsünde, 1-2 ay kadar süren faaliyetler, acil yardım faaliyetleri kapsamına girmektedir. Bu faaliyetler; arama kurtarma, tedavi, su ve gıda

temini, barınma, ısınma, korunma ve psikolojik destek gibi hayati ihtiyaçları içermektedir (Ergunay & Özmen, 2013, ss.4). Afet sonrası, bireyin temel fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasından, yaşadığı olayı algılama/tepki geliştirme ve normalleşme dönemine kadar olan geniş bir süreci kapsamaktadır.

Afet ve acil durumları yaşayan bireylerin etkilenme düzeyleri ve ihtiyaçları farklılık göstermektedir. Etkilenenlerin bir kısmı, karşılaştıkları durumlarla başarılı bir şekilde başa çıkma becerisini gösterirken bir kısmı da, daha ileri düzeyde bir psikolojik müdahaleye gereksinim duyabilir. Bireylerdeki etkilenme düzeyi; olaya tanık olma, stresör etkenlere maruz kalma süresi, yaşamsal tehlikenin boyutu, stresle başa çıkma becerisi ve sosyal desteğin derecesi gibi durumlarla yakından ilişkilidir (IASC, 2017).

Psikososyal desteğin temel ilkelerini Öztan (2012, ss.157-158), aşağıdaki gibi ifade etmektedir;

- ❖ Afet ve acil durumlarda psikososyal destek çalışmalarına katılan ekipler, sahada çalışan diğer hizmet grupları ile koordineli hareket ederler. Psikososyal destek faaliyetleri afet ve acil durumun her aşamasında yürütülebilir.
- ❖ Afet ve acil durumdan etkilenen bireyler pasif mağdurlar olarak değil, hayatta kalmayı başaran güçlü bireyler olarak değerlendirilir.
- ❖ Psikososyal programdan yararlananların kapasitelerinin geliştirilerek güçlenmeleri ve öz yeterliliklerini kazanmaları esastır. Kültürel, sosyal, dini ve etnik değerlere dair hassasiyetler göz önünde bulundurularak, toplumsal bağların yeniden inşası ve korunması sağlanır.
- ❖ Sorunlarla başa çıkma konusundaki var olan kapasite ve becerileri geliştirirken, sosyal yapıyı da güçlendirmeyi ve sağlamlaştırmayı amaçlar.
- ❖ Psikososyal destek çalışmaları afetten etkilenenlerin temsilcileriyle birlikte belirlenir ve tam katılımları esastır.
- ❖ Müdahalelerde, basit, açık, güvenilir ve sürekli bilgi akışını sağlayarak, hedef kitlenin bilgiye ulaşmasını kolaylaştırmak önemlidir.
- ❖ Afet ve acil durum sonrasında etkilenenlerde ortaya çıkmış psikolojik, fizyolojik, zihinsel, davranışsal tepkilerin anormal bir duruma verilen normal tepkiler olduğu vurgulanmalıdır.
- ❖ Etkilenenlerin ihtiyaçlarına yönelik psikososyal destek planlanırken, bölgenin afet acil durum öncesi nasıl olduğu, olay sırasında nasıl bozulduğu, var olan stres kaynakları ve bunlarla başa çıkma mekanizmaları göz önüne alınır.
- ❖ Yardıma ihtiyaç duyanlara daha kolay ve hızlı ulaşabilmek amacıyla, psikososyal eğitimlerde ekip personeli, yerel personel ve gönüllülere öncelik verilir. Bu kişiler

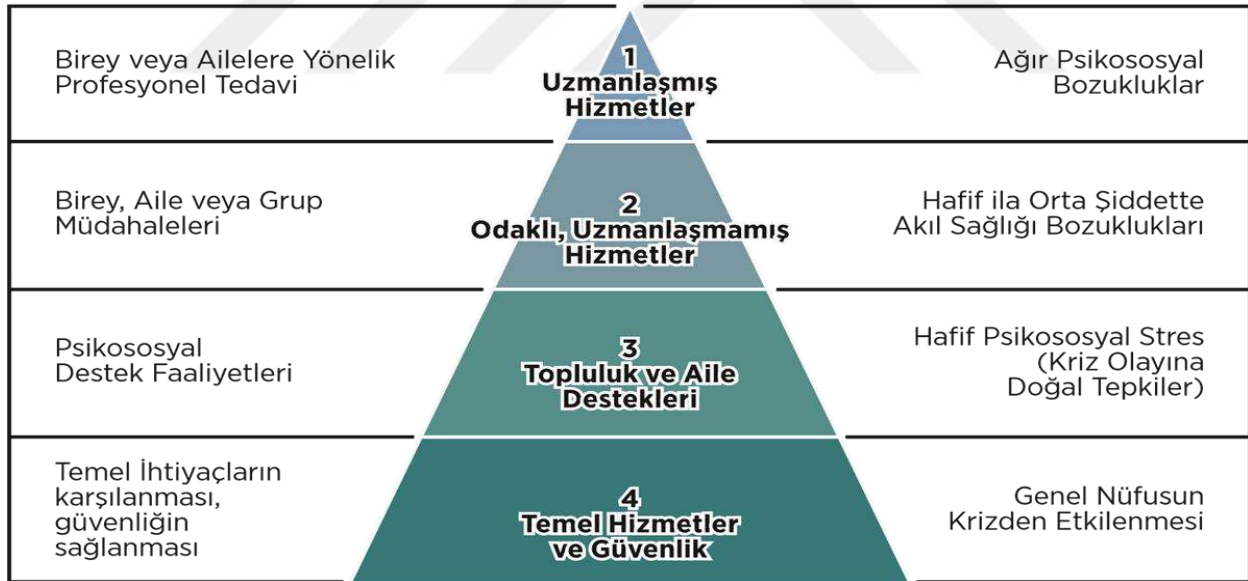
etkilenen grubu daha iyi tanıdıkları ve çalışmalarda yol gösterebilecekleri gibi, başa çıkma yollarını öğrenirlerse kendilerine ve etkilenenlere daha etkin şekilde yardım edebilirler.

- ❖ Stresle başa çıkma yöntemleri, etkilenenlerle iletişim yöntemleri ve kişisel bakım gibi temel bilgilerin, yardım çalışanlarına ve gönüllülere, hazırlık dönemindeki psikososyal eğitimlerle aktarılmış olması önemlidir.
- ❖ Afetin ilk döneminde (akut/acı dönem) etkilenen bölgede yürütülen psikososyal destek çalışmaları bilimsel araştırmalara kaynak olması amacıyla kullanılamaz.

Müdahale yöntemi olarak afet psikolojisi; toplum temelli müdahaleyi esas alması ve kısa süreli akut stres tepkilerinin normalleştirilmesi için çalışması ile klinik müdahalelerden ayrılmaktadır. İleri düzey tepkiler gösteren vakalarla klinik düzeyde çalışmalar yapılması yerine, korkunç bir yaşam deneyiminin ardından gelişen tepkilerin olağan olduğu ve bu tepkilerin zaman içinde azalarak biteceği fikriyle; krize müdahale, stres yönetimi, problem çözme yöntemleri ve diğer etkili başa çıkma yöntemleri aktarılır (Reyes, 2006).

Aşağıdaki şekil, afet ve acil durumlar sonrasında etkilenen bireylerin ruh sağlığı desteği ve psikososyal destek ihtiyaçlarını göstermektedir (IASC, 2017).

Şekil 1.4. Acil Durumlarda Ruh Sağlığı ve Psikososyal Hizmetler (IASC, 2017, ss.12)

Temel İhtiyaçlar ve Güvenliğin Sağlanması: Temel ihtiyaçların karşılanması; afet öncesi hayatına geri dönebilecek bireyleri ve bu bireylerin afet öncesi hayatına geri döndürülmesi süreçlerini ifade etmektedir. Afetten etkilenen bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması, güvenli ve destekleyici bir ortamın oluşturulması ile afetin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri azaltılabilir. Temel ihtiyaçlar; barınma ünitelerinin kurulması, beslenme ve sağlık hizmetlerinin verilmesi, güvenliğin sağlanması gibi konuları içermektedir. Yardım çalışanları tarafından bu

ihtiyaçların karşılanması sürecinde psikososyal destek personelleri, yardım çalışanlarına eşlik ederek, afetten etkilenenlerle iletişime geçme ve acil olarak psikososyal desteğe ihtiyaç duyan bireyleri belirlemeye çalışmaktadır. (IASC, 2017).

Hizmetlerin planlanması sürecinden itibaren; incinebilir grupların temel ihtiyaçları, kültürel hassasiyetleri, beslenme düzenleri gibi etkenlerin göz ardı edilmemesi için yardım çalışanlarına rehberlik edilmelidir. Örneğin; afet öncesi süreçte incinebilir grupta olan; çocuklar, kadınlar, yaşlılar ve engelliler gibi özel gereksinimli grupların ihtiyaçlarının karşılanabilmesi afet sonrası süreçte daha da zor hale gelmektedir. Yapılan sosyal yardımlara ulaşma, ihtiyaçlarını tespit ve talep etme ve başa çıkma becerilerinin zayıf olması gibi etkenler, afet sonrası süreçte bu grupları daha çok etkilemektedir.

Topluluk ve Aile Desteği: Aile ve toplum desteği, bireylerin, afetin olumsuz psikolojik etkilerini aşabilmesi yönündeki katkıları ifade etmektedir. Afet ve acil durumlarda; yakınların kaybı, yer değiştirme, aile fertlerinden ayrı düşme gibi sebeplerden dolayı aile ilişkilerinde ve sosyal ilişki sistemlerinde bozulmalar görülebilmektedir. Bu düzeyde; aile üyelerinin yeniden bir araya getirilmesi, kültüre ve inanca uygun yas sürecinin gerçekleştirilmesinin kolaylaştırması, afetin psikolojik etkileri, stresle başa çıkma, gibi konularda bilgilendirme ve eğitim çalışmaları, sosyal bağları güçlendirecek etkinliklerin ve organizasyonların gerçekleştirilmesi psikososyal iyilik halinin geliştirilmesini desteklemektedir (AÇSHB, 2015).

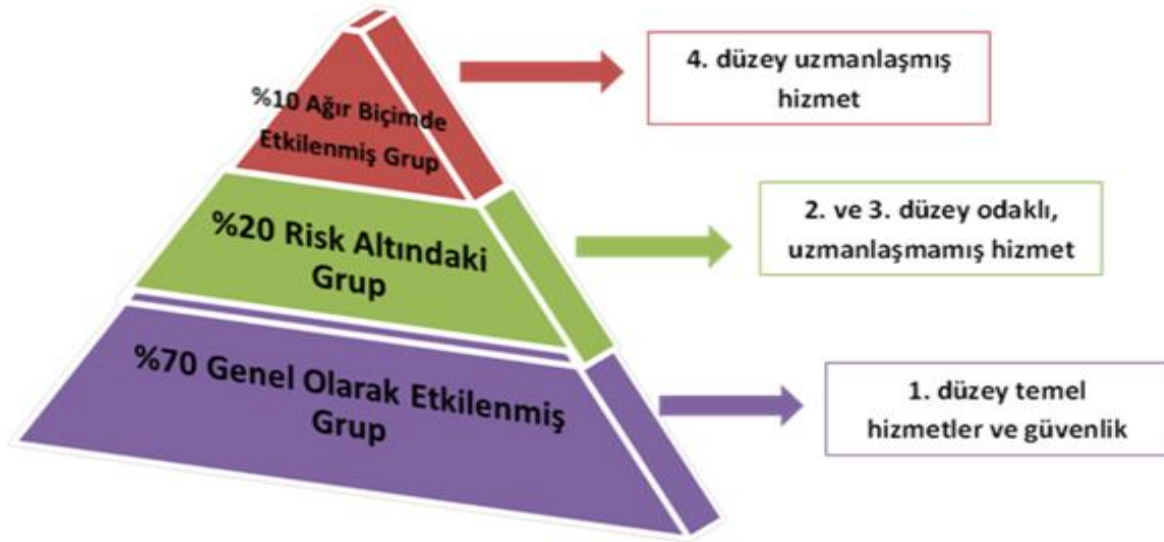
Odaklı, Uzmanlaşmamış Hizmetlere Gereksinim Duyan Bireyler: Afeti yaşamış topluluğun bir kısmı, afetten, diğerlerine göre daha fazla etkilenebilir ve çeşitli psikolojik sorunlar yaşayabilir. Bu durumdaki bireylerle, profesyonel ruh sağlığı çalışanları tarafından planlanan; birey, aile ve grup düzeyinde müdahalelerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu grup, daha ileri düzeyde psikolojik desteğe ihtiyaç duyabilmekte ancak erken müdahale ile ileri düzey hizmetlere duyulacak ihtiyaç azaltılabilmektedir. Herhangi bir müdahale yapılmaması ise iyileşme sürecini zorlaştırarak gelecekte daha ciddi psikolojik problemlerin gelişmesine neden olabilmektedir (IASC, 2017).

Uzmanlaşmış Hizmetlere Gereksinim Duyan Bireyler: Temel ihtiyaçların karşılanması ile psikososyal destek sunulmasının yeterli olamayacağı bireyleri ifade etmektedir. Afetten etkilenen toplulukların küçük bir bölümü, günlük gereksinimlerini yerine getirmekte zorlanmakta ve klinik düzeyde bir psikolojik müdahaleye gereksinim duyabilmektedir. Bu gruptaki bireyler, daha ileri düzeyde yardım alabilmek için yönlendirmeye ihtiyaç duyarlar. Özellikle afet öncesi dönemde psikolojik rahatsızlıkları olan bireyler, afet sonrası psikolojik rahatsızlıkların yeniden nüksetmesi ya da artması açısından yüksek risk grupları içerisinde (UNİCEF & AÇSHB, 2019).

Afet ve acil durumlarda psikososyal müdahale; toplum temelli, koruyucu ve önleyici bir ruh sağlığı hizmetidir. Attepe'ye (2015, s.192) göre, “*koruyucu ruh sağlığı ise ruhsal hastalıkların; biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutlarını kapsayan ve ruhsal hastalıkların oluşumunun önlenmesi ile erken teşhisi ve tedavisi, ruhsal hastalığı olan bireylerin desteklenmesi, toplumda ruh sağlığı bilincinin geliştirilmesi amacıyla oluşturulmuş çaba ve hizmetler bütünüdür*”. IASC kılavuzunda yer alan çok katmanlı müdahalenin, koruyucu ruh sağlığı tanımı ile örtüştüğü görülmektedir. Toplumun büyük bir kesimini etkileyen felaketlerde amaç; toplum ruh sağlığını korumak ve tedaviye ihtiyaç duyacak kişi sayısını minimum seviyeye çekmektir.

Toplumun afetten etkilenme oranları ve ihtiyaç duyulan hizmet düzeyi ise Duncan ve Arntson (2004, ss.19) tarafından aşağıdaki gibi gösterilmiştir.

Şekil 1.5. Risk Derecelerine Göre Toplumun Etkilenme Oranları (Duncan ve Arntson, 2004)

Genel Olarak Etkilenmiş Grup: Genel Olarak Etkilenmiş Grup, afetten etkilenen toplumun en geniş kısmını oluşturur ve yaklaşık %70'e tekabül eden bir orana sahiptir. Bu kesim, fiziksel ve ruhsal tükenmişlik yaşamaktadır. Ancak ileri düzeyde etkilenmiş kişiler gibi psikolojik ve sosyal işlevsellik problemi yaşamamaktadırlar. Travmatik olaya gösterdikleri tepkiler normal kabul edilir ve doğrudan bir müdahale olmaksızın tepkilerin zaman içerisinde %60 ila %80 oranında kendiliğinden yok olacağı düşünülmektedir. Toplum temelli afet yönetimi yaklaşımı ile bu grupta yer alan bireylerin, afet yönetimi faaliyetlerinde istihdam edilerek işlerlik kazanmaları, yaşadıkları durum ile başa çıkmaları için yeterli olacaktır (Duncan ve Arntson, 2004, ss.18-19).

Risk Altındaki Grup: Toplumun, afetten etkilenen ikinci büyük grubunu ifade eder ve genel nüfusun yaklaşık %20'sini oluşturur. Bu kişiler yaşadıkları kayıplar ve yaşam alışkanlıklarının bozulması nedeniyle yoğun sıkıntı yaşamakta, çaresizlik ve umutsuzluk hissetmektedir. Ancak yaşadıkları durum, psikolojik ve sosyal sorunlar ile baş etme kapasitelerini aşmış durumda değildir. Bu bireyler, travmatik olaya verilen normal tepkilerin biraz daha ötesinde akut stres rahatsızlığı yaşamaktadır. Risk altındaki bu bireyler aile üyelerinden birini kaybetmiş ya da herhangi bir ölüme, yaralanmaya veya şiddete tanıklık etmiş olabilirler. Bu grupta yer alan bireylerin ihtiyaç duydukları; psikolojik, sosyal, bilişsel ve gelişimsel ihtiyaçları doğru şekilde ve zamanında sosyal destek mekanizmaları harekete geçirilerek karşılanmaz ise ileri derecede psikolojik rahatsızlık ya da sosyal işlev bozuklukları yaşayabilirler (Alakara Özcan, 2018).

İleri Düzeyde Etkilenmiş Grup: Bazı afetzedelerin psikolojik durumu ve sosyal işlevselliği ileri düzeyde bozulabilir. Genel nüfus içerisinde küçük bir bölümü oluşturan bu kişiler, etkilenen nüfusun yaklaşık %10'una tekabül eder. Yaşadıkları psikolojik ve sosyal sorunlara karşın kendi becerileri ile çözüm geliştirememeleri nedeniyle yoğun bir psikolojik desteğe ve tedaviye ihtiyaç duyacaklardır. Bu kişilere özel bir zaman ayrılması, yoğun ve kişiye özel bir yaklaşımla müdahale edilmesi uygun olacaktır. Eğer bu bireyler için tespit etme ve sevk etme mekanizması kurulmaz ise, yürütülen psikososyal destek çalışmaları, bu bireyler için yetersiz kalacağından faydalı olmayacaktır. Bu grupta yer alan bireyler üzerinde birebir ilgi ve uygulama ile psikolojik bozuklukların ele alınması gerekmektedir (Duncan ve Arntson, 2004, ss.18-19).

Bu oranlar; ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye, toplumdan topluma ve yaşanan afete göre değişebilmektedir. Söz konusu oranlar, gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmalar sonucu elde edilmiş ve literatüre kazandırılmıştır. Bu örnek oranların, bizim gibi; gelişmekte olan, aile, akraba, komşu gibi sosyal destek ağları kuvvetli, inanç temelli baş etme mekanizmaları ön planda olan ülkelerde farklı olacağı düşünülmektedir. Ancak ülkemizde afet ve acil durum sonrası profesyonel ruh sağlığı hizmetine başvuranların sayısını değerlendirebileceğimiz bir araştırma ya da kamuoyuyla paylaşılan bir kayıt sistemi olmadığı için uluslararası literatürde yer alan oranlar kabul edilmekte ve ona göre hizmet planlanmaktadır.

2.2.4. Uygulayıcı Meslek Grupları

Sosyal hizmet alanında çeşitli meslek grupları tarafından birey ve toplumun ihtiyaçlarına yönelik çeşitli sosyal hizmet modelleri sunulmaktadır. Bu sosyal hizmet modellerinden biri de 'psikososyal destek' hizmetidir. Psikososyal destek hizmetini sunan meslek grupları ise sosyal çalışmacılar, psikologlar, çocuk gelişimciler ve psikolojik danışman ve rehber öğretmenlerden oluşmaktadır. Söz konusu meslek elemanları afet ve acil durumlarda bir ekip olarak etkilenenlere

psikososyal destek vermek üzere alan çalışmaları yürütmektedirler. Bu yüzden “afet ve acil durumlarda psikososyal destek” ifadesinin kavramlaştırılması yerinde olacaktır. Sağ (2019), Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliğini esas alarak psikososyal destek uygulayıcıları ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelerle yer vermiştir:

“Psikososyal destek hizmetlerini Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığında görevli sosyal meslek elemanları (sosyal çalışmacı, psikolog, çocuk gelişimcisi, öğretmen ve psikolojik danışman ve rehber öğretmen olan) meslek mensupları sunmaktadırlar. Bahsedilen psiko-sosyal destek hizmetiyle bağlantılı olarak sosyal meslek elemanlarının mesleki bilgi, beceri ve değerleriyle sınırlandırılmış yetki alanlarına göre farklı müdahale yöntemlerinin olabileceği öne sürülebilir. Bu bağlamda her meslek grubunun farklı psiko-sosyal müdahale yöntemi var olacaktır.”

Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda; birbirinden farklı meslek mensuplarının aynı hizmet modeli için görevlendirilmeleri, uygulayıcıları açısından bu işin tam olarak nasıl yürütüleceği konusunda bir belirsizliği ortaya çıkarabilecektir. Bu sebeple afet ve acil durumlarda psikososyal destek sunmakla görevli meslek mensuplarına yönelik uygulamalı araştırmaların yapılması gereklidir. Bu doğrultuda farklı meslek mensuplarının farklı mesleki bilgi, beceri ve yöntemlerle aynı hizmet modelini nasıl uyguladıkları ve ne tür aksaklıkların yaşandığını öğrenmek mümkün olacaktır. Örneğin afet alanlarında bir çocuk gelişimci ile bir sosyal çalışmacının aynı tarzda psikososyal destek sunmayacakları öngörülebilir. Birbiriyle ilişkili farklı meslek mensuplarının aynı alanlarda çalışması mümkün olup bu durumun farklı branş elemanlarının etkilenenlerin farklı ihtiyaçlarını karşılama gereğini ortadan kaldırmaması önemli görülmektedir. Nitekim aldıkları farklı akademik eğitimler nedeniyle, edindikleri farklı bilgi, beceri, ilgi ve görgü doğrultusunda farklı branş elemanlarının aynı hizmet modeli için aynı tarzda uygulama yapmayacakları aşıkardır.

Kurumlar, sorumluluk alanlarıyla ilgili olarak yüklendikleri görevlerini yürütmek üzere, sahip oldukları personel kapasitesiyle çeşitli iş ve işlemleri yerine getirmektedirler. Bu bağlamda farklı kurumlarda aynı meslek mensupları görev alabilmekte ve benzer işleri yürütebilmektedir. Afet ve acil durumlarda psikososyal destek uygulayıcısı meslek grupları için IASC tarafından yayınlanan “Acil Durumlarda Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek Kılavuzu” nda “ruh sağlığı ve psikososyal alanında çalışanlar” ifadesi kullanılmaktadır (IASC, 2017). AÇSHB kaynaklarında ise psikososyal müdahale ekipleri ve çalışana destek ekiplerinde; sosyal çalışmacı, psikolog, psikolojik danışman/rehber öğretmen, çocuk gelişimci meslek gruplarının görevlendirildiği, diğer meslek gruplarının ise; kültür-sanat etkinlikleri ekibi, spor etkinlikleri ekibi ve meslek edindirme ekibi gibi iyileştirme dönemi faaliyet gösteren ekiplerde görevlendirildiği görülmektedir (AÇSHB, 2015). Bu durum, afet ve acil durumlarda AÇSHB gibi görev alan AFAD için de söz konusudur. Nitekim bahsi geçen kurumların her biri de psikososyal destek hizmetini sunmak üzere, sosyal

Çalışmacı, psikolog vb. istihdam etmektedir. Ancak söz konusu belirsizlik burada da görölmektedir. Örneğin; AÇSHB tarafından afet ve acil durumlarda psikososyal destek çalışmaları için sadece; sosyal çalışmacı, psikolog, psikolojik danışman/rehber öğretmen ve ocuk gelişimciler görevlendirilmekte iken AFAD tarafından yürütölen TAMP'a göre ise bu meslek gruplarının yanında başka meslek gruplarının da psikososyal destek hizmeti sunmaları mümkün görölmüş ve diğer personelin kimlerden oluştuğu belirtilmemiştir. Kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonun afet ve acil durumlarda önemli bir husus olması göz önünde bulundurulduğunda, bu hususta da bir standardın sağlanması gerekmektedir. Bu konuda bir standardın olmaması, afete müdahalede hızlı ve etkili hizmet sunmayı zorlaştıracaktır. Bu doğrultuda afet ve acil durumlarda psikososyal destek uygulamalarının verimliliği ve standartlaştırılması açısından ilgili kurumların mevzuatlarında afet ve acil durumlarda psikososyal destek uygulayıcısı meslek gruplarına dair tanımlama yapılması, bu alandaki belirsizliği giderecektir. Bahsi edilen standartlar; afet ve acil durumlarda psikososyal destek hizmeti sunmak üzere, hangi kurumların görevlendirildiği, hangi meslek mensuplarının yetkilendirildiği ve her meslek mensubunun bu hizmeti (psikososyal destek) kendi mesleğine göre nasıl uygulayacağı hususlarını içermelidir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Türkiye’ de 1999 Sonrası Afet Ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek Uygulamaları

Bu çalışmada, 1999 Marmara depreminden günümüze, Türkiye’de yaşanan afet ve acil durumlar sonrası gerçekleştirilen psikososyal destek faaliyetlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla 1999-2020 tarihleri arasında meydana gelen afet ve acil durumlar incelenmiş olup aşağıda sıralanan olaylar, çalışmada değerlendirilen örnek olaylardan farklı veriler sunmadığı için değerlendirmeye alınmamıştır.

1. 2002 yılında 42 kişinin hayatını kaybettiği Afyon depremi,
2. 2003 yılında 75 kişinin hayatını kaybettiği Diyarbakır tren kazası,
3. 2003 yılında 10 madencinin hayatını kaybettiği Ermenek maden kazası,
4. 2004 yılında 19 madencinin hayatını kaybettiği Kastamonu maden kazası,
5. 2004 yılında 92 kişinin hayatını kaybettiği Konya Zümrüt Apartmanın çöküşü,
6. 2004 yılında 41 kişinin hayatını kaybettiği ve 74 kişinin yaralandığı hızlandırılmış tren kazası,
7. 2004 yılında 8 kişinin hayatını kaybettiği ve 88 kişinin yaralandığı Tavşancıl tren kazası,
8. 2005 yılında 2 kişinin hayatını kaybettiği ve 50 kişinin yaralandığı İzmir depremi,
9. 2006 yılında 16 kişinin hayatını kaybettiği Batman sel olayı,
10. 2007 yılında 57 kişinin hayatını kaybettiği Isparta uçak kazası,
11. 2007 yılında 33 kişinin hayatın kaybettiği ve 29 kişinin yaralandığı Aksaray trafik kazası,
12. 2008 yılında 23 kişinin öldüğü Zeytinburnu havai fişek atölyesi patlaması,
13. 2008 yılında 9 kişinin hayatını kaybettiği ve 37 kişinin yaralandığı Kütahya tren kazası,
14. 2009 yılında 19 madencinin hayatını kaybettiği Bursa maden kazası,
15. 2010 yılında 17 madencinin hayatını kaybettiği, 30 madencinin yaralandığı Balıkesir maden kazası,
16. 2010 yılında 30 madencinin hayatını kaybettiği Zonguldak maden kazası,
17. 2013 yılında 8 madencinin hayatını kaybettiği Zonguldak maden kazası,
18. 2014 yılında 34 kişinin hayatını kaybettiği ve 36 kişinin yaralandığı Diyarbakır tanker patlaması,
19. 2014 yılında 10 kişinin hayatını kaybettiği Mecidiyeköy asansör kazası,
20. 2016 yılında 12 öğrencinin hayatını kaybettiği Adana öğrenci yurdu yangını.

3.1.1. 1999 Marmara Depremi

1999 yılında, 16 Ağustos'u 17 Ağustos'a bağlayan gece, saat 03:01 de başlayıp 45 saniye süren 7.4 büyüklüğündeki deprem, Türkiye tarihinin en büyük ikinci depremi olarak kayıtlara

geçmiştir. Merkez üssü Gölçük olan deprem, Marmara Bölgesi'nin genelinde hissedilmiş; İstanbul, Bolu, Bursa, Eskişehir, Kocaeli, Sakarya ve Yalova'da can ve mal kayıplarına sebep olmuştur. 17 Ağustos depreminden yaklaşık üç ay sonra 12 Kasım'da, merkez üssü Düzce olan; 7.2 büyüklüğünde bir deprem daha meydana gelmiştir. İlk depremde; 18.373 kişi hayatını kaybetmiş, 48.901 kişi ise yaralanmıştır. Gerçekleşen ikinci depremde ise 845 kişi hayatını kaybetmiştir (BBC, 2019).

İki deprem arasında, 3 ay gibi kısa bir zaman olması ve coğrafi olarak yakın bölgelerde gerçekleşmesi nedeniyle, iki depremin de *1999 Marmara Depremi* olarak isimlendirildiği görülmektedir. Bu nedenle elde edilen verilerin *17 Ağustos Gölçük Depremi* veya *12 Kasım Düzce Depremine* ait olduğuna dair sağlıklı bir değerlendirme yapılması da mümkün olmamıştır. Zaman ve mekân itibarıyla yakın olan ve etkileri benzerlik gösteren bu iki depremin, birlikte değerlendirilmesinin uygun olduğu düşünülerek bu çalışmada da, *1999 Marmara Depremi* ifadesi kullanılmıştır. *1999 Marmara Depremi* olarak isimlendirilen bu depremler, Türkiye'nin yakın tarihini etkileyen ve etkileri günümüzde de devam etmekte olan olaylar olarak görülmektedir. Afetin meydana geldiği, Marmara bölgesinin; ülkenin ekonomik merkezi olması ve nüfus yoğunluğunun fazla olması, can ve mal kaybının artmasına neden olmuştur. 17 Ağustos depreminde yaşanan can kaybı ve maddi hasara ilişkin Meclis Araştırma Komisyonu raporunda aşağıdaki ifadeler yer almıştır:

“17 Ağustos 1999 tarihinde gerçekleşen depremde yaşanan hasarın boyutları ve can kayıplarının tespiti yapılarak 18.373 ölü ve 48.901 yaralı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, yıkık ve ağır hasarlı 96.796 hane ve 15.939 işyeri, orta düzeyde hasarlı 107.315 hane ve 16.816 işyeri ve hafif düzeyde hasarlı 113.382 hane ve 14.657 işyeri olmak üzere toplam 364.905 hasarlı hane ve işyeri tespiti yapılmıştır (TBMM, 2010).”

1999 yılı Aralık ayında, Türkiye Cumhuriyeti ve Dünya Bankası arasında yapılan anlaşma ile deprem bölgesinde meydana gelen hasarın giderilebilmesi için 757,53 milyon ABD doları kredi sağlanmıştır. Yapılan anlaşma resmi gazetede aşağıdaki ifadelerle kamuoyuna duyurulmuştur;

“17 Ağustos 1999 tarihinde Marmara Bölgesi'nde meydana gelen deprem nedeniyle meydana gelen hasarların giderilmesi için, Dünya Bankası'ndan depreme ilişkin harcamalarla ilgili olarak bütçenin finansmanı amacıyla 252.53 milyon ABD Doları ve proje kredisi olarak 505 milyon ABD Doları olmak üzere toplam 757.53 milyon ABD Doları tutarında kredi sağlanmasına dair Hükümetimiz ile adı geçen Banka arasında 23 Kasım 1999 tarihinde imzalanan ilişik İkraz Anlaşmaları ile Ek Mektupların, imza tarihinden geçerli olmak üzere onaylanması; Dışişleri Bakanlığı'nın 1/12/1999 tarihli ve ÇEGY-15709 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü ve 5 inci maddelerine göre, Bakanlar Kurulu'nca 2/12/1999 tarihinde kararlaştırılmıştır” (Resmi Gazete, 1999, s.23897).

1999 Marmara Depremi sonrası, Türkiye Cumhuriyeti'ne, 52 ülkeden yardım gelmiştir. Gelen yardımlar, öncelikli olarak arama kurtarma desteği ile temel ihtiyaçlar ve yaşam gereçlerini içermektedir. Bununla birlikte, farklı ülkelere ruh sağlığı uzmanları psikososyal destek

faaliyetleri için ülkemize gelmiştir. Depremi ikinci gününden itibaren profesyonel müdahalelere başlanmıştır. Yapılan değerlendirmeler, ilk aşamada gerçekleştirilen bu müdahalelerin iyi organize olmadığı yönündedir (Aktaş, 2003). Ancak ilerleyen süreçte uzun zamanlı ve kurumlar arası organizasyonlar gerçekleştirilebilmiştir. Farklı ülkelerden gelen ruh sağlığı uzmanları ile çeşitli kurumlar üzerinden protokoller yapılarak deprem bölgesinde geniş zamanlı psikososyal destek programları uygulanmıştır.

Psikososyal destek faaliyetlerinin, Türkiye’de çalışan ruh sağlığı uzmanları tarafından, farklı bir alan olarak tanımlanması ve bu alanda çalışmalar geliştirilmesi için 1999 Marmara depreminin bir köşe taşı olduğunu söyleyebiliriz. Şüphesiz, 1999 Marmara Depremi öncesinde de Türkiye’de afet ve acil durumlar özelinde yapılan psikososyal destek faaliyetleri olmuştur. Ancak 1999 Marmara depremi sonrasında, afet yönetimi ve krize müdahale alanlarında olduğu gibi afetlerde psikososyal destek alanında da var olan çalışmaların ve teorik alt yapının yetersiz olduğu görülmüş ve geliştirilmesi gerektiği ilgili meslek grupları içerisinde tartışılmaya başlanmıştır. Yapılan çalışmalarda da bu durumun etkileri görülmektedir.

1999 Marmara depremi sonrası, bölgede uygulanan psikososyal destek faaliyetleri, depremin ilerleyen yıllarında yapılan çalışmalar ve projeler hakkında bu çalışmada esas alınan kaynaklarda ulaşılan veriler aşağıda aktarılmıştır.

UNİCEF & AÇSHB tarafından yayınlanan *Van-Erciş Depremleri Sonrası Yürütülen Psikososyal Destek Programlarının Değerlendirme Raporu*’nda, 1999 Marmara Depremi’nden sonra yürütülen üç büyük çaplı psikososyal programdan bahsedilmektedir.

Bu programlardan ilki, Türk Psikologlar Derneği tarafından uygulanmıştır. *Marmara Depremi’nde Mağdur Olan Aile ve Çocuklara Yönelik Psikososyal Destek Programı* isimli bu program, UNICEF tarafından finanse edilmiştir. Proje ile sosyal yardım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, bilgilendirici broşürlerin dağıtılması ve psikososyal faaliyetlerin basının gündemine taşınması gibi çeşitli yollarla, depremden etkilenenler başta olmak üzere, öğretmenler, sağlık çalışanları ve kurtarma ekiplerinin, büyük afetlerin olası psikososyal etkileri ve bu etkilerle başa etme becerilerini ve farkındalıklarını arttırmak amaçlanmıştır. Sosyal yardım faaliyetleri kapsamında, geçici barınma ve çadır kentlerde gönüllü psikologlar bulundurulmuştur. Bu ekipler; depremden etkilenen bireyler, yerel yönetimler ve hizmet sağlayıcılar arasındaki iletişimi kolaylaştırmaya, travma sonrası stres tepkilerini ortadan kaldırmaya, hayatta kalan bireylerin mümkün olduğunca afet öncesindeki yaşantılarına geri dönebilmelerini sağlamaya ve diğer yardım görevlilerine destek olmaya çalışmışlardır. Büyük gruplara erişebilmek amacıyla, psikososyal etkilere ilişkin çeşitli başlıklarda materyaller hazırlanmıştır. Bilginin kitlelere yayılması için yazılı ve görsel basından da faydalanılmıştır.

Türk Psikologlar Derneği tarafından gerçekleştirilen bir diğer psikososyal program ise, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından desteklenen, *Marmara Depremi Sonrasında Mağdur Olan Grupların Başa Çıkma Kapasitelerinin Güçlendirilmesi* başlığını taşımaktadır. Bu program ile afet sonrası tepkiler ile başa çıkma becerileri konusundaki farkındalığın artırılması ve afetlere hazırlık için bir model oluşturulması hedeflenmiştir. Bu proje çerçevesinde, 15 eğiticinin ders verdiği 250 eğitmen tarafından, deprem sonrasında hayatta kalan 21.479 kişiye ulaşılmıştır (UNİCEF & AÇSHB 2015).

Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF ortaklığında gerçekleştirilen bir diğer psikososyal programda ise ABD, Güney Amerika, Avrupa ve Asya'da meydana gelen afetlere dayalı deneysel bir çalışmanın ürünü olan, okul temelli psikososyal bir süreç işletilmiştir. Bu projede, okullardaki rehber öğretmenler öncelikli hedef olarak belirlenmiş ve rehber öğretmenlere eğitim verilmiştir. Projede çalışacak olan; psikologlar, psikolojik danışmanlar ve psikiyatristlerden oluşan müdahale grubu, travma müdahalesinde uzmanlaşmış profesyonellerden, duygu sağaltımı teknikleri eğitimi almışlardır. Daha sonra bu grup; Sakarya, Kocaeli, Yalova, Bursa, İstanbul ve Eskişehir bölgelerinde görev yapmak üzere yedi gruba ayrılmışlardır. Bu gruplar tarafından 289 psikolojik danışman/ rehber öğretmenin duygu sağaltımı gerçekleştirmeleri sağlanmıştır. Proje süresince; 60 uzman ekip, ikişerli gruplara ayrılmış, oluşan 30 grubun her biri, 10 yerli danışmanı 2-3 gün süreyle eğitmiş, eğitim alan 300 danışman da ikili gruplara ayrılmıştır. Oluşan 150 grup, 40'ar öğretmeni eğitmiştir. Böylece 6000 öğretmen eğitimden geçmiş, her bir öğretmen 40 öğrenciyi eğitmiş ve toplamda 240 bin öğrenci eğitimden yararlanmıştır (Akman & Gündoğdu, 2002, ss.1-7).

1999 Marmara depremi sonrasında gerçekleştirilen geniş çaplı bu üç program, psikososyal destek faaliyetlerinin devlet eliyle tek bir noktadan yönetilmediğini, ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile kısmen kamu kurumları ortaklığında çalışmalar yürütüldüğünü göstermektedir. Uluslararası kuruluşların, çalışmaları finanse ediyor olması ise her ne kadar gerçekleşen depremin büyüklüğü ve etkileri nedeniyle ülkenin ekonomik olarak yetersiz kalmasıyla açıklanabilirse de gerçekleştirilen çalışmalarda yer alan aktörler ve diğer etkenlerle birlikte değerlendirildiğinde afet öncesinde, afetlere yönelik yeterli hazırlığın olmadığını ve psikososyal programlar için bütçe ayrılmadığını düşündürmektedir.

Depremi yaşandığı 1999 yılında, sadece İstanbul'un nüfusunun 9.198.809 olduğu ve depremin Marmara bölgesinin genelini etkilediği düşünüldüğünde, yukarıda aktarılan psikososyal programların depremde etkilenen birçok bireye ulaşamadığı sonucu çıkmaktadır (İBB, 2001). Bu sonucu doğuran temel etken psikososyal programların devlet tarafından planlanmamış ve gerçekleştirilmemiş olmasıdır. Psikososyal programları gerçekleştiren STK'ların tüm imkânlarla

rağmen kamu kurumlarının kapasite ve etki düzeyine ulaşmaları kuruluş amaçları ve kapasiteleri itibariyle mümkün olmamaktadır. 1999 Marmara depremi sonrası psikososyal programları ile çalışmanın devamında aktaracağımız ve kamu kurumları eliyle psikososyal programların gerçekleştirildiği örnekler karşılaştırıldığında, psikososyal programların kamu kurumları tarafından yürütülmesinin olumlu sonuçları daha iyi görülecektir.

Elde edilen bilgiler ışığında deprem sonrası organize olmuş gönüllü grupların da psikososyal destek sunmaya çalıştıkları görülmektedir. Afet sonrasında bu grupların bazıları dernekleşme yoluna gitmiştir. Bu şekilde kurulan Nirengi Derneği tarafından, 1999 Marmara depreminde gerçekleştirilen çalışmalar, derneğin internet sitesinde aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

“1999 Marmara depreminin ardından 90 meslektaşımız ile bir araya geldik. Yurt dışından çeşitli uzman kuruluşların bilgi ve birikimlerini ülkemize uyarlayarak Yardım Edenlere Yardım²: Afet sonrası Toplumsal Travmanın Azaltılması Uygulama Yöntemleri eğitimlerini gerçekleştirdik. Afet bölgesindeki STK’lar ile ortak çalışma yaparak iki yıla yakın bir süre için ekip olarak travma sonrası rehabilitasyon çalışmaları sürdürdük (Nirengi Derneği, 2021).”

Benzer şekilde deprem döneminde gönüllü olarak bir araya gelen ve daha sonra Mavi Kalem derneğini oluşturan grup üyelerinin çalışmaları ise aşağıda aktarılmıştır;

“1999 yılında Düzce’de deprem bölgesinde bir grup gönüllü ile çalışmalarımıza başladık. 2000 yılında beraber çalışma becerisi kazanan, paylaşma ve dayanışmanın önemine inanan küçük bir grup gönüllü tarafından Mavi Kalem kuruldu. İlk yıllarda, afet koşullarında incinebilir grupta olan kadın ve çocukların güçlendirilmesi için çalışmalar yaptık. Bunun yanında, insani yardımın faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve gönüllülük konularında çalışmalar gerçekleştirdik.

2012 yılından itibaren iç savaş nedeniyle Türkiye’ye göç eden Suriyeli aileler ve çocukları çalışmalarımıza katılmaya başladı. Sosyal gerilimlerin, çocuklara ve kadınlara yönelik risklerin artması, afetten etkilenen kişilerle çalışmanın Mavi Kalem’in uzmanlık alanlarından biri olması, çalışmalara mültecilerin de dâhil olmasına neden oldu.

2015’e kadar sadece gönüllülerle çalıştık. 2015’te Mavi Kalem etki alanını artırmak ve bünyesindeki bireylerin devamlılığını sağlayabilmek amacıyla kurumsallaştı. Ancak, bakış açımız aynı kaldı. Çalışmalarımızın temelini saha ile yakın iletişimde bulunmak ve sahanın ihtiyacına projeler geliştirmek oluşturuyor. Çalışma alanlarımızı yine öncelikle kadınlar, çocuklar, afet ve acil durumlar olarak tanımlıyoruz (Mavi Kalem, 2016).

Yukarıdaki iki örnek, 1999 Marmara depreminde psikososyal destek faaliyetlerinin, organize olmaya çalışan gönüllüler tarafından da gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bu çalışma grupları, insani yardım faaliyetlerini dernekleşerek farklı alanlarda da devam ettirdiklerini ifade etmektedir. Yapılan psikososyal destek faaliyetlerinin içeriği, istatistikleri ve sonuçları hakkında

² Yardım Edenlere Yardım Eğitimi; insani yardım alanında çalışanların iki boyutta desteklenmesine yöneliktir. Bir boyutu ile yardım eden konumundaki kişilerin yaşadıkları ile baş etmeleri amacıyla destek verilirken, diğer taraftan da afetten etkilenen kişilere psikolojik ilk yardım sunabilmeleri için bilgi, beceri, süpervizyon desteği sağlanır.

ise detaylı bilgi verilmemektedir. Yapılan çalışmaların resmi organizasyonların bünyesinde gerçekleştirilmemesi, bilgi toplamayı ve istatistik oluşturmayı da zorlaştırmaktadır.

Deprem sonrası yapılan çalışmaların etkilerini inceleyen farklı araştırmalar da gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla farklı zamanlarda yapılan projeler ve çalışmalar aşağıda sunulmuştur.

1999 Marmara Depremi sonrasında, Davranış Bilimleri Enstitüsü (DBE) bünyesinde faaliyet gösteren DBE terapistleri tarafından yapılan EMDR (Göz Hareketleriyle Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme) müdahalelerinin Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) belirtilerine etkisini inceleyen “The Effects of Eye Movement Desensitization and Reprocessing (EMDR) Therapy on Posttraumatic Stress Disorder in Survivors of the 1999 Marmara, Turkey, Earthquake” isimli araştırmanın makalesi International Journal of Stress Management’ın 2006 yılı 13. sayısında yayımlanmıştır. Yapılan çalışmalarla ilgili aşağıdaki ifadeler yer verilmiştir.

“17 Ağustos 1999 Marmara Depremi’nden sonra yapılan incelemelerde depremde etkilenenlerin %70’ine varan bölümünde Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) belirtileri görülmüştür. Doğal afetlerden sonra, etkilenenlerin yaklaşık % 10-15’i olaydan kısa bir süre sonra yaşadıkları olumsuz durumun etkileriyle başa çıkabilirken yaklaşık %70’lik dilimin olaydan daha yoğun etkilendiği ve “stres tepkileri” gösterdiği tespit edilmiştir. Bu gruptaki bireylere yönelik gerçekleştirilecek psikososyal destek çalışmaları çok önemlidir. Gözlemlenen “stres tepkileri” verilen psikososyal destekle ters orantılıdır. Psikososyal destek alan bireyler daha az stres belirtileri geliştirmektedirler. Geriye kalan %10-15 gibi bir bölüm ise travmatik olaylardan daha yoğun etkilenmekte ve uzun süre bu etkileri atamamaktadır.

Bu koşullarda, verilecek psikolojik desteğin kısa sürede etkili olması ve afet sonrasında belirsizliği içinde uygulanabilir olması önem kazanmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında, EMDR, hem 3 ile 5 seansta etkisini göstermesi hem de danışanın ne travmatik deneyimini söze dökmesine ne de seanslar arasında herhangi bir ev ödevi yapmasına gerek duymaması bakımından uygun bir destek yöntemi olarak görülmektedir. 1999 Marmara Depremi sonrasında da, Türk Psikologlar Birliği İstanbul Şubesi uluslararası EMDR kuruluşlarıyla bağlantıya geçmiş ve onların gönüllü desteğiyle Türkiye’den 309 terapistin EMDR eğitimi alması sağlanmıştır. Böylelikle, çadır kentlerdeki kliniklerde TSSB tanısı konulan yaklaşık 1500 kişi ücretsiz olarak EMDR terapisi görebilmiştir.

Program katılanlardan seçilen 41 kişilik örneklem üzerinde yapılan çalışmada, 90 ar dakikalık 5 seansın katılımcıların %92,7’sinde stres belirtilerini giderdiği, geri kalanında ise azalttığı görülmüştür. Tedavi öncesi ve sonrası TSSB belirtilerinde anlamlı azalmalar görülmüş ve bu etkiler 6 ay sonra da gözlenmiştir. Ayrıca bu iyileşmeler, psikotropik ilaç kullanımından bağımsız olarak gerçekleşmiştir (Konuk, 2006).”

Psikososyal destek çalışmalarının, afetten etkilenenlere yönelik temel düzey müdahaleyi amaçladığını ve afetten yoğun olarak etkilenmiş, ileri düzey müdahaleye ihtiyaç duyan bireyleri, klinik hizmetlere yönlendirdiğini ifade etmiştik. Bu bağlamda, yukarıda aktardığımız çalışmada ifade edilen faaliyetleri, ileri düzey faaliyetler içerisinde değerlendirmek daha doğru olacaktır. Ancak EMDR tekniğinden yararlanan 1500 kişinin, çadır kentlerde yaşayan kişiler arasından seçilmiş olması ve depremde etkilenenlerin %70’ine varan bölümünde TSSB belirtileri

görüldüğünün ifade edilmesi, temel düzey müdahale çalışmalarının da gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Bu durum, psikososyal destek faaliyetlerinin kategorize edilme ve isimlendirme sorunları olmasına karşın kısmi olarak gerçekleştirildiğini düşündürmektedir.

DBE enstitüsü tarafından gerçekleştirilen diğer bir çalışma ise afetin ilk anında psikososyal destek hizmetleri eksikliğinin sonuçlarını göstermesi açısından önemlidir.

2019 yılında, yine EMDR Derneği tarafından, 1999 Marmara depreminden etkilenen 409 depremzede ile ‘20 Yıl Sonra: 1999 Marmara Depremi Travmanın Gücü, Ailenin Rolü, Psikolojik/Psikiyatrik Sorunlar’ başlıklı bir çalışma gerçekleştirilmiştir (DHA, 2019). Çalışmanın sonuçlarına göre depremzedelerin yüzde 17.6’sında, afetin neden olduğu sağlık sorunları devam etmektedir. Yalova, İzmit, Gölcük ve Değirmendere gibi depremde etkilenen bölgelerde yapılan çalışmada, travma sonrası stres bozukluğu belirtileri ölçülmüştür. Verilere göre, araştırma grubunun yüzde 65.8’i, depremde yakınlarını kaybetmiştir. Yakınlarını kaybedenlerin yüzde 14.2’si; birinci derecede yakını, yüzde 19.6’sı; ikinci derece yakını ve yüzde 32’si; üçüncü derecede yakını kaybetmiştir. Grubun yüzde 49.9’u, depremde sonra ekonomik sorunlar yaşadığını belirtmiştir. Sadece yüzde 22.7’si, depremde sonra psikolojik destek almış ve yüzde 29.3’ü depremde sonra travmatik olay yaşamıştır. Yüzde 17.4’ü, depremde yaralı kurtulmuş, yüzde 72.1’inin yakını yaralanmıştır. Depremde fiziki boyutunun, travmanın kalıcı olmasına katkısı bulunduğunu ancak ana faktörün aile olduğunu belirten Klinik Psikolog Emre Konuk sonuçları şöyle yorumlamıştır:

“Aile içi sorunlar arttığında depremle birlikte gelişen veya deprem öncesinde mevcut olan tıbbi hastalıklar da artıyor. Travmaların önemli bir kısmı kendiliğinden ortadan kalkmaz. Bu nedenle her çeşit yakın tarihli travmatik süreçleri yaşayanlara acil müdahale programlarını hızla geliştirmek gerekiyor. 1999 depremini yaşayanlarla yaptığımız çalışmalarda bir yılı aşan durumlarda dahi travma sonrası stres bozukluğu tanısının yüzde 60-70 boyutlarında seyredebileceğini gördük. Ailevi ve diğer koşullar bir araya geldiğinde, travma sonrası stres bozukluğuna diğer psikiyatrik sorunları eşlik ediyor. Burada ilk iki sırayı depresyon ve kaygı bozuklukları alıyor. Daha sonra ailede yaşanan travmatik süreçlerin ağırlığına bağlı başka psikiyatrik sorunlar gelişiyor.

Ayrıca psikolojik dayanıklılığın düşmesi ve travmanın halen etkili olduğunu gösteren ışığı söndürünce uyuyamama, gece 03.00’den sonra yatma, doğal afetlerle ilgili film izleyememe gibi sorunların aile içi travmatik süreçlerle ilişkili olduğu saptanmıştır (Konuk, 2019).”

Araştırmanın örnekleminde, görüşme yapılan, depremde etkilenen 409 bireyden sadece %22.7’sinin psikolojik destek alabilmiş olması, 1999 Marmara depreminin ardından gerçekleştirilen psikososyal destek faaliyetlerinin yetersiz olduğuna ilişkin aktardığımız diğer verileri destekler niteliktedir.

DBE tarafından yapılan bir başka çalışmada (DBE, 2019) ise 1999 Marmara Depremi’nin üzerinden geçen 20 yılın ardından depremi yaşayan vatandaşların psikolojik olarak nasıl

etkilendiklerini araştıran 99 Marmara Depremi Projesi gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, 'Depremi ardından yaşanan travma aileyi nasıl etkiledi?', 'İnsanlar depremle nasıl başa çıktı?' gibi sorulara cevap aranmıştır. Bu kapsamda, Yalova ve Kocaeli illerinde çalışmalar gerçekleştiren ekip 17 Ağustos Marmara Depremi'nden etkilenen 400 kişiyle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Görüşmelerde depremin psikososyal etkileri sorgulanmıştır.

Proje hakkında bilgi veren Davranış Bilimleri Enstitüsü Projeler Koordinatörü Dr. Zeynep Zat Çiftçi;

"Davranış Bilimleri Enstitüsü olarak bir proje yürüttük. 1999 Marmara Depremi'nde Yalova'ya giderek psikolojik destek vermiştik. Bu sürecin ardından 20 yıl geçti. Geçen zamanda yaralar sarıldı mı bunu araştırdık. Deprem travması aile yaşantısına etkileri neler? Nasıl baş ettiler? Neler yardımcı oldu? Şu anda nasıllar? Bunları araştırdık. Aradan geçen 20 yıla rağmen Yalova'da depremin unutulduğunu söyleyemeyiz. Araştırmada insanların depremin acılarını unutamadıklarını, sadece baş ettiklerini görüyoruz. Deprem sonrasında barınak ve diğer gereksinimlerin karşılanması kadar psikolojik desteğin de ne denli önemli olduğunu gördük (DBE, 2019)."

ifadelerini kullanmıştır.

Çalışmaya katılan bireylere, 17 Ağustos Marmara Depremi ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Anket çalışması ise Arge-Mar adlı şirket tarafından gerçekleştirilmiştir. 15 kişilik ekiple yapılan çalışmalar hakkında bilgi aktaran Arge-Mar araştırma şirketi; *"Bu çalışma Kocaeli iline bağlı Değirmendere, Yalova ve Kocaeli merkez bölgelerinde 99 depreminin meydana getirdiği travmanın kalıcılığı ve günümüze yansımalarını ölçen bir çalışma olmuştur. Aynı deprem için travma ölçeği, travma dayanıklılık ölçeği, aile travma ölçeği ve stres ölçeği başlıkları altında toplamda 100 sorudan oluşan bir test uyguladık (DBE, 2019)."*

Depremi etkileri, kamu işleyişinin yeniden değerlendirilmesini getirdiği gibi özel sektörün kurumları içerisinde de düzenlemeler yapılmasına neden olmuştur. Örnek olarak Terakki Vakfı Okulları bünyesinde depremin ardından *Kriz Önleme ve Müdahale Ekibi* kurulmuştur. Ekibin kurulma amacı, işleyişi ve görevleri ile ilgili aşağıdaki açıklamalara yer verilmiştir;

"Kriz Önleme ve Müdahale (KÖM) ekibi, genel afet durumları ve travmatik yaşantılar düşünülmüş bir destek ekibidir. KÖM ekibi, Terakki Vakfı temsilcisi, Anaokulu, İlkokul ve Lise okul yöneticilerinden temsilciler, sınıf ve branş öğretmenleri temsilcileri, sağlık ekibi ve Psikolojik Danışma ve Rehberlik Servisi temsilcilerinden oluşur. Bu ekip, acil durumlarla ilgili kendi içinde işbölümü yaparak çalışmalarını sürdürür ve kriz durumlarına müdahale edebilmek ve acil durumlarda etkili kararlar alabilmek için eğitimler almıştır. Ülkemizde yaşanan 1999 Marmara Depreminden sonra, "Travma Sonrası Psikolojik Destek Programları"na ihtiyaç hissedilmiş, "Psikososyal Okul Projesi" adı altında öğrencilerin okullarda travma sonrası yaşantılarına destek verecek projeler gerçekleştirilmiştir. 2000'li yıllardan günümüze kadar okulda yaşanacak krizler ve travmatik etkileri için planlamalar yapılmış ve müdahale ekipleri oluşturulmuştur. Bir okulda kriz yaşandığında öğrenciye, öğretmene, veliye, çalışan kişilere, oluşan paniğin önlenmesi için mevcut düzenin korunduğu ve meydana gelen acil durumla başa çıkılabileceği imajının verilmesi ve güven

sunulabilmesi şarttır. Terakki Vakfı Okulları'nda da bu durumlar göz önünde bulundurularak, 2003- 2004 öğretim yılında Kriz Önleme Müdahale ve Psikolojik Destek Ekibi kurulmuştur. Ekip, çalışmalarını sistemli bir şekilde yürütebilmesi amacıyla, çeşitli kurumlardan eğitimler almıştır. Alınan eğitimler kriz tanımı, kriz yönetimi, krize hazırlık ve planlama, stres yönetimi, intihar ve ölüm vakalarına yaklaşım, başa çıkma becerileri, sınıf ortamlarında yapılacak psikososyal destek çalışmalarını içermektedir.

Bu çalışmalar kapsamında kriz sonrası psikolojik desteğe ihtiyaç duyan öğrencileri tespit eder ve baş etme yöntemleri konusunda yardımcı olacak tekniklerin uygulanması için eğitimcilerin hazır olmasını sağlayacak bilgilendirmelerin yapılmasını sağlar (Terakki, 2020).

Açıklamada kullanılan ifadelerden eğitimcilerin psikolojik ilk yardım ve baş etme becerileri konularında eğitildikleri, olası afet ve kriz durumlarında; velilere sağlıklı bilginin aktarılması ve kaosu önlenmesi gibi temel psikososyal müdahale araçlarını kullanmaları amacıyla çalışmalar yapıldığı anlaşılmaktadır. Okul bünyesinde bu anlamda çalışmaların yapılması ve muhtemel afet ve acil durumlara yönelik hazırlıkların gerçekleştirilmesi son derece olumludur.

CHP Ankara Milletvekili Levent Gök 10.02.2020 tarihinde TBMM'ye, "2002-2020 Döneminde Meydana Gelen Depremler Nedeniyle Psikolojik Rahatsızlık Yaşayan Kişilere İlişkin" verdiği soru önergesine dair aşağıdaki açıklamayı yapmıştır (Gök, 2020);

"Depremler yalnızca can kayıpları, yaralanmalar ve bina yıkımlarına sebep olmamakta, deprem yaşayan ve deprem bölgelerinde yerleşik kişilerin psikolojisinde sarsıntılara sebep olmaktadır. 24.01.2020 tarihinde yaşanan, merkez üssü Elazığ, Sivrice İlçesi olan 6.8 şiddetindeki deprem ve artçıları, depreme ilişkin sorunları yeniden gündeme taşımıştır. Bir deprem ülkesi olan ülkemizde afetlere karşı gerekli önlemlerin alınmadığı düşüncesi deprem stresini tetiklemekte, yurttaşlarımızda endişe bozuklukları gözlenmektedir. Deprem gören kişilerde oluşan güvensizlik gerçekleşen artçı sarsıntılarla daha da derinleşmekte ve kişiyi sürekli korku hali esir almaktadır. 17 Ağustos 1999'da Marmara Bölgesinde gerçekleşen 7.4 şiddetindeki yıkıcı deprem sonrasında yaşanan travmalar yıllarca devam etmiş, deprem kaynaklı psiko-patolojiler yüzde 40'a varan oranlarda görülmüştür.

Deprem bölgelerinde yaşayan insanlarda stres tepkileri görülebilmekte ancak depreme hazırlıklı olan toplumlarda bu tepkiler minimum seviyeye indirilebilmektedir. Deprem öncesi yapılacak hazırlıklar kişilerin beden ve ruh sağlığının korunabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak deprem sırasında ve sonrasında insanlara verilecek destek bir halk sağlığı sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Depremlerin oluşturduğu her olumsuzluğa karşı önlem alma zorunluluğu bulunan Türkiye bu alanda çalışan psikososyal uzmanları desteklemeli, yenilerinin yetiştirilmesi için gereken yatırımları yapmalıdır.

Bu bilgiler ışığında:

1. 2002 – 2020 döneminde meydana gelen, can kaybı, yaralanma veya bina yıkımlarına sebep olan depremler sonrasında afetler sebebiyle ruh sağlığı sorunları yaşayan yurttaşlarımızın sayısını açıklar mısınız?
2. 2002 – 2020 döneminde meydana gelen, can kaybı, yaralanma veya bina yıkımlarına sebep olan depremlerden sonra kaç yurttaşımıza yaşadıkları deprem stresi sebebiyle psikolojik destek verilmiştir?
3. 2002 – 2020 döneminde yaşanan depremler sonrasında deprem bölgelerinde görev yapmak üzere görevlendirilen psikososyal uzmanların sayılarını açıklar mısınız?

4. Türkiye’de afet sonrası ruhsal sorunlar yaşayan insanlara psikolojik destek verilmesi konusunda çalışma yapan uzman sayısını açıklar mısınız? Sözü geçen uzmanlardan resmi kurum ve kuruluşlarda görevlendirilenlerin sayısı kaçtır?

5. 2002 – 2020 döneminde afet sonrası psikolojik destek sağlayacak uzmanların yetiştirilmesi amacıyla yapılan kamu yatırımlarını ve bu yatırımların miktarlarını açıklar mısınız?”

TBMM resmi internet sitesinde, ilgili soru önergesinin cevaplandırılmadığı bilgisi kaydedilmiştir (TBMM, 2020).

1999 Marmara depremiyle ilgili yukarıda aktarılan çalışmalar ve araştırmalardan daha fazlası olduğunu biliyoruz. Ancak depremin etkisi ile kamu kurumlarının işlevsiz hale gelmesi, depremin meydana geldiği dönemde basın ve iletişim araçlarının gelişmişlik düzeyi, çalışmaların organize olamaması vb. nedenlerle, yapılan çalışmaların birçoğu hakkında sağlıklı bilgi elde edilememiştir. Elde edilen veriler ışığında ise; 1999 Marmara depreminde, ilk psikososyal müdahalelerin, depremin ikinci gününden itibaren gerçekleştirildiği ancak bu müdahalelerin birbirinden bağımsız ve iyi organize olamamış gönüllüler tarafından yapıldığını görmekteyiz (Aktaş, 2003). Depremin ilk anından itibaren, resmi makamlarca başlatılmış bir psikososyal müdahale programı bulunmamaktadır. İyileşme sürecinde STK’lar ve uluslararası kurumların ortaklığı ve MEB’in katılımı ile psikososyal destek çalışmaları başlatılmıştır. Gerçekleştirilen psikososyal programların ise etkilenen nüfus göz önüne alındığında sınırlı ve yetersiz olduğu görülmektedir.

3.1.2. 2003 Bingöl Depremi

1 Mayıs 2003 tarihinde, saat 03:27’de, Bingöl’de 6,4 büyüklüğünde deprem meydana gelmiştir. 17 saniye süren depremde Bingöl’ e bağlı Çeltiksuyu köyü yatılı okulunda pansiyon bloku çökmüş ve 84 öğrenci yaşamını yitirmiştir. Depremin etkilediği bölgede toplamda 176 kişi hayatını kaybetmiş, 437 kişi yaralanmış ve 625 bina ağır hasara uğramıştır (Hürriyet Gazetesi, 01.05.2003).

Deprem sonrası psikososyal destek faaliyetleri ile ilgili bu çalışmada esas alınan kaynaklarda aşağıda sunulanlar dışında bir veriye ulaşılamamıştır.

Merkezi kamu kurumları tarafından deprem bölgesine gönderilen; araç, malzeme ve insan kaynaklarından bahsedilen bir haberde, psikososyal destek ekipleri ile ilgili; “Ankara’da gidecek 4 kişilik psiko-sosyal müdahale ekibi ise saat 15.00’te bölgeye hareket edecek.” İfadelerine yer verilmiştir (Bianet, 01.05.2003).

Tıbbi ve insani yardım alanlarında çalışmalar yürüten Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF) tarafından, topluluğun resmi internet sitesinde, Toplum Sağlığı Vakfı (TOSAV) ile beraber depremin meydana geldiği bölgede depremten etkilenen bireylere yönelik psikolojik destek

sağlandığı bilgisi paylaşılmış ancak yapılan psikolojik destek çalışmalarına dair detaylı bilgi verilmemiştir (MSF, 2020).”

Yaşanan depremin etki alanı ve can kaybı düşünüldüğünde, 4 kişilik psikososyal müdahale ekibinin yetersiz olduğu görülmektedir. Ayrıca haberde psikososyal destek ekibinin hangi kurum tarafından gönderildiğinden de bahsedilmemektedir. Ancak ülkemizde psikososyal destek çalışmalarının başlangıcı kabul edebileceğimiz 1999 Marmara Depreminden 4 yıl sonra gerçekleşen bir afete müdahale çalışması kapsamında psikososyal müdahaleye yer verilmesi ve bu amaçla başkentten taşraya 4 kişilik bir ekibin görevlendirilmesi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. 1999 Marmara depremine kıyasla, gönüllü grupların; yardım faaliyetleri ve psikososyal programlar içerisinde daha az görülmesi ise 1999 Marmara depreminin daha yıkıcı olması, gerçekleştiği bölge itibarıyla nüfus yoğunluğunun farklılığı ve ulaşım imkânları gibi çeşitli faktörlerin etkileri olarak değerlendirilebilir.

3.1.3. 2003 İstanbul Sinagog Saldırıları

15 Kasım 2003 tarihinde saat 9:30 da, İstanbul’ un Şişli ilçesinde bulunan bir Sinagogun yakınında ve saat 9:34 de ise yine İstanbul’ un Beyoğlu ilçesinde bulunan bir başka Sinagogun önünde birer kamyonet infilak ettirilmiştir. Meydana gelen patlamalar neticesinde, saldırganlar dâhil 28 kişi hayatını kaybetmiş, yaklaşık 300 kişi yaralanmıştır. Patlamalardan beş gün sonra, 20 Kasım 2003 tarihinde, bomba yüklü kamyonetlerle saat 10:55 de İstanbul’ un Beyoğlu ilçesinde bulunan Birleşik Krallık İstanbul Başkonsolosluğu’na, yine aynı gün saat 11:00 de HSBC Genel Merkezi binasına saldırı düzenlenmiştir. Gerçekleştirilen ikinci saldırıda 31 kişi yaşamını yitirirken yaklaşık 450 kişi yaralanmıştır. Toplamda ise 4 intihar eylemcisi dâhil 59 kişi yaşamını yitirmiş, 750’den fazla kişi saldırılar nedeniyle yaralanmıştır (Sabah, 2003).

Saldırı sonrası psikososyal destek faaliyetleri ile ilgili bu çalışmada esas alınan kaynaklarda aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

Nirengi Derneği’nin internet sitesinde şu ifadeler yer verilmiştir:

“2003 yılında İstanbul’da bulunan İngiltere Başkonsolosluğu, 2 sinagog ve HSBC Bankası’na düzenlenen bombalı saldırılardan sonra, saldırılardan etkilenenlere yönelik travma konusunda eğitimler gerçekleştirilmiş, saldırıdan etkilenen bireyler ve aileleri başta olmak üzere yakın çevreleri ile travma sonrası stres bozukluğuna yönelik çalışmalar yapılmıştır (Nirengi Derneği, 2021).”

Türkiye’ de azınlık durumunda olan bir inanç grubunun mabedine yönelik gerçekleşen bombalama eylemleri ve İngiltere Başkonsolosluğu ile yine İngiltere merkezli bir bankaya yönelik gerçekleştirilen saldırılar sonucunda etkilenen bireylere yönelik sadece bir STK’ nın gönüllü olarak psikososyal destek çalışmaları gerçekleştirdiği görülmektedir.

3.1.4. 2007 Ankara Anafartalar Patlaması

22 Mayıs 2007 tarihinde, Ankara Ulus'ta saat 18:45'te, Anafartalar çarşısında yaşanan patlamada, biri Pakistan uyruklu, 6 kişi yaşamını yitirmiş, 100 kişi yaralanmıştır (dw.com). Tarama yapılan kaynaklarda saldırı sonrası yapılan psikososyal destek çalışmaları hakkında aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

Türk Kızılay'ı ve APHB tarafından yapılan çalışma hakkında basına aşağıdaki ifadeler yansımıştır;

“Türk Kızılay'ı Psikososyal Destek Birimi ve APHB tarafından 22 Mayıs 2007 tarihinde Ulus Anafartalar Çarşısı önünde yaşanan patlamadan etkilenen esnaflar için psikososyal destek çalışması yapılmıştır.

Türk Kızılay'ı Psikososyal Destek Biriminde görevli psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarından oluşan 12 kişilik ekip, terör saldırılarının psikolojik etkileri ve bu etkilerle başa çıkma yöntemleri hakkında patlamadan etkilenen çarşı esnafıyla görüşmeler gerçekleştirmiştir. Uzmanlar, görüşme yaptıkları bireylere bu tarz olayların ardından gelişebilecek davranışlara karşı çeşitli psikososyal bilgiler ve el broşürleri vererek, esnafı yapılan görüşmelerde riskli durumda olan kişileri tespit etmiş ve APHB bünyesinde görev yapan psikolog ve psikiyatlara yönlendirmiştir(Sondakika, 28.06.2007). ”

Medyada yer alan bu haberde, Türk Kızılayı ve APHB tarafından, çarşı esnafının ziyaret edilerek psikososyal müdahale araçlarından, psikolojik ilk yardım ile sevk ve yönlendirme çalışmalarının gerçekleştirildiği görülmektedir. APHB Psikososyal Uygulamalar Katılımcı Kitabında ise aşağıdaki ifadelere yer verilmiştir;

“22.05.2007 tarihinde Ankara/Ulus Anafartalar Çarşısı'nın önündeki otobüs durağında bomba patlaması sonucu altı kişi yaşamını yitirmiş, yaklaşık 100 kişi yaralanmıştır. İhtiyaç tespit çalışmaları yapılarak, patlamadan etkilenen esnaflara ve kuruluşlara ziyaretler yapılmıştır. Psikososyal desteğe ihtiyacı olduğu tespit edilen kişiler sevk ve yönlendirme yapılarak, ücretsiz danışmalık sağlanmıştır. Basın bildirisi ve halka yönelik duyurular hazırlanarak kamuoyuna ulaştırılmıştır.”

Patlamaya şahit olan Anafartalar esnafına yönelik bir psikososyal destek çalışmasının gerçekleştirilmesi son derece olumludur. APHB'nin açıklamasında ifade edilen basın bildirisi ve halka yönelik duyuruların basında yer bulamaması ise olumsuz bir durum olarak dikkat çekmektedir. Patlamanın yaşandığı çevrede etkilediği kişiler ve ülke çapında patlamanın oluşturduğu olumsuz etkiler düşünülerek yapılan bir psikososyal programın, basında yer bulamaması, travmatik olaylar sonrası kitlesel psikososyal destek çalışmalarının öneminin yeterince anlaşılmadığını düşündürmektedir. Ayrıca Ankara Anafartalar patlaması APHB' nin Psikososyal destek çalışmaları gerçekleştirdiği ilk olay olması itibariyle önemlidir.

3.1.5. 2007 Ankara Bala Depremi

20 Aralık 2007 tarihinde, Ankara' nın Bala ilçesinde, 5.7 büyüklüğünde deprem gerçekleşmiştir. Depremde can kaybı yaşanmazken bazı binalarda hasar meydana gelmiştir (CNNTURK, 20.12.2007).

Ankara Bala depremi sonrasında psikososyal destek faaliyetleri gerçekleştiren APHB, gerçekleştirdiği faaliyetlere yönelik aşağıdaki açıklamayı yapmıştır.

“Bala’ da meydana gelen depremden sonra ihtiyaç ve kaynak tespiti yapılmış, gerçekleştirilen çadır ziyaretlerinde bilgilendirme broşürleri dağıtılmıştır. Depremden etkilenenlere yönelik sevk ve yönlendirme çalışmaları yürütülmüştür (APHB, 2011).”

Etki düzeyi düşük olan Bala depremi sonrası, APHB tarafından, ihtiyaca yönelik psikososyal destek çalışmalarının geliştirildiği görülmektedir. 2006 yılında kurulan APHB'nin afet ve acil durumlarda etkili bir örgütlenme ile varlığını hissettirdiği görülmektedir.

3.1.6. 2008 İzmir Trafik Kazası

10 Eylül 2008 tarihinde, İzmir'in Aliaga ilçesinde öğrenci taşıyan okul servisinin dere yatağına düşmesi neticesinde 4 öğrenci hayatını kaybetmiş, 25'i öğrenci, 28 kişi yaralanmıştır (T24, 10.09.2008).

Trafik kazasından sonra, APHB tarafından gerçekleştirilen psikososyal destek çalışmasında, okulda ihtiyaç ve kaynak tespiti yapılarak, öğrencilere yönelik psikoeğitim programı gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerin krize müdahale konusunda bilgilendirilmesi amacıyla çalışmalar yürütülmüştür (APHB, 2011).

3.1.7. 2008 İstanbul Güngören Bombalama Eylemi

27 Temmuz 2008 tarihinde, İstanbul' un Güngören ilçesinde, araç trafiğine kapalı Menderes Caddesinde, saat 21.45' te bir patlama gerçekleşmiştir. Yaşanan ilk patlamadan yaklaşık 10 dakika sonra ikinci bir patlama gerçekleşmiştir. Her iki patlama sonucu 18 kişi yaşamını yitirmiş ve 154 kişi yaralanmıştır (CNNTURK, 27.07.2008).

Kızılay raporunda bu olayla ilgili aşağıdaki ifadeler yer almaktadır;

“27 Temmuz 2008 tarihinde İstanbul' un Güngören ilçesinde gerçekleşen saldırı sonucunda 18 kişi hayatını kaybetmiş, 154 kişi ise yaralanmıştır. Çevrede bulunan konutlar, araçlar ve işyerlerinde hasara neden olan patlama sonrası psikososyal destek çalışması yapılmıştır. Psikososyal destek çalışmasında 309 kişiye ulaşılmıştır (Şavur & Tomas, 2010).”

Raporda psikososyal destek faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler hakkında detaylı bilgi verilmemiştir.

Kızılay'ın da içerisinde olduğu APHB ise olay sonrası tüm çalışmalarını detaylı bir şekilde aktardığı faaliyet raporunda, psikososyal destek çalışmaları hakkındaki aşağıdaki ifadelere yer vermiştir:

1. "Patlamanın ardından APHB Marmara Afet Operasyon Merkezine bağlı psikososyal uzmanlar tarafından hastanelerde yürütülen çalışmaların 11 Ağustos 2008 tarihinden itibaren Güngören Kızılay Kan İstasyonu'nun psikososyal destek merkezi olarak hizmet verdiği,
2. Psikososyal Destek Merkezi'nde 35 gönüllünün psikososyal destek çalışmalarına katıldığı,
3. Çalışmaların 1. basamağında 33 aileye (50 kişiye) ev ziyaretinde bulunarak psikolojik destek konusunda ön görüşme yapıldığı,
4. Çalışmaların 2. basamağında ön görüşme yapılan ve uzman desteği gerektiği tespit edilen 20 kişinin 3. basamak yönlendirmeleri yapıldığı,
5. 3. basamakta 27 kişinin Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, Okmeydanı Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Fransız Lape Hastanesi, Zen Bireysel Danışmanlık ve Psikomer Psikolojik Danışmanlık ve Eğitim Merkezi'ne yönlendirildiği,
6. Psikososyal destek merkezi olarak hizmet veren Çapa Kan Merkezi'ne bağlı Kızılay Kan İstasyonu'na destek almak amacıyla 20 kişinin başvurduğu,
7. Psikososyal Destek Merkezi'ni tanıtmak amacıyla 98 kişiye ulaşıldığı,
8. Güngören Kaymakamlığı, Güngören Belediyesi, Güngören Emniyet Müdürlüğü, 5 muhtarlığa, Esnaf ve Sanatkarlar Odası ve çevredeki hastanelere merkezin çalışmalarının tanıtıldığı bilgisi verilmiştir.
9. Çalışmaların bundan sonraki aşamasında Psikososyal Destek Merkezi'nde yürütülen faaliyetlerin sonlandırılarak 06 Eylül 2008 tarihi itibarı ile alandan çekilme kararı alınmıştır. Bu süreçte İstanbul Valiliği, Güngören Belediyesi ve Güngören Kaymakamlığı ile görüşülerek çalışmalara dair geribildirimde bulunulması ve bundan sonraki çalışmalar hakkında bilgi verilmesinin gerekliliği belirtilerek ilgili kurumlarla toplantı yapılması kararlaştırılmıştır.
10. Alandan tamamen çekilmeden önce destek almak isteyen kişilerin müracaatta bulunabilecekleri Kızılay Güngören Şubesi ve Marmara Afet Operasyon Merkezi'nin telefon numaralarının gerekli yerlere bırakılması ve merkezin kapatılacağı duyurulması kararı alınmıştır.
11. Eylülün ilk haftasında görüşme yapılamayan yaralılar ve kayıp yakınları ile Kızılay psikososyal uzmanları ve gönüllü olarak gelebilecek uzmanlar tarafından görüşmelerin yapılarak tüm ailelere ulaşılması gerektiği görüşülmüştür.
12. Okullarda başlatılabilecek psikososyal destek çalışmaları için Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği, İstanbul Valiliği ve İl Mili Eğitim Müdürlüğü ile görüşülmesi kararlaştırılmıştır.
13. Çalışmaların devamında ailelerle paylaşım grubu yapılması konusu görüşülmüştür. Paylaşım grubunun yaralılar ve kayıp yakınlarına yönelik olarak 2 grup şeklinde olması planlanmış ve Ramazan ayında çalışmaların zorlaşacağı düşünülerek Ramazan Bayramından sonra paylaşım gruplarının başlatılması kararı alınmıştır.
14. Çalışmalarda 3. basamağa yapılan yönlendirmelerde yaşanan sıkıntılar (merkezlerin uzakta olması, yönlendirilen kişilerin beklemeleri gibi) tartışılmıştır. Bu konuda Güngören'de bulunan sağlık kurumlarından destek sağlamanın gerekliliği belirtilmiştir. Medicana, Hospitalium, Safa ve Mevlana hastaneleri, Psikomer Psikolojik Danışmanlık ve Eğitim Merkezi ile görüşüldüğü ve Özel Safa Hastanesi

ve Psikomer'in destek verebileceklerini belirtmeleri üzerine Psikomer'e 2 kişinin yönlendirildiği bilgisi paylaşılmıştır.

15. *Psikiyatri Uzmanı Şahika YÜKSEL tarafından Çapa Tıp Fakültesi Hastanesi Psikiyatri servisine yönlendirme yapılabileceği fakat yönlendirilen kişilerin hastane uygulamaları gereği 15 TL ödeme yapmak zorunda oldukları bilgisi verilmiştir.*
16. *Çalışmalarda Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği adına konuşan İkrım DOĞAN; çalıştıkları kurumdan izin alamamaları nedeniyle çalışmalara destek verememekten dolayı üzgün olduklarını belirtmiştir. İstanbul Valiliği ile yapılacak çalışmalara ilişkin planlanan geribildirim toplantısında bu konunun da görüşülmesine karar verilmiştir.*
17. *Görüşmelerde kullanılan formların SPSS İstatistik Programında veri girişlerinin yapılarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.*
18. *Sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerin tespit edilmesi ve bu konuda gerekli yönlendirmelerin yapılması konusunda APHB olarak sınırlarımızı belirlemenin gerekliliği ve bu konuda psikososyal destek sağlamakla kendimizi sınırlamanın önemli olduğu vurgulanarak; ekonomik yardım konusunda ailelere uygun kaynaklar hakkında bilgi verilebileceği ifade edilmiştir.*
19. *Çalışmaların zorluğu, yaşanan sorunları minimum düzeye indirme ve bu sorunlarla baş etme konusunda gönüllülerin alan çalışması hakkında temel düzey eğitim almalarının ve gönüllülere alanda çalışırken destek verilmesinin önemi üzerinde durulmuştur. Bu konuda APHB' nin genel merkezi düzeyinde eğitim çalışmalarının hızlandırılması gerektiği ifade edilmiştir (APHB, 2012) (Eksisozluk, 04.09.2008)."*

Raporda APHB tarafından gerçekleştirilen psikososyal programın, gönüllüler tarafından, kamu kurumlarının kaynaklarından da yararlanılarak titizlikle uygulandığı görülmektedir. Yine raporda aktarılan bilgilerden; çalışmanın yaklaşık bir aylık zaman diliminde gerçekleştiği, psikososyal destek merkezi kapatılırken danışanlarla iletişimin devam ettirilebilmesi için gerekli tedbirlerin alındığı anlaşılmaktadır.

Raporda dikkat çeken bir diğer olumlu durum ise kamu kurumları idarecileri ile etkileşim halinde olunmasıdır. Yapılan çalışmaların, İstanbul Valiliği ile temas halinde gerçekleştirilmesi, çalışmaların STK – Kamu ortaklığında geliştiğini göstermektedir. Ancak raporun 16. maddesinde ifade edilen SHUDER gönüllülerinin kamu görevleri nedeniyle çalışmalara katılamamalarını ifade etmeleri ve sorunun çözümü için valiliğe başvurulmasının kararlaştırılması olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum kamusal alanda psikososyal destek faaliyetlerinin öneminin kavranamadığını bir başka açıdan göstermektedir. Güngören bombalama eylemi, psikososyal destek faaliyetleri açısından, kamu – STK işbirliğinin görüldüğü ilk olaydır.

3.1.8. 2008 İstanbul Davut Paşa Patlaması

31 Ocak 2008 tarihinde, İstanbul' un Davutpaşa ilçesinde bir maytap atölyesinde meydana gelen patlama sonucu 21 kişi hayatını kaybetmiş, 115 kişi ise yaralanmıştır (CNNTURK, 17.01.2019).

Patlama sonrası etkilenen bireylere yönelik APHB tarafından yürütülen psikososyal destek çalışmalarında, ailelerle bilgilendirme toplantıları düzenlenerek, sevk ve yönlendirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir (APHB, 2011)

3.1.9. 2008 Mersin Orman Yangını

07 Temmuz 2008 tarihinde, Mersin' in Gülnar ilçesinde meydana gelen orman yangını neticesinde 2 kişi yaşamını yitirmiş ve 72 kişi yoğun dumana maruz kalarak zehirlenmiştir. 3 gün süren yangın nedeniyle; 64 ev zarar görmüş, 176 hayvan telef olmuştur (CNNTURK, 11.07.2008).

APHB tarafından gerçekleştirilen psikososyal destek faaliyetlerinde, ihtiyaç tespiti ve psikososyal program değerlendirmesi yapılarak ileri düzey hizmetlere ihtiyaç duyanların sevk ve yönlendirme hizmetleri çalışması gerçekleştirilmiştir. Yetişkinlere yönelik paylaşım oturumları düzenlenmiştir (APHB, 2011)

3.1.10. 2008 Konya Öğrenci Yurdu Patlaması

01 Ağustos 2008 tarihinde, Konya'nın Taşkent İlçesine bağlı bir belde de 3 katlı kız öğrenci yurdu, LPG tankının patlaması nedeniyle çökmüştür. Binanın çökmesi sonucu; 18 öğrenci hayatını kaybetmiş ve 27 öğrenci yaralanmıştır.

APHB tarafından ihtiyaç tespit çalışmaları yürütülmüş, kayıp ve yaralı yakınlarının evlerine ziyaretler yapılarak psikolojik ilkyardım bilgisi verilmiştir. (APHB, 2011)

3.1.11. 2008 Antalya Orman Yangını

01 Ağustos 2008 tarihinde, Antalya'nın Manavgat ilçesinde meydana gelen orman yangınından beş yerleşim birimi etkilenmiş ve iki mahalle yanmıştır (CNNTURK, 01.08.2008).

APHB tarafından gerçekleştirilen psikososyal destek çalışmalarında; ihtiyaç ve kaynak tespiti yapılmış, kamu kurumlarıyla görüşmeler yapılmıştır. Psikososyal bilginin aktarılması için yetişkinlerle grup çalışmaları gerçekleştirilmiştir (APHB, 2011).

3.1.12. 2009 Mardin Bilge Köyü Katliamı

4 Mayıs 2009 tarihinde, Mardin'in Mazıdağı ilçesine bağlı Bilge Köyünde, bir nişan törenine silahlarla yapılan baskında, 7'si çocuk, 1'i hamile kadın olmak üzere 44 kişi öldürülmüş, 2'si çocuk 3 kişi yaralanmıştır. Saldırıya maruz kalan 7 kişi ise yara almadan kurtulmuştur. Katliamda, anne ya da babalarını kaybeden 74 çocuk, devlet korumasına alınmıştır (Gazete Duvar, 13.07.2020).

Katliamı yapan sanıkların geçici köy korucusu olması ve katliamda kullanılan silahların koruculuk görevini ifa etmeleri için devlet tarafından verilmiş olması ülke genelinde büyük bir infiale neden olmuştur. Katliamın yaşandığı köyde güvenlik önlemleri uzun süre devam ettirilmiş, kamu kurumları ve STK' lar tarafından Bilge Köyü'nde farklı alanlarda çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu tarafından hazırlanan *Mardin İli Mazıdağı İlçesi Bilge Köyü Raporu*'nda, psikososyal destek faaliyetleri ile ilgili olarak aşağıdaki ifadeler yer verilmiştir;

“Komisyonumuz vatandaşlarla yaptığı görüşmenin ardından olaydan 2 gün sonra köyde çalışmalara başlayan Türk Kızılayı ve Türk Psikologlar Derneği temsilcileri ile görüşerek çalışmalar hakkında bilgi almıştır. Bölgede yürütülen psikososyal müdahale çalışmalarına eş koordinatör olarak atanan Doç. Dr. Nedret ÖZTAN, bölgede kalan ergen ve çocuklara yönelik rehabilite çalışmalarını sürdürdüklerini, basında yer aldığı gibi travma terapisi yapmadıklarını, oyunlar vasıtasıyla çocukları rehabilite ettiklerini, çalışmaların günlük olarak raporlandığını ifade etmiş, bu raporları Komisyonumuza iletmışlerdir. Bölgede bulunan Kızılay ekibi, köyde bulunan kişi sayısı ile orantılı olarak günlük yaklaşık 3.000 kişilik yemek dağıtıldığını belirtmiştir (TBMM, 2009).”

Katliamdan üç gün sonra Bilge Köyüne giden Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği, yapılan çalışmaları raporlaştırmıştır (APHB, 2009). Raporun çalışmamızla ilgili kısımları aşağıda aktarılmaktadır;

“Bilge Köyünde gerçekleştirilen katliamdan üç gün sonra köye ulaşan ekip, Vali Hasan DURUER, Vali Yardımcısı Ferhat ÖZEN, İl Sağlık Müdürü, İl Sosyal Hizmetler Müdürü, İl Milli Eğitim Müdürü ile toplantı yapmıştır. Toplantıda APHB ve çalışmaları hakkında bilgi verilerek, yapılması planlanan faaliyetler aktarılmıştır. Yetkililerle olayın yaşandığı köyün sosyo-ekonomik durumu ve müdahale yöntemleri üzerine yapılan istişarenin ardından Bilge köyüne ulaşılmıştır.

Köye varıldığında Milletvekili Gönül BEKİN ŞAHKULUBEY ile birlikte erkeklerin taziye törenine katılım sağlanmıştır. İl müftüsü tarafından APHB ekibi hakkında köylülere bilgi verilmiştir. Daha sonra kadınların taziye çadırı ziyaret edilmiştir. Çocukların bulunduğu çadır ziyaret edilerek gözlem yapılmıştır.

Farklı kamu kuruluşlarından görevli olarak bölgeye gönderilen 22 meslek elemanı (psikiyatrist, psikolog, psikolojik danışman, ebe, hemşire, doktor, sosyal hizmet uzmanı, 112 acil müdahale ekibi) ile tanışma ve koordinasyon toplantısı yapılmıştır. Toplantıya Vali Yardımcısı Ferhat ÖZEN ve Milletvekili Gönül BEKİN ŞAHKULUBEY katılım sağlamıştır. Vali Yardımcısı tarafından bölgede yürütülecek psikososyal müdahalelerde eş koordinatörlük görevi Sayın Nedret ÖZTAN ve Nilgün KÜÇÜKKARACA' ya verilmiştir. Toplantıda, psikososyal desteğin tanıtılması, yerel çalışanların gözlem ve deneyimlerinin paylaşılmasını takiben kısa, orta ve uzun vadeli psikososyal plan taslakları oluşturulmuştur. Günlük olarak yapılan faaliyet planları aşağıda aktarılmıştır.

1. Gün Faaliyetleri:

- Travma ve çalışana destek konularında meslek elemanlarına eğitim verilmesi
- Yaş gruplarına göre çocuklara uygulanacak psikososyal faaliyetler
- Erkek ve kadın yetişkinlere yönelik yürütülecek psikososyal faaliyetler

- Köyün ileri gelenleri ve din görevlilerine psikolojik ilk yardım bilgisinin verilmesi
- Gün sonunda; çalışana destek oturumu, ekip değerlendirme toplantısı, Valilik makamının ve basın kuruluşlarının bilgilendirilmesi
- Uzun vadede gerçekleştirilmesi düşünülen faaliyetlerin planlanması

2. Gün Faaliyetleri:

- Çocuk, genç ve yetişkinlere yönelik etkinliklerin devam etmesi
- Hastanede yaralı ziyaretinin gerçekleştirilmesi
- Mardin İli genelinde tüm meslek elemanlarına yönelik liste oluşturulması
- Uzun vadede gerçekleştirilmesi düşünülen faaliyetlerin planlanması

3. Gün Faaliyetleri:

- Çocuk, genç ve yetişkinlere yönelik gerçekleştirilen etkinliklerin devam etmesi
- Hastanede bulunan yaralıların ziyaret edilmesi
- Mardin İli genelinde görev yapan tüm meslek elemanlarının listesinin oluşturulması
- Türk Psikologlar Derneği ve SHUDER temsilcilerinin görev değişiminin sağlanması
- Çalışana destek toplantılarının yapılması
- Bilge ve Sultan köylerinde görev yapan öğretmenler, Mazıdağı İlçe Milli Eğitim Müdürü ile toplantı ve bilgilendirme çalışmalarının yürütülmesi
- Valilik tarafından görevli psikolojik danışmanların çeşitli mazeretleri (sınav, yoğun iş temposu..) dolayısıyla etkin katılımlarının gerçekleşmemesi sebebiyle, yerelden 5 psikolojik danışmanın Valilik kanalıyla görevlendirmelerinin talep edilmesi
- Uzun vadede gerçekleştirilmesi düşünülen faaliyetlerin planlanması

4. Gün Faaliyetleri:

- Okul sonrası çocuk çadırında 2 saatlik etüt ve oyun etkinlikleri sürdürülmesi
- Okulun eksiklerinin giderilmesi
- Göç edilen yerde okula gidemeyecekleri tespit edilen 38 çocuğa yönelik geçici okul ortamının oluşturulması için görüşmelerin yapılması
- Ergen kız ve erkek çocuklarına yönelik paylaşım oturumları ve etkinliklerin sürdürülmesi
- Göç eden ailelerin ziyareti
- Bilge ve Sultan köylerinde görev yapan öğretmenlere psikososyal destek programı hakkında bir seminer verilmesi,
- Mazıdağı İlçe Milli Eğitim Müdürü ile toplantı yapılması
- Uzun vadede sahada kalıcı olarak çalışacak uzmanların belirlenmesi ve programa dâhil edilmesi
- Kadın ve erkek yetişkinlere yönelik paylaşım oturumlarının düzenlenmesi
- Üst düzey yetkililer ve saha çalışanlarına yönelik çalışana destek oturumlarının yapılması
- Planlanan faaliyetlerin kamu görevlilerinin katılımıyla köy halkına duyurulması

5. Gün Faaliyetleri:

- Okul sonrası çocuk çadırında 2 saatlik etüt ve oyun etkinlikleri sürdürülmesi
- Ergen kız ve erkek çocuklarına yönelik paylaşım oturumları ve etkinliklerin sürdürülmesi
- Liseye giden öğrencilerin belirlenmesi ve durumlarının değerlendirilmesi
- Sultan köyü okulunda bir danışmanlık odasının oluşturulması

- Mazıdağı İlçe Milli Eğitim Müdürü ile toplantı ve bilgilendirme çalışmalarının yürütülmesi
- Kadın ve erkek yetişkinlere yönelik paylaşım oturumlarının düzenlenmesi
- Üst düzey yetkililer ve saha çalışanlarına yönelik çalışana destek oturumlarının yapılması

6. Gün Faaliyetleri:

- Okul sonrası çocuk çadırında 2 saatlik etüt ve oyun etkinlikleri sürdürülmesi
- Ergen kız ve erkek çocuklarına yönelik paylaşım oturumları ve etkinliklerin sürdürülmesi
- Bilge ve Sultan köylerinde görev yapan öğretmenlere psikososyal destek programı hakkında bir seminer verilmesi,
- Kadın ve erkek yetişkinlere yönelik paylaşım oturumlarının düzenlenmesi
- Üst düzey yetkililer ve saha çalışanlarına yönelik çalışana destek oturumlarının yapılması

7. Gün Faaliyetleri:

- Okul sonrası çocuk çadırında 2 saatlik etüt ve oyun etkinlikleri sürdürülmesi
- Ergen kız ve erkek çocuklarına yönelik paylaşım oturumları ve etkinliklerin sürdürülmesi
- Bilge ve Sultan köyleri psikoeğitim programının yürütülmesi
- Liseye giden öğrencilerin tespiti ve durumlarının değerlendirilmesi
- Kadın ve erkek yetişkinlere yönelik paylaşım oturumlarının düzenlenmesi
- Eylem planının netleştirilmesi, Cumartesi günü Vali Yardımcısı, İl Sağlık Müdürü, İl Sosyal Hizmetler Müdür ve İl Milli Eğitim Müdürü ve diğer yetkililerle toplantı yapılması
- Devlet kurumlarına gönderilecek raporların oluşturulması

8. Gün Faaliyetleri:

- Öğle yemeği sonrası çocuk resim ve oyun etkinliklerinin yürütülerek, çadırların kalkacağı ve zaman zaman tekrar ziyarete gelineceğine dair sohbetler edilmesi
- Ressam Canan BERBER'in resim etkinlikleri için organizasyonun yürütülmesi
- Ergen kız ve erkek çocuklarına yönelik paylaşım oturumları ve etkinliklerin sürdürülmesi
- Bilge ve Sultan köyleri psikoeğitim programının yürütülmesi
- Yetkililer ve saha çalışanlarına yönelik çalışana destek eğitim/toplantılarının yapılması

9. Gün Planlanan ve Sürdürülen Faaliyetler:

- 28 Mayıs tarihine kadar psikoeğitim programının devam etmesi
- Önerilerin hazırlanması sonrasında devlet kurumlarına gönderilecek raporun oluşturulması (APHB, 2009)."

Burada günlük çalışma başlıkları aktarılan psikososyal destek programının; kamu kurumları – toplum – STK üçgenindeki; etkin organizasyon becerisi, teorik olgunluk, kapsayıcılık, etkililik ve verimlilik gibi birçok noktadan profesyonel bir çalışma olduğu görülmektedir. Raporda ifade edilen çalışmaların yaş grupları ve cinsiyet gruplarına göre sınıflandırılması, tasnif edilen gruplara yönelik her gün etkinliklerin gerçekleştirilmesi, köy halkı ile iletişimde köyün önde gelenleri, din görevlileri ve kamu yetkililerinin aracılığıyla hareket edilerek sosyal dinamiklerin değerlendirilmesi, köy halkı ile yoğun iletişim içerisinde olan öğretmenlerin psikososyal program içerisine alınması gibi detaylar uygulanan psikososyal programın teorik olgunluğunu göstermektedir.

APHB raporunda; “Anneler günü nedeniyle basın mensuplarının olumsuz etkiler oluşturabilecek haberler yapmamaları ve psikososyal çalışmaların aktarılması amacıyla basın mensuplarına bilgi verilmiştir (APHB, 2009).” ifadeleri ile köyde yaşanan olayların ardından yaklaşan anneler gününün kutlanılmamasının tavsiye edildiği ve buna yönelik tedbirler alındığı görülmektedir. Ancak ulusal düzeyde faaliyet gösteren birçok basın kuruluşunda, Bilge Köyünde Anneler Gününe yönelik dramatize edici haberler yapıldığı görülmektedir (Milliyet, 2009, NTV, 2009, Haberler, 2009). Bu durum bizlere, psikososyal destek çalışmalarının sağlıklı yürütülebilmesi ve toplumun ruh sağlığının korunabilmesi için sağlıklı bilgi akışı kadar, duyarlı medya kuruluşlarına da ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

2008 yılında gerçekleşen İstanbul Güngören bombalama eyleminde, il kez kamu ve STK işbirliğinin yaşandığını görmüştük. Mardin Bilge Köyünde yaşanan katliamın ardından psikososyal destek çalışmalarının yine APHB aracılığıyla gerçekleştirildiği, kamu kurumlarının çalışmalara katkı sunduğu görülmektedir.

3.1.13. 2009 Marmara Sel Olayı

8-9 Eylül 2009 tarihlerinde Marmara Bölgesinde meydana gelen, İstanbul ve Tekirdağ illerinde etkili olan sel sonucu, yaklaşık 70 milyon dolarlık maddi hasar ve 31 can kaybı meydana gelmiştir. Yaşanan sel felaketi medya da aşağıdaki ifadelerle yer almıştır;

“Trakya bölgesini etkileyen ve 7 kişinin yaşamını yitirmesine sebep olan sel felaketi İstanbul’u da etkiledi. Marmara Bölgesi, Bir tekstil fabrikasının servisinde bulunan 7 kadın sele kapılarak yaşamını yitirdi. TIR parkında araçlarının içerisinde uyuyan 6 şoför uykularında can verdi. Sel sularının çekildiği bölgelerde 11 kişinin cansız bedenine ulaşıldı. İki günde 31 kişinin yaşamının yitirmesine neden olan felaket havalimanına ulaşımı felç etti (Hürriyet, 09.09.2009).”

Sel olayı sonrası psikososyal destek faaliyetleri ile ilgili bu çalışmada esas alınan kaynaklarda aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

“Türk Kızılay’ının genel sekreteryasını yürüttüğü Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği’ne bağlı psikososyal destek uzmanlarının bölgede tespit çalışması yürüttüğünü duyuran Türk Kızılay’ı Genel Başkanı Tekin Küçükali, sel sularının çekilmesinin ardından afetten etkilenen vatandaşlara Birliğe bağlı uzmanlar tarafından afetin etkilerini daha kolay atlatabilmeleri için psikososyal destek verileceğini bildirdi (Dünya, 09.09.2009).”

Yukarıdaki açıklamada, gerçekleştirilmesinin planlandığı ifade edilen psikososyal destek faaliyetleri ile ilgili APHB tarafından yapılan açıklamada; “Bölgede ihtiyaç tespit çalışmaları gerçekleştirilmiş, oluşturulan barınma alanlarında ailelerle görüşülmüş, çocuklara yönelik etkinlikler düzenlenmiş ve Silivri’ de Psikososyal Destek Merkezi oluşturulmuştur” ifadelerine yer verilmiştir (APHB, 2011).

3.1.14. 2009 Bursa Grizu Patlaması

10 Aralık 2009 tarihinde Bursa’ da yaşanan grizu patlamasında 19 işçi vefat etmiştir (TMMOB, 14.12.2019).

APHB tarafından gerçekleştirilen psikososyal programda; kayıpların yakınları ve patlamadan etkilenen maden çalışanları ile görüşülerek, psikolojik destek için yönlendirmeler yapılmıştır. İdari makamlar bölgede gerçekleştirilen çalışmalar hakkında bilgilendirilmiştir (APHB, 2011).

3.1.15. 2010 Elazığ Depremi

8 Mart 2010 tarihinde, saat 04.32’de, Elazığ’ın Karakoçan ilçesinde, 6.0 büyüklüğünde deprem meydana gelmiştir. Depremde ilk belirlemelere göre en çok hasar, Kovancılar ilçesine bağlı Okçular, Kayalık ve Yukarı Kanatlı köylerinde meydana gelmiştir. Bölgede incelemelerde bulunan dönemin Sağlık Bakanı Recep AKDAĞ, 51 kişinin hayatını kaybettiğini ve 34 kişinin yaralı olduğunu açıklamıştır. Dönemin başbakanı Recep Tayyip ERDOĞAN, açıklamasında; depremdeki can kaybının asıl nedeninin kerpiç evler olduğunu ve bu evler yüzünden vatandaşların hayatını kaybettiğini söylemiştir. Daha sonra ölen 10 kişinin iki kez sayıldığı açıklanmış ve ölü sayısı 41 olarak duyurulmuştur (DW, 08.03.2010).

Deprem sonrası bölgede gerçekleştirilen psikososyal destek faaliyetleri ile ilgili olarak APHB *Psikososyal Uygulamalar Katılımcı El Kitabı*’nda;

“08.03.2010 tarihinde Elazığ’da 6.0 büyüklüğünde meydana gelen depremde 51 kişi hayatını kaybetmiş ve çok sayıda kişi evsiz kalmıştır. Bölgede çalışmalara katılan gönüllülere yönelik psikoeğitim çalışması ve krize müdahale eğitimleri düzenlenmiş, çalışmalar kapsamında köylerde APHB tarafından ihtiyaç tespit çalışmaları gerçekleştirilmiş, çocuklara yönelik etkinlikler düzenlenmiş ve yetişkinlerle paylaşım grupları oluşturulmuş, sevk ve yönlendirmeler gerçekleştirilmiştir (APHB, 2011).”

Yukarıda aktarılan ifadelerle APHB’nin, deprem sonrası, bölgede psikososyal destek faaliyetlerini, birliğin imkânları ölçüsünde gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirmeye çalıştığı görülmektedir.

AFAD’ın kurulmasından yaklaşık bir yıl sonra gerçekleşen Elazığ depreminde, psikososyal destek faaliyetlerine ilişkin kamu kurumlarının faaliyetinin görülmemesi afet yönetimi alanında yeterli olgunluğa ulaşamadığını düşündürmektedir.

3.1.16. 2011 Van Depremi

23 Ekim 2011 tarihinde, saat 13.41 de, Van’a bağlı Tabanlı Köyü merkez üslü, 7.2 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. Deprem başta Van ili olmak üzere çevre illerde ve Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu illeri (Muş, Bitlis, Batman, Ağrı, Diyarbakır, Mardin, Erzurum,

Siirt, Şırnak, İskenderun, Hatay) ile Türkiye - İran, Türkiye – Irak sınırına yakın bölgelerde de hissedilmiştir. Yaşanan bu şiddetli depremin yaraları henüz sarılamamışken 9 Kasım 2011 tarihinde, saat 21.23 te, Van’a bağlı Edremit ilçesi merkez üslü, 5.6 büyüklüğünde ikinci bir deprem meydana gelmiştir. Her iki deprem sonucunda toplam 644 kişi yaşamını yitirmiştir (JMO, 2011).

Araştırma kapsamında tarama yapılan kaynaklarda, 2011 Van Depreminin ardından psikososyal destek faaliyetlerinin birçok kurum tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Psikososyal destek faaliyetlerinde bulunan kurumlar, yayınlamış oldukları raporlar ile gerçekleştirdikleri çalışmalardan bahsetmişlerdir. Bu anlamda incelediğimiz diğer afet ve acil durum örneklerine nazaran, 2011 Van depreminin psikososyal destek faaliyetleri açısından daha fazla çalışma içerdiği, ancak farklı kurumlar tarafından raporlaştırılan çalışmaların zaman zaman birbirinin tekrarı olduğu görülmektedir. Bu durumun temel nedeninin, çalışmaların ortak bir koordinasyon merkezi tarafından yürütülerek kurumlar arasında taksim edilmesi olduğu düşünülebilir. Bu nedenle psikososyal destek çalışmalarına dair elde ettiğimiz verileri değerlendirirken çalışmaların planlama ve uygulanmasında etkin olan APHB, AÇSHB ve UNİCEF gibi kurumların raporları esas alınmıştır.

2011 Van depreminin ardından gerçekleştirilen psikososyal destek faaliyetlerine dair öncelikle raporlanmış faaliyetler incelenecek, daha sonra basının psikososyal destek çalışmalarına olan ilgisini göstermesi açısından medyada yer alan haberler değerlendirilecektir.

Depremin gerçekleşmesinden bir gün sonra, 24 Ekim tarihinde, bölgeye giden APHB ekipleri tarafından gerçekleştirilen psikososyal destek faaliyetleri hakkında, *Van Depremi Psikososyal Destek Çalışmaları Sonuç Raporu*’nda aşağıdaki bilgiler paylaşılmıştır.

“23 Ekim 2011 tarihinde meydana gelen depremin ardından psikososyal destek faaliyetlerinin başlatılması amacıyla APHB üye derneklerine çağrı yapılmıştır. 24 Ekim tarihi itibarıyla her dernekten bir temsilci afet bölgesine ulaşarak ihtiyaç tespit çalışmalarına başlanmıştır. Kamplarda yürütülen çalışmalar için her 10-15 günlük dönemde ihtiyaç duyulan uzman sayısı 24 olarak belirlenmiştir. Yapılan planlama doğrultusunda her çadır kent için 2 psikolog, 1 sosyal çalışmacı, 1 psikolojik danışman, 1 yetişkin psikiyatrisi ve 1 çocuk psikiyatrisi olmak üzere 6 kişilik ekipler oluşturulmuştur.

Eşgüdümün sağlanması amacıyla Vali yardımcıları, İl Sağlık Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Tabipler Odası, Erciş Kaymakamlığı, diğer mülki ve idari makamlar ile görüşmeler yapılmış, planlanan çalışmalar hakkında bilgilendirmelerde bulunulmuştur (UNİCEF & AÇSHB, 2015).”

Rapordaki bilgiler neticesinde, APHB ekiplerinin depremin ertesi günü Van’a geldikleri ve psikososyal destek çalışmaları için program oluşturdıkları, aynı gün çadır kentlerde psikososyal destek çadırları kurularak çalışmalara başlandığı görülmektedir. Raporda eşgüdümün sağlanması amacıyla kamu yöneticileri ile görüşmeler gerçekleştirildiğinden bahsedilerek, diğer kurumların

yaptığı hizmetlerden ayrıca bahsedilmektedir. İdeal bir psikososyal programın afetin ilk anından itibaren başlaması gerekmektedir. Ancak 2011 Van depremi büyüklüğü ve etkileri itibariyle 1999 Marmara depremi ile kıyaslandığında psikososyal destek çalışmalarının daha erken başlamış olması olumlu bir gelişmedir. Diğer bir önemli gelişme ise psikososyal destek çalışmalarında 2008 İstanbul Güngören Bombalama Eylemi ve 2009 Mardin Bilge Köyü Katliamlarında gördüğümüz Kamu-STK işbirliğinin etkin bir şekilde devam etmesidir.

“24 Ekim 2011 tarihinde Van ve Erciş’te psikososyal destek faaliyetlerine başlanarak, çadır kentlerde ve Erciş Sahra Hastanesi’nde psikososyal destek çadırları kurulmuş, öncelikle çadır kentlerde psikolojik ilkyardım uygulamaları ve ihtiyaç tespit çalışmaları yürütülmeye başlanmıştır. Çadır kentlerde afişlerle psikososyal destek faaliyetleri duyurularak kamplardaki bireylerin çalışmalardan haberdar olmaları sağlanmıştır.

Çadır kentlerde kurulan psikososyal destek merkezleri ile ilk olarak ihtiyaç ve kaynak tespitinin yapılmasına başlanmış depremden etkilenenlerin fiziksel (barınma, beslenme vb.), sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını belirlemek üzere çadır ve konteynırlar ziyaret edilmiş, tespit edilen ihtiyaçları Türk Kızılayı Ekip Başkanlığı’na, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne bildirilerek afetzedelerin ihtiyaçlarının en kısa sürede giderilmesi sağlanmıştır.

Engelliler, hamileler, yaşlılar, kronik hastalar, yalnız kadınlar gibi incinebilir gruplar tespit edilerek özel ihtiyaçları karşılanmış, farklı kamplarda yaşayan aile üyelerinin bir araya gelmesi sağlanmıştır.

İhtiyaç tespit çalışmaları sırasında bireylere depremin psikolojik etkileri ile ilgili bilgilendirme yapılmış ve psikolojik desteğe ihtiyacı olan kişiler ile tekrar görüşme yapılarak gerekli destek verilmiştir. Kamplardaki nüfus hareketliliği nedeni ile ve ortaya çıkan yeni fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçları tespit etmek amacı ile ihtiyaç tespit çalışmaları belirli aralıklar ile tekrarlanmıştır.

Afetzedelerin ihtiyaçları belirlenirken sosyo-demografik özellikleri kayda alınmış, meslek sahibi olanlar (öğretmen, berber vb.) ve diğer afetzedelere destek olabilecek kişiler tespit edilmiş, kamp yönetiminde ve faaliyetlerinde yer almaları desteklenerek toplum katılımı sağlanmıştır.

İhtiyaç tespit çalışmaları Van ve Erciş’te toplam 1.100 hanede gerçekleştirilmiş ve yaklaşık 6.800 kişiye ulaşılmıştır (UNİCEF & AÇSHB, 2015).”

Çalışmaların ilk aşamada ihtiyaç ve kaynak tespiti ile başladığı ve bu aşamada incinebilir grupların özel durumlarının gözetilerek ihtiyaçlarının giderildiği ifade edilmektedir. Bu durum psikososyal destek faaliyetlerinin neden hayati öneme sahip olduğu ve profesyoneller tarafından gerçekleştirilmesinin önemini göstermesi açısından çarpıcı bir örnektir. Farklı kamplarda bulunan aile bireylerinin bir araya getirilmesi için çalışmaların yapılması, yine tecrübeye dayalı profesyonel bir psikososyal destek programının geliştirildiğini göstermektedir. Depremden etkilenen kişi sayısının fazla olması nedeniyle kitle iletişim araçları ile psikoeğitim uygulamalarının yapılması ve psikososyal destek faaliyetleri hakkında bilgi aktarımının sağlanması uygulanan psikososyal programın olgunluğunu göstermesi açısından önemlidir.

“Çalışmalar kapsamında kamplarda görev yapan diğer kurum ve kuruluşlara bağlı çalışan psikologlar ve sosyal çalışmacıların katılım sağladığı bilgilendirme toplantıları gerçekleştirilerek kamplarda yürütülecek

psikososyal destek faaliyetleri ile ilgili bilgi verilmiştir. Ayrıca depremin bireyler üzerindeki psikolojik etkileri ve baş etme yöntemleri anlatılmış, afetzedelerin yaşayabilecekleri psikolojik sorunlar ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır.

Bilgilendirme toplantıları ve psikoeğitim çalışmaları kadınlara, erkeklere, ergenlere, psikologlara, sosyal çalışmacılara ve diğer meslek gruplarına yönelik olarak düzenlenmiştir. Ayrıca hijyen, aile hayatı, aile planlaması, depremin çocuklar üzerindeki etkileri, SBS, YGS ve LYS sınavlarına hazırlık gibi konularda bilgi vermenin amaçlandığı toplantılar bu alanlardaki uzmanların katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Bilgilendirme çalışmaları ile yaklaşık 1.500 kişiye ulaşılmıştır.

Bilgilendirme çalışmalarına katılanlara Türk Kızılayı'nın "Yas ve Yasla Yaşamayı Kolaylaştıran Yollar", "Afetlerden Etkilenmiş Çocuklara ve Ergenlere Yardım" ve Türk Psikologlar Derneği'nin "Depremin Psikolojik Etkileri" adlı broşürleri dağıtılmış ve "Deprem Sonrası Ortaya Çıkan Psikolojik Tepkileri Anlamak ve Kendi Kendine Yardım Etme Yöntemleri" kitapçığı diğer kurum ve kuruluşların çadır kentlerde hizmet veren psikososyal destek ekiplerine verilmiştir. Kamplarda yaklaşık 500 adet broşürün ve kitabın dağıtımı gerçekleştirilmiştir.

Psikolojik destek almak isteyen kişiler ile psikologlar ve psikiyatristler tarafından bireysel görüşmeler yapılmış, tedavileri düzenlenerek uzun süreli psikolojik desteğe ihtiyacı olan kişiler Van Bölge Eğitim ve Araştırma Hastanesi gibi sağlık kurumlarına yönlendirilmiştir. Farklı yaş ve cinsiyet gruplarından 1102 kişiyle bireysel görüşme gerçekleştirilerek yönlendirme yapılmıştır (UNİCEF & AÇSHB, 2015)."

Raporda belirtilen ihtiyaç ve kaynak tespiti çalışmalarının belirli aralıklarla tekrar edilmesi afet sonrası süreçte toplumun muhtemel sorunlarına yönelik fikir edinmeyi sağlamaktadır. Bu durum yukarıda bahsedilen muhtelif konularda eğitimler düzenlenmesi sonucunu doğurmaktadır. Toplum katılımının sağlandığı afet yönetim sürecinin, olumlu bir sonucu olarak ortaya çıkan bu etkileşimin psikososyal programın içeriğine yansıdığı görülmektedir.

Sevk ve yönlendirme çalışmalarının yapılması ise afet sonrası süreçte hizmet sunan diğer gruplarla koordineli bir çalışmayı göstermesi açısından önemlidir. Psikoeğitim çalışmalarına önem verilmesi, farklı yöntemlerle afetten etkilenen bireylere ulaşmaya çalışılması söz konusu psikososyal programın bir diğer güçlü yanı olarak öne çıkmaktadır.

"Sosyal faaliyetler kapsamında çocuk ve ergenler için resim, drama, müzik, el işi, edebiyat, spor ve oyun saati etkinlikleri; yetişkinler için spor faaliyetleri, çay saati gibi etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Çadır kentlerde düzenli olarak film gösterimleri yapılmış, çocukların Van Devlet Tiyatroları'nda tiyatro oyunlarını izlemeleri sağlanmış, resim sergileri düzenlenmiş, Seyrantepe Psikososyal Destek Merkezi Kütüphanesi'nde her yaş grubuna hizmet verilerek kamp sakinleri kitap okumaları için teşvik edilmiş, SBS, LYS, LGS ve KPSS sınavlarına hazırlanan öğrencilerin kaynak kitaplardan yararlanmaları sağlanmıştır. Yılbaşına özel sosyal faaliyetler ile moral etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Sosyal etkinlikler ve yılbaşı etkinlikleri ile yaklaşık 4.000 kişiye ulaşılmıştır.

Gerçekleştirilen sosyal faaliyetler ile çocukların yeni beceriler kazanmaları, depreme ilişkin duygularını drama, resim ve yazı ile ifade etmeleri desteklenmiştir. Katılımcıların sosyal faaliyetlerle, zamanlarını çadır ve konteynır dışında geçirmeleri, sorunlarından uzaklaşmaları, yaşadıklarını diğerleri ile paylaşarak yalnız

olmadıklarını hissetmeleri, kendi baş etme yöntemlerini belirlemeleri, var olan sosyal ağların güçlendirilmesi ve yeni sosyal ağların kurulması amaçlanmıştır (UNİCEF & AÇSHB, 2015)."

Gerçekleştirilen sosyal faaliyetler ile toplum gücünün harekete geçirilmeye çalışıldığı, etkileşim sağlanan ortamlarda duygu sağaltımının gerçekleştirilerek baş etme yöntemlerinin paylaşımının amaçlandığı görülmektedir. Farklı yaş gruplarına yönelik çeşitli içerikler ile sosyal faaliyetlerin arttırılması, eğitim döneminde olan öğrencilerin ihtiyaçlarının giderilmesi, sosyal ilişkilerin güçlenmesinin amaçlanması programın olumlu yönleri arasında sayılabilir.

"Farklı yaş gruplarına yönelik gerçekleştirilen paylaşım grupları ile yaklaşık 1500 kişiye ulaşılmıştır. 2-5 yaşları arasındaki çocuklara yönelik olarak çocukların bilişsel, fiziksel ve sosyal gelişimlerine ve depremin psikolojik etkileri ile baş etmelerine destek vermek amacı ile kreş faaliyetleri düzenlenmiş, faaliyetler ile 400 çocuğa ulaşılmıştır. Kamplarda AÇSHB tarafından kreşler açıldığı için faaliyetlere son verilmiştir.

Eğitim ve öğretime yaklaşık 2 ay ara verilmesi nedeniyle, bu sürenin telafi edilmesi ve örgün eğitime destek olunması amacı ile SBS, YGS ve LYS sınavlarına hazırlanan öğrencilere yönelik olarak etüt çalışmaları düzenlenmiş, etüt çalışmalarına 120 öğrenci katılım sağlamıştır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kamplarda etüt merkezleri kurulduktan sonra bazı küçük gruplar ile çalışmalara devam edilmiştir.

Van Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu Müdürlüğü ile eşgüdüm sağlanarak meslek edindirme kursları düzenlenmiş, kurslarda üretilenler ile bir kermes düzenlenmiştir.

Çalışana destek faaliyetleri kapsamında afet çalışanlarının depremin psikolojik etkileri ile ilgili farkındalıklarını arttırmak, baş etme yöntemlerini desteklemek, tükenmişlik ve öz bakım gibi konularda bilgi vermek amacı ile psikodrama çalışmaları, bilgilendirme toplantıları ve film gösterimi gibi sosyal etkinlikler düzenlenerek yaklaşık 450 afet çalışanına ulaşılmıştır.

APHB çatısında çalışmalara katılan 185 uzmandan, 93 uzman Erciş'te ve 92 uzman Van merkezde görev yapmıştır. Yapılan tüm çalışmalar neticesinde 16.873 kişiye ulaşılmıştır.

Diğer kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülen psikososyal destek çalışmalarının etkili bir şekilde devam ettiğinin değerlendirilmesi üzerine APHB tarafından yürütülen psikososyal destek faaliyetleri Erciş'te 16 Şubat 2012 tarihinde ve Van Merkez'de 09 Mart 2012 tarihinde sonlandırılmış, ilgili kurum ve kuruluşlara psikososyal destek faaliyetlerin sonlandırılacağına ilişkin bilgi verilmiştir. Bundan sonraki dönemde alana yapılacak düzenli ziyaretler ve ilgili kurumlar ile yapılacak görüşmeler ile izleme ve değerlendirme çalışmalarının yürütülmesi ve ihtiyaç duyulan alanlarda kurum ve kuruluşlara destek verilmesi kararlaştırılmıştır (APHB, 2011)."

Raporun sonuç kısmında Van Depreminde yapılan psikososyal destek çalışmalarının APHB tarafından gerçekleştirilen en uzun süreli ve en fazla gönüllü desteğinin sağlandığı psikososyal program olduğu ifade edilmiştir. Buraya kadar aktardığımız ve değerlendirmeye çalıştığımız psikososyal programın 2008 yılında yaşanan İstanbul Güngören Bombalama Eylemi ve 2009 yılında yaşanan Mardin Bilge Köyü Katliamının ardından gerçekleştirilen en etkin psikososyal program olduğunu ifade edebiliriz. Etkileri sınırlı olan bu iki olaya karşın 2011 Van depreminden etkilenen kişi sayısı ve afetin oluş biçimi değerlendirildiğinde, bu boyutta bir programı gerçekleştirmenin söz konusu diğer iki olaydan daha zor olduğu görülmektedir. Raporda

ifade edilen faaliyetlerin çeşitliliği ve katılımcı sayılarından, planlanan psikososyal faaliyetlerin etkili ve verimli bir şekilde uygulandığı anlaşılmaktadır.

Yine APHB tarafından gerçekleştirilen etüt merkezi ve kreş gibi çalışmaların, daha sonra kamu kurumları tarafından gerçekleştirilmeye başlanması nedeniyle sonlandırıldığı ifade edilmektedir. Buraya kadar incelediğimiz olaylarda, kamu kurumlarının çalışmalara ortak olduğunu ya da kaynak sağlayarak desteklediğini görmüştük. Van depreminde, kamu kurumlarının doğrudan çalışmalar gerçekleştirmesi olumlu bir değişim olarak öne çıkmaktadır. Bu değişimin yaşanmasında, buraya kadar değerlendirdiğimiz afet ve acil durumları birer basamak olarak kabul edebiliriz. Ancak AÇSHB’ nin UNİCEF ortaklığıyla yapmış olduğu çalışmalar, psikososyal destek çalışmaları açısından, 1999 Marmara depreminden sonra ikinci bir dönüm noktası olarak öne çıkmaktadır. Van depreminin ardından, UNİCEF tarafından psikososyal programların güçlendirilmesi amacıyla eğitici ve finans desteği sağlanmıştır. UNİCEF’ in afet ve acil durumlar sonrası psikososyal programlara ortaklığının amacına ilişkin *Van-Erciş Depremleri Sonrası Yürütülen Psikososyal Destek Programlarının Değerlendirilmesi Raporunda* aşağıdaki ifadelere yer verilmiştir;

“Van ve Erciş Depremlerinden sonra Birleşmiş Milletler Acil Yardım Fonu (CERF) aracılığıyla yapılan insani yardım çocukların normal hayata dönebilmelerini sağlamayı hedeflemiştir. UNICEF, AÇSHB, MEB, Sağlık Bakanlığı ve Sivil Toplum Kuruluşları ile işbirliği içinde eğitim olanaklarının iyileştirilmesi ve çocuklara yönelik psikososyal destek faaliyetlerinin güçlendirilmesi amaçları ile çalışmalara katkı sunmuştur (UNİCEF & AÇSHB, 2015).”

Van depreminde UNİCEF’ inde katıldığı psikososyal destek çalışmalarına dair *Van-Erciş Depremleri Sonrası Yürütülen Psikososyal Destek Programlarının Değerlendirilmesi* başlıklı rapor yayınlanmıştır. Raporda, deprem bölgesinde Kamu ve Özel sektör ile STK’lar tarafından yapılan tüm psikososyal destek çalışmalarına yer verilmiştir. Psikososyal destek faaliyetlerini en kapsamlı şekilde aktaran rapor olması nedeniyle raporun çalışmamızla ilgili bölümleri burada aktarılmıştır.

Van-Erciş Depremleri Sonrası Yürütülen Psikososyal Destek Programlarının Değerlendirilmesi Raporunda gerçekleştirilen psikososyal faaliyetler özetle;

“2011 Ekim – 2012 Temmuz ayları arasında kamu hizmetlerinin yürütülmesi ve depremden etkilenen bireylere psikososyal destek verilmesi için AÇSHB tarafından kurulan 30 sahra çadırında, 200’den fazla sosyal çalışmacı, sosyolog, psikolog ve psikolojik danışman depremzedelere psikososyal destek sağlanmıştır. Van Merkez ve Erciş’te 15’er kişiden oluşan 9 ekip, depremden etkilenen vatandaşları ziyaret ederek, yerinde tespitle ihtiyaç belirleme ve ihtiyaçların karşılanması hizmeti yürütülmüştür. Anne ve/veya babasını kaybetmiş çocuklar ile kimsesiz kalan yaşlı ve engelli kişiler yuvalara ve bakımevlerine yerleştirilmiştir. Engelli ve engelli yakınları başta olmak üzere bine yakın kişi, havayolu ile İstanbul’daki misafirhanelere ve yakınlarının yanına gönderilmiştir. Çeşitli konularda eğitim ve sağlık seminerleri, beceri geliştirme, insan hakları konulu eğitimler ile sosyal etkinlik çalışmaları yapılmıştır (Laçiner ve Yavuz, 2013).”

Meslek elemanları tarafından gerçekleştirilen aile ziyaretleri sonrasında durum ve ihtiyaç tespiti yapılmış, alan taramaları sonucu elde edilen veriler işlenerek ilgili kuruluşlarla paylaşılmıştır. Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve AÇSHB meslek elemanları tarafından tüm aileler ziyaret edilerek durum tespiti yapılmış ve ilk psikososyal destek süreci başlatılmıştır. Yapılan alan taraması kapsamında 54.000 haneden 315.000 kişi ziyaret edilmiş, ihtiyaç tespiti yapılmış, veriler kayıt altına alınmış ve ihtiyaçların giderilmesi için ilgili kuruluşlara bilgi paylaşımı sağlanmıştır.

Afetzedelere yönelik aile içi eğitim, sağlık eğitimleri, beceri geliştirme ve insan hakları konularında eğitim seminerleri düzenlenmiştir. Konteynır kentlerdeki yetişkin erkeklere yönelik aile içi eğitim, sağlık eğitim seminerleri, beceri geliştirme, insan hakları eğitim programları ile sosyal ve kültürel etkinlikler (sinema günleri, tiyatro ve şehirlerarası geziler) düzenlenmiştir. Faaliyetlere yaklaşık olarak 15.000 yetişkin erkeğin katılımı sağlanmıştır.

Çadır ve konteynır kentlerdeki kadınlara yönelik aile içi eğitim, sağlık eğitim seminerleri, beceri geliştirme, insan hakları eğitim programları ile sinema günleri, kahvaltı programları, piknikler ve şehirlerarası gezilere ise 30.000'i aşkın kadın katılmıştır.

Sosyal ve kültürel etkinlikler kapsamında; sinema günleri, tiyatro, kahvaltı, piknikler ve şehirlerarası sosyal geziler ve kültür turları yapılmıştır. Sosyal Hizmet Merkezleri faaliyete geçirilerek çadır ve konteynır kentlerde sosyal mekanlar oluşturulmuştur.

Çocuklara yönelik olarak; kütüphane, okul öncesi eğitimi ile kurs faaliyetleri (satranç, dama, müzik, resim) düzenlenerek tiyatro, sinema, Hacivat-Karagöz, kukla, palyaço, stand-up show gibi görsel etkinlikler yapılmıştır. Bu faaliyetlere 0-18 yaş aralığında yaklaşık 120.000 çocuk ve genç katılmıştır.

İl Dışı Nakil Hizmetleri Nakil hizmetleri kapsamında; öncelikle bakım evlerinde ve engelsiz yaşam merkezlerinde bulunan çocuk, yaşlı ve bedensel engelliler ile depremde evsiz ve kimsesiz kalan vatandaşların nakil ve bakım hizmetleri AÇSHB tarafından karşılanmıştır. Deprem ve devam eden artçı sarsıntılar ile ağır kış koşulları sebebiyle depremzedelerin farklı illerdeki kamu kurum kuruluşlarında misafir edilmek üzere nakilleri sağlanmıştır. Bu çerçevede; toplam 136.000 kişi başvurmuş ve bunlardan durumu uygun olan 56.000 kişinin nakilleri gerçekleştirilmiştir (UNİCEF & AÇSHB, 2015)."

Aktarılan faaliyet çeşitlerinin, APHB raporunda incelediğimiz faaliyet çeşitleri ile büyük oranda aynı olduğu görülmektedir. Psikososyal programların ortak koordine edildiği düşünüldüğünde bu durumun APHB' nin saha tecrübesinin, Van depremi sonrasında sunulan psikososyal destek faaliyetlerine yansımalarının bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Benzer faaliyetlerin gerçekleştirilmesine karşın APHB Van depreminin ardından gerçekleştirdiği tüm çalışmalarda 16.873 kişiye ulaştığını ifade etmektedir (APHB, 2011). AÇSHB tarafından yapılan psikososyal destek çalışmaları neticesinde ise 54.000 hane ziyareti ile 315.000 kişiye ulaşıldığı, sosyal faaliyetlere 45.000 yetişkinin katıldığı, çocuklara yönelik faaliyetlerle 120.000 çocuğa ulaşıldığı ve 56.000 kişinin farklı illere nakillerinin gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. AÇSHB' nin çalışmalarının daha çok kişiye ulaşması ve daha kapsamlı olması iki kurum arasındaki finans ve insan kaynağı farkları ile açıklanabilir. Ancak aşağıda aktaracağımız AÇSHB saha çalışanlarına ait ifadeler AÇSHB verilerinin sağlıklı olmadığını düşündürmektedir. Yine *Van-Erciş Depremleri Sonrası Yürütülen Psikososyal Destek Programlarının Değerlendirilmesi Raporu*'nda yer alan

aşağıda aktardığımız ifadeler, Van depreminden sonra, AÇSHB'nin, psikososyal destek çalışmalarına katılan meslek elemanlarının çalışmalar hakkında ki düşüncelerini ifade etmektedir.

“Psikososyal destek çalışmaları için yapılan saha çalışmaları talep yaratmaktan başka bir işleve sahip olmadı. Psikososyal çalışmalar sayılara indirgenerek içleri ve işlevleri boşaltıldı (ss.79).”

“Bakanlık düzeyinde çok sayıda yetkilinin afet bölgesinde olması moral vericiydi. Fakat kurumlar arası bir yol haritası yoktu. Kurumsal kimlikle ön plana çıkma mücadelesi vardı.(ss.95).”

“Psikolojik destekleri belirlemek amacıyla yapılan saha çalışmaları anormal derecede talep arttırdı. Bu işimizi zorlaştırdı (ss.74).”

“Kurumlar arası diyalog eksikliği belirgindi. Ortada yığınla sorun ve talep vardı, işbirliği ve diyalog olmadığı için çözüm gecikiyordu (ss.76).”

“Sahada yaptığımız çalışmalar ve tespitler zamanında yetkili merciiler tarafından değerlendirilmedi (ss.89).”

“Tecrübesizdik, talepler doğrultusunda çalıştık. Bu da çok zordu (ss.74).”

“Deprem bölgesine gelen uzmanların deneyimsiz olması kurumsal işleyişte ciddi problemlere yol açtı (ss.74).”

“Eğitimi sahada çalıştıktan sonra aldığımndan dolayı, almış olduğum eğitimin söz konusu çalışmada faydası olmamıştır (ss.92)”

Yukarıda aktardığımız ifadeler, psikososyal destek faaliyetlerini yürüten yönetici ve meslek elemanlarına ait olması itibariyle çalışmanın detaylarını görmemizi sağlamaktadır. Çalışanların mesleki olarak kendilerini yetersiz gördükleri, kimi çalışanların saha çalışmalarına katıldıktan sonra teorik eğitim alabildiği ifade edilmektedir. Sahada faaliyet gösteren farklı kurumların olması ve koordinasyon sorunu ise Van depremi sonrası psikososyal faaliyetlerinin temel sorunu gibi görünmektedir. Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV) tarafından hazırlanan *Van Depremi ve STK'lar Raporu*'nda, konuyla ilgili olarak, AÇSHB ve Sağlık Bakanlığının farklı psikososyal destek çalışmaları yürütmesinin, birden fazla kurumun benzer işler yapmasına sebep olduğu ve bu durumun, çalışmalara katılan STK'lar tarafından sıkça dile getirildiği belirtilmektedir. Yine TÜSEV raporunda, afet sonrası yürütülen çalışmalarda görüş farklılığı nedeniyle Van Belediyesinin diğer kamu kurumları tarafından çalışmalara ortak edilmedikleri ve bu durumun basına yansıdığı bilgisine yer verilmiştir. (TÜSEV, 2013) (Birgün, 27.10.2011).

TÜSEV raporunda ifade edilen kurumlar arası koordinasyon eksikliği, *APHB Van Depremi Psikososyal Destek Çalışmaları Sonuç Raporu* ile UNİCEF & AÇSHB tarafından hazırlanan *Van-Erciş Depremleri Sonrası Yürütülen Psikososyal Destek Programlarının Değerlendirilmesi Raporu* 'nda da ifade edilmiştir.

Bu duruma ilişkin bir başka değerlendirmede ise 100.Yıl Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü Yardımcı Doçent Doktor Fuat TANHAN:

“Başbakanlık kararıyla ilk defa Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na ait psikososyal desteğe dayalı bir altyapı oluşturulmuştur. Bu devletin ilk deneyimidir. Bu yapının oluşturulmasının nedeni depremin

ardından oluşan yetkili yetkisiz herkesin bir şeyler yapmaya çalışmasıdır. Bu şekilde yapılan çalışmalar insanları olumsuz etkilemektedir. Gidip bir ekip ihtiyaca yönelik sorular soruyor ardından bir şey yapamadan, başkası geliyor ve karışıklık oluyor”

ifadeleri ile psikososyal faaliyetlerde farklı kurumların yer alması ve yaşanan koordinasyon eksikliğine değinmiştir (METU, 2011).

Yine, *Van-Erciş Depremleri Sonrası Yürütülen Psikososyal Destek Programlarının Değerlendirilmesi Raporu*’nda, psikososyal destek görev dağılımı ve yapılan çalışmalar; “*diğer illerden gelen AÇSHB personelleri ihtiyaç tespit çalışmaları, çadır kent ve konteynır kentlerde çocuklara ve kadınlara yönelik düzenlenen etkinlikler, aile ziyaretleri ve il dışından gelen uzman grupların psikososyal destek hizmetlerinin organizasyonunda görev almışlardır”* şeklinde ifade edilmiştir (METU, 2011).

Van AÇSHİM bünyesinde bulunan kurumların çalışmaları:

Van Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi’ne; kurumda bulunan çocukların binadan tahliyesi, tahliye edilen çocukların il dışına nakli, çocukları afetten kurtarma, korunma ve afetle baş etme stratejisi içeren eğitimler, tahliye edilen ve il dışına gönderilen çocuklara krizi ve travmayı atlatmaya yönelik eğitimler verilmesi ve meslek elemanlarıyla deprem süresince yapılan görüşmeleri takip etme görevleri verilmiştir.

Van Şerif Onat Sosyal Hizmetler Müdürlüğü’ne; il dışından gelen heyetlerin deprem bölgesindeki programlarının oluşturulması ve yönlendirilmesi, kuruma ait hasar çalışmalarının tespiti, incinebilir konumda bulunan kadın, çocuk ve yaşlılara destek sunulması ve il dışına nakilleri ile aile ziyaretlerinin gerçekleştirilmesi görevleri verilmiştir.

Edremit Sevgi Evleri Müdürlüğü’ne; psikososyal ihtiyaçların tespiti için yapılan saha çalışmalarına destek verilmesi, konteynır kent ve çadır kentlerde AÇSHB tarafından organize edilen faaliyetlere katılım, çocuk gelişim uzmanları tarafından konteynır kent ve çadır kentlerde çocuklara yönelik etkinlikler düzenlenmesi, anne pozisyonundaki kadınların konteynır kentlerde kurulan kreşlerde eğitimler düzenlemesi görevleri verilmiştir.

Psikososyal destek çalışmalarına katkı sunan kurumlar;

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı’na; Psikososyal destek çalışmalarına yönelik faaliyetlere personel desteği sağlama, psikososyal durum tespitine yönelik Van merkez, Erciş merkez ve merkeze bağlı köylerde yapılan saha çalışmasının finanse edilmesi görevleri verilmiştir.

AFAD Van İl Müdürlüğü’ne; AÇSHB tarafından yürütülen psikososyal destek çalışmalarına destek verilmesi, konteynır kent ve çadır kentlerde yürütülen psikososyal destek çalışmalarının yapıldığı yapıların yer tahsisi ve inşası görevleri verilmiştir.

Raporda, depremden etkilenenlerin il dışına gönderilmesi çalışmaları ve deprem esnasında ve sonrasında büyük zorluklarla yürütülen kapsamlı saha çalışmaları, AÇSHB tarafından

yürütülen psikososyal programın güçlü yanları olarak vurgulanmaktadır. Belirsiz bir takvim üzerinden faaliyetlerin yürütülmesi, sahadaki meslek elemanlarının deneyimsiz olması, yürütülen sosyal faaliyetlerin hiçbirinden geri dönüt alınmaması, deprem süresince büyük güçlüklerle elde edilen verilerin değerlendirilememesi, yürütülen faaliyetlerin bütüncül olmaması, depremden etkilenenlerin büyük bir kısmına ulaşılabilmesi, eylem planının olmaması, aynı adrese defalarca gidilmesi, deprem süresince yürütülen alan çalışmalarının önü alınamaz bir talep yoğunluğuna yol açması, yetişkinlere yönelik seansların kısa süreli olması, sürekliliğinin olmaması gibi durumlar ise AÇSHB psikososyal destek programının zayıf yönleri olarak değerlendirilmiştir.

Bir yönüyle, sayılamayan ve ölçülemeyen değişkenleri kontrol edebilme becerisi olan kriz yönetiminde, yapılmış birçok faaliyeti başarı olarak görmek mümkündür. Ancak gerçekleşmesi muhtemel afetlere karşı; öngörüyle, mevcut imkânların değerlendirilerek hazırlık yapılması, gelişebilecek muhtemel olumsuzluklara karşın alternatif çözümlerin üretilmesi ve afet öncesi, sırası ve sonrasına yönelik planlar geliştirilmesi ile kriz yönetimi mümkün olmaktadır. Raporda aktarılan psikososyal program, içerdiği faaliyet zenginliği, kapsayıcılık ve ulaştığı kişi sayısı açısından, verimli bir program olarak görülmektedir. Ancak yukarıda da belirtilen nedenlerle rakamların sağlıklı alınamaması, çalışmaların sadece çadır kent ve konteynır kentlerle sınırlı kalması, faaliyetlere yönelik geri bildirim alınmaması, psikososyal destek faaliyetlerinin sınırının belirlenememesi sonucu, çalışmaların talep yoğunluğuna dönüşmesi gibi geri bildirimler, beyan edilen psikososyal programın sağlıklı uygulanamadığını göstermektedir. Duruma AÇSHB açısından baktığımızda, afet ve acil durumlarda psikososyal destek çalışmalarına kurumsal olarak ilk defa katıldıkları ve çalışmaları koordine etmesi beklenen Van AÇSHİM personellerinden, depremden etkilenmeleri nedeniyle yeterli verimin alınamadığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla afet yönetimi konusundaki tecrübe eksikliği ve bu boyuttaki bir psikososyal programın yönetilmesinin zorlukları olarak karşımıza yukarıda bahsedilen eksikliklerin çıkması doğaldır. Ancak 1999 Marmara depreminin ardından, afet yönetimi konusunda oluşan farkındalık ve çalışmalar neticesinde kamu kurumlarının ve de AÇSHB'nin, kurumsal olarak, 12 yıllık bir hazırlık sürecini iyi değerlendiremediği görülmektedir.

Raporda dikkat çeken bir başka nokta ise AÇSHB saha personellerinin olumsuz etkilenerek psikososyal desteğe ihtiyaç duyar hale geldiklerinin beyan edilmesidir. Bu durum, çalışanların afet ve acil durumlarda psikososyal destek faaliyetlerine yönelik yeterli teorik desteği almamalarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından Van depremine yönelik çok yönlü bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma, *Tabanlı-Van ve Edremit-Van Depremleri İnceleme Raporu* başlığıyla yayınlanmıştır (METU, 2011). Raporda,

psikososyal destek faaliyetlerinin değerlendirildiği kısımdan seçilen bölümler aşağıda aktarılmıştır.

“Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, psikososyal ihtiyaçları değerlendirmek amacı ile Van ve Erciş’te her haneyi ziyaret ederek oluşturulan bir anketin uygulanması çalışmasını yürütmüşlerdir. On sorudan oluşan bu ankette hanenin temel yapısı, fiziksel, tıbbi ve psikososyal ihtiyaçlar ile ilgili sorular yer almaktadır. Hanenin psikososyal desteğe ihtiyacı olup olmadığı da anketör tarafından genel bir değerlendirme sonucu belirlenmektedir. Afet sonrası ihtiyaç tespiti, psikososyal destek planlaması için çok önemli bir adımdır ve bu bakımdan bu çalışma oldukça değerli görülmektedir. Ancak, bu anket vatandaşlarda bir beklenti de oluşturacaktır. Şöyle ki anketle ihtiyaçlarını belirten vatandaşlar, bu ihtiyaçlarının karşılanacağı konusunda bir beklenti geliştirecektir. Örneğin, anketin 10’uncu sorusu “Ailenizle birlikte 2012 yılı Haziran ayı sonuna kadar başka bir misafirhanede kalmayı kabul eder misiniz” sorusuna evet olarak cevap veren biri, böyle bir imkânın kendisine yakın gelecekte sunulacağı beklentisinde olacaktır. Ancak, inceleme gezimizi yaptığımız tarihte, toplum merkezinin ön kapısında kamu tesislerinde yer kalmamıştır ilanı asılmıştır. Sonuç olarak, ihtiyaç tespitine yönelik bu anket çok değerli olmakla birlikte, belirlenen ihtiyaçların giderilmesine yönelik hangi kurumun sorumlu olduğu (AFAD, Valilik, Kaymakamlık, Kriz Masası, Sağlık Müdürlüğü, Kızılay) ve bu verilerin ne şekilde kullanılacağı tam olarak belirlenmemiştir. Bilgilerin e-posta aracılığı ile her gün bu kurumlara ulaştırıldığı bildirilmiştir, ancak bu verilerin hangi sistemli program dâhilinde giderileceği konusunda belirsizlik mevcuttur.

Tüm destek çalışmaları çok değerli olmakla birlikte, hizmetlerin ulaşamadığı çadır kentler, evlerinin yakınlarında yaşayan depremzedeler ve köylerdeki depremzedeler göz önünde tutulduğunda bu hizmetin maalesef çok kısıtlı bir kesime ulaşabildiği görülmektedir. Psikososyal hizmetin yaygınlaştırılması ve tüm afetzedelere ulaştırılabilmesi için merkezi yerlerde de psikososyal hizmet birimlerinin oluşturulması gereklidir. Ayrıca köyleri ziyaret edebilecek donanımlı mobil ekiplere de ihtiyaç vardır. Psikososyal ihtiyaçların belirlenmesi amacı ile yapılan değerlendirmeler değerli olmakla birlikte, tüm afet bölgesini kapsayan bir psikososyal destek ağının oluşturulması, bunun için de kapsayıcı bir model geliştirilip uygulanması gereklidir. Böyle bir modelde tüm psikososyal sürecin farklı zaman dilimlerinde ve hedefkitleler için nasıl ve hangi kurumlarca yürütüleceği belirlenmelidir. Destek verecek insan kaynağının afetlerde psikososyal destek ilkeleri ve yaklaşımları konusunda eğitilmeleri de önemlidir. Destek planlanmasında Van’dan ayrılan depremzedeler de yer almalıdır (METU, 2011).”

Görüldüğü üzere bu raporda aktarılanlarda, yukarıda aktardığımız diğer raporlarla örtüşen tespitler öne çıkmaktadır. Diğer raporlardan farklı olarak, farklı şehirlere gönderilen ya da kendi imkânları ile giden ailelerin de bulundukları yerlerde psikososyal destek almalarının gerekliliği ifade edilmektedir.

Van depreminin ardından gerçekleştirilen psikososyal destek faaliyetlerine destek sağlamak amacıyla, Anne Çocuk Eğitim Vakfı tarafından, Van’ da yaşanan depremin ardından aile danışma merkezi kurulmasını hedefleyen bir çalışma gerçekleştirilmiştir (Sabancı Vakfı, 2011). Çalışmaya, depremin ardından bölgede TSSB oranlarının %87’ ye kadar çıktığının tespit edilmesi ile karar verildiği ifade edilmiştir. Bu amaçla bir aile danışma merkezi kurulmuştur.

Aile danışma merkezinde;

- ❖ Bireysel psikoterapi hizmetlerinin verilmesi,
 - ❖ Merkeze başvuran çocuk ve yetişkinlere terapi ve psikiyatrik görüşmelerle hizmet verilmesi,
 - ❖ Anne-Destek Programları uygulanması, kadınlara yönelik okuma-yazma kursları düzenlenmesi,
 - ❖ Çocuk okuma gruplarıyla 5-8 yaş arası çocuklara ulaşılması hedeflenmiştir.
- Proje sonunda;
- ❖ Halka ücretsiz hizmet veren “Van Travma Sonrası Aile Danışma Merkezi” kurulmuştur.
 - ❖ 286 yetişkin, 204 çocuk bireysel psikoterapi hizmetlerinden faydalanmıştır.
 - ❖ 84 anne, "Anne-Destek Programları"ndan faydalanmıştır.
 - ❖ 312 kadın okuma-yazma kurslarına katılmıştır.
 - ❖ 150 çocuk "Okuma Grupları"na katılmıştır
 - ❖ “Çocuk ve Yetişkinlerde Travma” konulu seminerler düzenlenmiştir (Sabancı Vakfı, 2011).

Buraya kadar aktardığımız psikososyal programlardan farklı bir çalışma gerçekleştiren Anne Çocuk Eğitim Vakfı'nın gönüllü girişimleri, kamu yararını amaçlaması açısından çok değerlidir. Anne Çocuk Eğitim Vakfı'nın çalışması, psikoterapi faaliyetleri içermesi itibariyle ileri düzey psikososyal müdahaleleri de içermekte ve yukarı aktardığımız çalışmalardan farklılık göstermektedir. Ancak diğer psikososyal çalışmaların, çadır kentler ve konteynir kentlerin dışına çıkmayarak sınırlı kalması gibi bu çalışmada da sabit bir mekanda hizmet verilerek sınırlı kalındığı görülmektedir. Bu durum, çalışmaların iyi koordine edilememesi ve psikososyal programların birleştirilememesinin genel bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Van depreminin ardından gerçekleştirilen psikososyal destek çalışmalarına, STK'lar gibi medya organları da büyük önem vermiştir. Basına yansıyan haberler içerisinde, psikososyal destek çalışmalarını yürüten uzmanların dil sorunu yaşadıkları ifade edilmektedir (Bianet, 11.11.2011).

“Van'ın Erciş ilçesindeki 7,2 büyüklüğündeki depreminin ardından APHB Erciş'te Kızılay'a ait üç çadırdaki psikolojik destek ve rehberlik hizmeti vermeye başladı. Bölgede altı ay süreyle çalışmayı planlayan grupta görev alanlardan Doğuş Üniversitesi Psikoloji Bölümü öğretim üyesi Yardımcı Doçent Doktor Aslı ÇARKOĞLU yaptığı açıklamada, deprem mağdurlarıyla grup çalışmaları ve gerekli durumlarda bireysel çalışmalar yürüttüklerini, diğer çadır kentlere de günü birlik ziyaretler gerçekleştirdiklerini ve buralarda da çocuklar, ergenler, kadınlar, yetişkinler ve yaşlılarla ilgilendiklerini, mümkün olduğunca aynı anda daha fazla insana ulaşarak, sorunlarını dinleyip, çözüm üretmeye çalıştıklarını ifade etmiştir.

Mesela travma sonrası stres bozukluğu gibi sorunlar yaşayabilecek kişileri belirleyip bu kişilerle daha yakından çalışmalara girebilir miyiz diye uğraşıyoruz. İnsanların yaşadığı psikolojik rahatsızlık değil. Devamlı olarak kendilerine de bunu anlatmaya çalışıyoruz. Anormal bir olaya verdikleri çok normal tepkiler söz konusu. Özellikle çocuklar çok zor bir şey yaşadılar ve bununla başa çıkmaya çalışıyorlar. Kapalı yerlere

girmekte zorlananları var, uyku bozuklukları yaşayanlar var ama çocukların en büyük dertleri okulların açılmaması. Bir an evvel normal hayata dönmek istiyorlar; "Derslerden geri kaldık, diğer çocuklar çok şey öğrendi ama biz onlardan geri kaldık" diyorlar. Bu, çocuklar için çok sağlıklı bir durum. Böyle yapmaları lazım zaten. Başka türlü başa çıkmaları çok daha zor olur. Kadınlarda da benzer sorunlar var. Onlarda ek olarak çocuklarının gözlerinin önünden ayrılmasını istemiyorlar. Birçok çocuk, annesinin kendisini okula göndermek istemediğini, kendisinden uzaklaşmasına izin vermediğini söylüyor. Bu insanların bu gibi sorunlar yaşamaları çok normal. Şu aşamada olabildiğince normalize edebilirsek, ileride sert tepkiler oluşmasını engelleyebiliriz.

İstanbul'dan bölgeye gelecek grupları belirlerken üniversitelerde psikoloji okuyan öğrencilerden özellikle Kürtçe bilenleri seçmeye çalıştıklarını söyleyen ÇARKOĞLU, bölge halkıyla iletişim kurmakta dil sorununu bu şekilde aşmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Van 100. Yıl Üniversitesi psikolojik danışmanlık bölümünden öğrencilerin deprem sonrası derhal sahaya indiklerini belirtmiştir (Bianet, 11.11.2011.)

Haber içeriği, psikososyal destek çalışmaları hakkında bilgi vermesi ile birlikte iyi bir psiko-eğitim bilgilendirmesi niteliği de taşımaktadır.

“Vanlıların Psikolojisi Marmaralılarından Daha Hızlı Düzelecek” başlığıyla sunulan bir başka haberde ise yine bir APHB görevlisi ile yapılan röportaja yer verilmiştir. Haber içeriğinden seçilen kısımları aşağıda aktarılmıştır (Sabah, 30.10.2011).

“Toplum merkezi gibi yapıların bizim için önemi şu: Siz bir binanın tabelasına 'psikolojik destek' yazdığınızda insanların bir bölümü gelmek istemeyecektir. Oysa toplum merkezlerinde etkinliklerine pek çok alanda hizmet verilir ve bir bölümünde de psikolojik destek hizmeti olur. Bizim yaptığımız iş için şöyle bir yelpaze düşünün: Çadırlarda görüşmeler, danışmanlıklar, kahve toplantıları, okul toplantıları, aile eğitimleri, veli eğitimleri, cami imamlarıyla yapılan çalışmalar, muhtarlarla yapılan çalışmalar... Bunlar hep anahtar kişiler çünkü. Bu işle nasıl baş edilir, paylaşım nedir, sorunu atlatmak için nerelere başvurulur, kendilerini bekleyen durumlar nedir gibi konuları onlara anlatıp, topluma yayılmasını sağlamaya çalışıyoruz. Hem çevrelerine destek olmaları hem de model olmaları için bu anahtar kişilerle çalışıyoruz. Bunun son aşamasında da bireysel psikolojik tedavi var. Bütün bunları yaparken de süreklilik çok önemli.

Psikolojik sorun yaşayan depremzedelere ne önerirsiniz?

Bir kere şundan korkmasınlar: İnsanların sorunları olabilir. Bir insanın tansiyonu da yükselebilir, bir insan afetten etkilenip kaygı düzeyi de yükselebilir. Önce bunu kabullenmek gerekiyor. Kabullendikten sonra da paylaşınsınlar. Bir başkasının da aynı korkuları olabilir ve o bunu atlatmış olabilir. Böyle bir model insana çok iyi gelebilir gerçekten. Ve herkeste farklı etkileri ortaya çıkabilir afetin. Sonuçta sosyal destek sistemleri iyi çalışırsa, önemli bir koruyucu etkisi olabiliyor.

Marmara Depremi'nden de biliyoruz ki deprem fobisini aşamayan, önce evini, sonra tüm hayatını değiştiren insanlar var...

Bir kere ev değiştirmeden önce, gerçekten gerekli olup olmadığını iyice tartmak lazım. Korkunun etkisiyle karar almamak lazım. Hayatımızdaki radikal bir kararı, korku etkisi üzerinizden kalktıktan sonra almalısınız ancak.

Peki ne yapmalı bu durumdaki insanlar?

Tabii ki yardım almalı. Biz bu durumdaki hastalara ilaç tedavisi de verebiliyoruz, kişilik yapısına uygun farklı türlerde terapi de yapıyoruz. Ama önemli olan insanların kendi kafalarındaki bariyeri aşması, yardıma

açık olması. Beynimizin bu tür travmaları işleme ihtiyacı vardır. Özümseme ve hazmetme ihtiyacı. Çünkü o güne kadarki değer sistemimizi tamamen yıkar travma. Yeni şemalar inşa etmek gerekir. Bunun da en kolay yolu beyne hava aldirmek. Yani anlatmak, konuşmak, paylaşmak. Mesela kabuslar aslında bir hastalık belirtisi. Ve kabuslarla beyin bize şunu göstermiş oluyor: Ben bu olayı tekrar yaşayıp hazmetmek ve sindirmek istiyorum. Günlük hayata dönmek, rutine dönmek de önemli. Çünkü biz insanlar, bir şekilde hayatın kendi denetimimiz altında olduğunu bilmek isteriz. Mesela çadırlarda sıcak yemek dağıtılması çok önemli. O sıcak yemek, eskiyi çağrıştıran ve güven duygusunu yeniden tesis eden bir şeydir. Yani günlük hayat işlemeli, en kısa süre içinde. Okul açılmalı, memurlar işe gitmeli, yemek pişmeli...

Marmara Depremi'nde travma yaşayan insanlar, Van Depremi'nden psikolojik olarak etkilenir mi?

Evet. Bunlar hatırlatıcı uyaranlar. Ve eğer o canlanma sorunları uzar ve günlük hayatı bloke edecek hale gelirse tekrar bireysel yardım alınmasını da öneririm. Olaylar önemli ama o olaylara verdiğimiz anlam daha da önemli. Bütün anlamlandırmalar, insanların travmatizasyonlarını daha da artırır. 'Bu Allah'ın verdiği bir ceza,' diye düşünmek gibi mesela (Sabah, 30.10.2011)."

1999 Marmara depreminin toplumsal hafızada bıraktığı izler ve toplumsal kaygılar düşünülmektedir. Muhtemel sorulara cevap vermesi açısından haber içeriğinde yer alan bilgiler oldukça kıymetlidir. Haberi medyanın afet yönetiminde üstlenmesi gereken role yönelik iyi bir örnek olarak da değerlendirebiliriz.

Yukarıda aktardığımız bilgiler neticesinde, 2011 yılında meydana gelen Van depreminin ardından gerçekleştirilen psikososyal faaliyetlerin, içeriği ve kapsamının halka aktarılamaması nedeniyle, etkili olamadığı, çadır kentler ve konteynir kentlerin dışına çıkamaması nedeniyle sınırlı kaldığı, ihtiyaç tespit çalışmalarının talepleri karşılayamayacak bir boyuta ulaştığı, çalışmaların koordine edilememesi nedeniyle birbirini tekrarlaması gibi sorunlar yaşadığı görülmektedir. Belirtilen problemlerin yaşanmasında; etkilenen nüfusun çokluğu, AÇSHB'nin ilk defa psikososyal destek çalışmaları gerçekleştiriyor olması, çalışmalara katılan personeller ve gönüllülerin mesleki yetersizliği, çalışmaya katılan kurumların ortak çalışma tecrübesinin olmaması ve genel olarak afet yönetiminde yaşanan olumsuzluklardan psikososyal destek uygulayıcılarının da etkilenmesinin neden olduğu düşünülmektedir.

Buraya kadar değerlendirdiğimiz afet ve acil durumlarda psikososyal destek faaliyetlerinin, gönüllü kuruluşlar tarafından gerçekleştirildiğini, özellikle 2007 yılından itibaren APHB'nin psikososyal destek çalışmalarını gerçekleştirdiğini görmüştük. Van depreminin ardından, bir kamu kurumu olarak AÇSHB'nin, ilk defa, afet sonrası psikososyal destek faaliyetlerini gerçekleştirdiğini ve psikososyal destek çalışmaları yürüten STK'lar ve kamu kurumlarını koordine etmeye çalıştığını görüyoruz. Bu durum afet ve acil durumlar sonrası psikososyal destek faaliyetlerinin bir kamu kurumunun programına girdiğini göstermesi açısından olumlu ve önemli bir gelişmedir.

3.1.17. 2011 Uludere Olayı

28 Aralık 2011'de Şırnak'ın Uludere ilçesinde bulunan Roboski (Ortasu) köyünden Irak'a geçen bir grup köylü, PKK'lı zannedilerek Türk Silahlı Kuvvetlerine ait F-16 savaş uçakları tarafından vurulmuş, olayda 17'si çocuk 34 kişi yaşamını yitirmiştir. İnsan Hakları Derneği (İHD) ile İnsan Hakları ve Mazlumlara için Dayanışma Derneği'nin (MAZLUMDER) ortak heyetinin yaptıkları incelemeler sonrası olayı "katliam" olarak nitelendirmişlerdir (BBC, 28.12.2017, Euronews, 28.12.2020). Yaşanan olay, toplumda "Roboski Katliamı" olarak isimlendirilmekte ve bu ifadeyle anılmaktadır.

Meydana gelen olaydan yaklaşık bir ay sonra Türk Psikiyatri Derneği'nden (TPD) dört kişilik bir heyet, yakınlarını kaybedenlerin yaşadığı Şırnak ili Uludere (Qileban) ilçesi Gülyazı (Bêjû) ve Ortasu (Roboski) köylerine giderek köylülerle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Yapılan görüşmeler ve değerlendirmeler neticesinde *Türk Psikiyatri Derneği'nin Roboski (Ortasu) ve Bêjû (Gülyazı) Köylerinde Roboski Katliamı Sonrası Psikosyal Gereksinim Belirleme Raporu* yayınlanmıştır (psikiyatri.org). Raporda, görüşme yapılan köylüler ve muhtardan alınan bilgiye göre, olaydan sonra gazetecilerin, sivil toplum kuruluşlarından insanların köye geldikleri, ancak TPD' den önce bölgeye psikolog veya psikiyatrist gelmediği ve ruhsal durumlarını soran, psikolojik destek adına çalışan bir kişi veya kurum olmadığı kaydedilmiştir. Köylülerin yaşamış olduğu travmatik olay ise aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir;

"Köylüler olayı katliam olarak niteliyor, ölümleri için şehit tanımlaması kullanıyorlar. Köylülerin söylediğine göre, akşam bir grup askerin sınırı gittiği, yaklaşık 60 dakika sonra bombalamanın başladığı ve bombalama başladıktan sonra askerin sınırı terk ettiği öğrenilmiştir. Bombardıman sırasında bazı küçük çocukların katırların altına saklanarak kendini korumaya çalıştığı aktarılmıştır. Bazı vücut parçalarının katıra mı insana mı ait olduğu bilinemediğinden önceleri 35 kişinin öldüğü düşünülmüş. Tespit edilen 34 kişinin naaşı toplu mezara gömülmüş. "Çoğu insanların parçaları dağılmıştı. Herkes, babası abisi insanların parçalarını torbaya koyuyordu. 112'yi aradık, taburu aradık 5-6 kişi yaralıydı kimse bize sahip çıkmadı. Onlar öldüler, soğuktan... kan kaybından... 1 yaralı kurtuldu. O da sınır taşının yanındaydı yoksa o da ölecekti. Şimdi sağır kaldı o da..." Köylüler cesetleri toplarken, üzerlerine atılan kimyasal maddeden dolayı gözlerinin, boğazlarının yandığını, bir kısmının kustuğunu belirtmişlerdir (TPD, 2012)."

Raporda geçen köylülerin ifadelerinden, yaşanan olayın birçok olumsuzluğu barındırdığı görülmektedir. Cenazelerin parçalanmış olması, insanların yakınlarının bedenlerini parça parça toplayarak torbalara koyması ve yaralı bireylere yardımcı olamadıklarını ifade etmeleri, olayın ağır psikolojik ve sosyal etkilerinin gelişmesine neden olmuştur. Nitekim raporun devamında olaydan etkilenen bireylerin, TSSB belirtilerini yoğun olarak gösterdikleri belirtilmektedir. Görüşme yapılan bireylerin ifadelerinden derlenen başlıca belirtiler ve tepkiler aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir;

✓ "Gece uyumakta zorluk ve sık uyanma,

- ✓ İrkilme ve güvensizlik,
- ✓ Korku ve kaçınma; çocuklar okula gitmek istemiyor, asker görünce saklanıyorlar, kabus gördükleri için uyumak istemiyorlar, yalnız kalamıyorlar, karanlıkta kalamıyorlar, çocuklar uçak sesi duyunca korkuyorlar ve saklanıyorlar,
- ✓ İsteksizlik, keyifsizlik, zevk alamama, iştahsızlık,
- ✓ Boşluk ve boşunalık duygusu, yaşamın anlamsız gelmesi, yabancılaşma, insanların kendilerini anlamadığını hissetmesi, insanlardan uzaklaşma,
- ✓ Kaygı ve güvensizlik; bundan sonra daha beter olacak her şey, çocuklarımız hapsedilecek, konuşursak terörist diye suçlanacağız, yavrularımızın hesabı sorulmayacak), askere ve hükümete güvenmeme, çaresizlik, değersiz hissetme, nefret ve öfke (suçluların bulunmamasına, devletten kimsenin hatır sormadığına, yeşil kartların iptal edilmesine, tazminat ödenmek istenmesine, özür dilenmemesine, adaletsizliğe,
- ✓ Suçluluk duygusu; biz niye yaşıyoruz ki gençler ölmüşken, yaşıyoruz da bir şey de yapamıyoruz, elimizden ne gelir ki”
- ✓ Utanç ; “Ticaretten söz etmeye utanıyoruz, ölen aileler yanında kalbi kırılacak diye insanlar katırlarını şehit ailelerinden saklıyor” “Ben her gece 6–7 defa uyanıyorum. Oğlum gece uyuyamıyor. Dedelerimizden gelen bir korku var. Bebeler ağlayınca sus, asker geliyor diyoruz. Çocuklar şimdi uçak sesi duyunca saklanıyorlar. Biz pencereye çıkıp uçakların hangi yöne uçtuklarına bakıyoruz. Köyde her zaman her yerde katliam konuşuluyor. 10 yıl köyde düğün olmaz (TPD, 2012).”

Olay sonrası köylülerin ifade ettiği kaygılar ve güven sorunlarının yoğunluklu olarak devlet – vatandaş ilişkilerine yönelik olması ve devleti temsilen kimsenin gelmediğini ifade ettikleri görülmektedir. Bu durum, örgütlü toplum tarafından afet ve acil durumlardan etkilenen bireylere psikososyal desteğin ilk mesajı olarak verilen “yalnız değilsiniz” duygusunun dahi verilemediğini ve devlet kurumları ile vatandaş arasında güvenli bir bağ kurulamadığını düşündürmektedir.

Raporda, köylülerin sosyal destek ağı ve baş etme yöntemleriyle ilgili olarak yapılan değerlendirmede ise;

“Hep olaydan söz ediliyor, televizyonda sürekli ve yalnızca haber izliyorlar. Kendileri ile ilgili mevzuu takip ediyorlar. Başka televizyon programı izlenmiyor, özellikle eğlence programları izlenmiyor. Düğünler ertelenmiş, futbol sahasına gidip futbol oynanmıyor ve keyif alıcı eylemlerden kaçınıyorlar. Katırları saklı gönderiyorlar, yakınlarını kaybeden ailelerden utanıyor insanlar. Mezar ziyareti yapılıyor ancak olay sonrası bayılanları, rahatsızlananları iyi gelmeyeceğini düşünerek mezar ziyaretine götürmüyorlar. Normalde üç gün süren taziye dört gün boyunca kabul etmişler. 20-30 bin kişinin defne gelmesi ve Barış ve Demokrasi Partisinin kendileriyle ilgilenmesi yalnızlık duygularını azaltmış. Konuşup ağlıyor ve öldürülenlerin fotoğraflarına bakıyorlar. Kimseyi yalnız bırakmıyorlar.

Bir yıl boyunca ölüsü olan aile ile birlikte köy halkı yas tutuyor, bunu belirlenmiş günlerde yemeklerle yapıyorlar, taziye çadırlarını ziyarette yapıyorlar. Dua okuyorlar. İmece usulü çalışıyorlar. Köy halkı akraba, bazen ortak yiyip içiyorlar. Taziyesi olan yalnız bırakılmıyor (TPD, 2012).”

Raporun bu bölümünde geçen ifadelerden, bölge halkının kültürel değerlerine göre yas sürecini yaşamaya çalıştıkları görülmektedir. Defin törenine 20-30 bin civarında kişinin katılmış

olması ise meydana gelen olayın oluşturduğu sosyal ve psikolojik etkiyi bir başka noktadan göstermektedir.

Raporda, yaşanan olayın bireyler üzerindeki etkisinin, psikososyal açıdan değerlendirmesinin yapıldığı bölümünde;

“Bölgede öncelikli çalışmanın yas çalışması olması gerektiği düşünüldü. Ruhsal rahatsızlığı olduğu bildirilen sekiz kişiyle yapılan görüşmede, kişilerden üçünün olay sonrası yaklaşık 10 gün süreyle kimseyi tanımadığı, dissosiyatif amnezi gösterdiği, bir dönem sonrası toparlandığı, üç kişinin konversif bayılma nöbetleri geçirdiği, bir kişinin kendine zarar verici davranışlar sergilediği ve intihar girişiminde bulunduğu, bir kişinin de depresif yakınmalarının ağırlıkta olduğu saptandı. Aynı zamanda bu kişilerde post travmatik stres bozukluğu belirtileri de mevcuttu. Neredeyse tüm köy halkında post travmatik stres bozukluğu belirtileri spektrum halinde bulunmaktaydı, ancak öncelikli sorun yas tutulamıyor oluşuydu. Olayın şiddetinin büyüklüğü, içeriğinin ağırlığı ve adaletin sağlanamamış olmasının getirdiği öfke nedeniyle kişiler sağlıklı bir yas sürecini yaşayamıyorlardı. Bölgenin mecburi hizmet bölgesi olması, Şırnak ve Cizre’de toplamda iki psikiyatrist olması ve halkın psikiyatriste gitmeyi tercih etmemesi nedeniyle devlet hastanesi bünyesinde bir psikiyatri hizmetinin verilmesi güç görünmektedir. İntihar girişiminde bulunan kişinin ve dissosiyatif amnezisi olan bir kişinin, “hoca”dan (yerel şifacı) sonra Şırnak Devlet Hastanesi’ne götürüldüğü, ilaç tedavisine başlandığı öğrenilmiş olmasına karşın, takipler konusunda sıkıntı yaşanacağı öngörülmekte. Üç ay sonra bölgeye tekrar ziyaret etmek ve durumu yeniden değerlendirmek düşünülebilir. Şu an içinse bölgedeki adalet duygusunun sağlanamıyor oluşu ve ölümleri anlamlandırma sürecinin tıkanmış olması dolayısıyla yas sürecinin uzayacağı ve travmatik bir yas yaşanacağını öngörülmüyor (TPD, 2012).”

Raporun sonunda, ruh sağlığı programı ve psikososyal müdahale önerisi olarak;

“Psikiyatriye başvuru, intihar girişimi gibi ağır bir durum olmadıkça çok zayıf bir ihtimal gibi görünüyor. Halk içine kapanmış ve öncelikli istekleri adaletin yerini bulması. Adalet sağlanmadığı sürece yasın tamamlanması zor görünmektedir. Ayrıca, asıl çalışma birinci derecede risk grubu olarak tanımlanan çok sayıda kaybın olduğu ve travmatik yas geliştirme riski yüksek bir gruba yapılacağından yas çalışmasının ilkeleri konusunda önceden hazırlık yapılmalıdır. Gönüllü çalışabilecek ekiplerle (sosyal hizmet uzmanı, psikolojik danışman ve rehber, psikolog, çocuk psikiyatristi) bölgede yas çalışması yapılabilir. Bu konuda APHB (Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği) ile birlikte bir eylem planı hazırlanabilir. Ancak olayın oluş biçimi ve yeri, görüşme yapılan kişilerin açıkça ifade ettikleri ciddi güvensizlik dikkate alınarak, gidecek ekipte yer alacak kişilerin özenli olmasını gerektirmektedir. Bu konuda gidecek ekibin, bu görüşmeyi yapanlar veya TPD Diyarbakır Şubesi ile ön hazırlık yapması uygun olacaktır. Sürekli kalan bir ekip değilse de istikrarlı ve düzenli takipler yapan bir ekip oluşturulabilir. Bölge insanı acısını paylaşacak ve anlaşıldıklarını düşündürecek insanlara açık. Adaleti sağlayamayız ama acılarını paylaşır, onlara yalnız olmadıklarını hissettirirsek zorlu geçen yas süreçlerinde yoldaşlık edebiliriz. Çünkü yalnız bırakıldıkları, kendilerini yalnız ve değersiz hissettiklerini belirtiyorlar ve çare göremiyorlar. Bu esnada mezara gitmesi kısıtlanan kişiler ve gebe olduğu için süreci daha zorlu yaşayanlar var. Onların öncelikli psikiyatrik desteğe ihtiyacı olacaktır. İnsanları retrainatize etmeden, travmatik öykülerini anlamlı bir bağlama yerleştirerek ve yalnız ve çaresiz olmadıklarına vurgu yapan bir sağaltım süreci izleyerek yas tutmalarına yardımcı olunabilir.

Bu olayda olduğu gibi toplumsal bir travmanın tamiri-iyileşmesi için, gerçeğin bilinmesi, adaletin sağlanması, olayın telafisinin sağlanması ve bedelinin ödenmesi ideal aşamalardır ki bundan sonra uzlaşma aşamasına geçilebilir. Bu olayla ilgili olarak Sağlık Bakanlığı'na ivedi olarak psikososyal eylem planı sunulması ve yönetimin özenli, dikkatli, bilimsel temellere ve psikososyal gereksinimlere uygun yaklaşması gerekir (TPD, 2012).”

Yukarıda geçen ifadelerle, olayın meydana geldiği ve yakınlarını kaybeden köylülerin yaşadığı iki köyde, profesyonel uygulayıcıların ve bölgenin kültürel özelliklerine hâkim meslek örgütlerinin katılımıyla bir psikososyal destek programının geliştirilmesinin ve uygulanmasının öneminden bahsedilmektedir. Ayrıca meydana gelen olayın, adil bir yargılama süreciyle aydınlatılmasının, olayın toplum üzerinde bıraktığı olumsuz psikososyal etkileri gidereceği öngörülmektedir.

2011 yılında meydana gelen Uludere olayının ardından geçen 10 seneye rağmen, siyasi söylem ve değerlendirmelerin dışına çıkılamadığı, adalet bakanlığı tarafından, olayın sorumlusunun tespit edilerek cezalandırılmadığı ve bölgede TPD raporu ve görüşmeleri dışında bir psikososyal programın hayata geçirilmediği görülmektedir.

3.1.18. 2013 Reyhanlı Saldırısı

11 Mayıs 2013 Cumartesi günü öğle saatlerinde, Hatay’ın Reyhanlı ilçesi merkezinde, iki bomba yüklü araç infilak ettirilmiştir. Araçlardan biri, belediye binası önünde, diğeri ise postane binasının yakınlarında patlatılmıştır. İki bomba yüklü aracın patlatılması sonucu 52 kişi hayatını kaybetmiş 146 kişi yaralanmıştır (BBC, 13.05.2013).

Tarama yapılan kaynaklarda, saldırı sonrası bölgede yapılan bir psikososyal destek programına rastlanılmamıştır. Saldırıdan yaklaşık üç yıl sonra ARI (2016) tarafından, saldırıdan etkilenen 130 kişi üzerinde yapılan “Suriye-Türkiye sınırındaki Reyhanlı’da bombalı saldırı sonrası stres tepkisi, anksiyete ve depresyon düzeyleri” isimli araştırmada sonuç olarak;

“Patlamaya doğrudan maruz kalanlar ile dolaylı olarak maruz kalan grupların TSSB, anksiyete ve depresyon oranları kontrol grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulundu. Üç grup arasında yaş, cinsiyet ve demografik etkenler açısından anlamlı bir fark yoktu. Çalışmamız terörist saldırılara maruz kalan bireylerde yüksek oranda TSSB görüldüğüne ilişkin bilgileri destekler niteliktedir. Ayrıca çalışmamızda terör eylemine doğrudan maruz kalanlarda TSSB ve depresyon sıklığının dolaylı maruz kalanlardan daha yüksek olması terör travmalarına yaklaşım açısından aydınlatıcı olabilir.”

TSSB oranlarının, patlamaya maruz kalanlar arasında yüksek olmasının, maruz kalınan travmatik olay sonrası psikososyal destek faaliyetlerinin eksikliği ile olan ilişkisini yine aynı çalışmada aşağıdaki gibi yorumlanmıştır.

“Afetlerden sonra geniş kitlelere yönelik eğitim ve bilgilendirme çalışmalarının yapılması, farkındalığı artırarak kişilerin yardım arama davranışlarını artırabilir. Ancak terör saldırıları öncesinde gerekli

bilgilendirmeleri yapmak ve koruyucu ruh sağlığı hizmetlerini yaygınlaştırarak geniş kitlelere ulaştırmaya çalışmak önemlidir (Ari, 2016). ”

İfadeleri ile travmatik olaylar sonrası psikososyal destek çalışmalarının bireylerin yardım arama davranışlarını olumlu yönde etkileyeceği ve travmatik olaylar gerçekleşmeden önce koruyucu ruh sağlığına yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesinin önemi vurgulanmaktadır.

3.1.19. 2014 Soma Maden Faciası

13 Mayıs 2014 tarihinde, Manisa'nın Soma İlçesi'ndeki yeraltı kömür ocağında meydana gelen faciada, 301 maden emekçisi yaşamını yitirmiştir. Bu facia, dünya madencilik tarihinin en acı olaylarından biri olarak kayıtlara geçmiştir (TMMOB, 2014). Soma Maden Faciası, olayın meydana gelmesine neden olan ihmaller ve can kaybının yüksek olması nedeniyle yoğun tepkiler alan ve uzun dönem gündemde kalan bir olay olmuştur.

Soma maden faciasıyla ilgili psikososyal destek faaliyetlerini değerlendirmeden önce bu olayın, incelediğimiz diğer olaylardan ayrıldığını belirtmek gerekir. Can kayıplarının yaşandığı afet ve acil durumlar; meydana geliş şekilleri, süreleri ve etkileri itibarıyla çoğunlukla; doğal olaylardan kaynaklanan, ani gelişen ve hızlıca sonlanan olaylar olmaktadır. Bu tarzda gerçekleşen afet ve acil durumların ardından güvenlik ve temel ihtiyaçların temin edilmesi ile yaşam alanlarının yeniden tesisi, yapılması gereken ilk çalışmalardır. Ancak Soma maden faciasında, bahsettiğimiz afet ve acil durumlardan farklı olarak, gerçekleştiği andan günler sonrasına kadar; gergin bir bekleyişin sürdüğü, sağlıklı ve şeffaf bilgi akışına ihtiyaç duyulduğu, arama kurtarma faaliyetleri sonucunda cansız bedenlerine ulaşılan maden işçilerinin aileleriyle görüşülmesinin gerektiği bir durum olarak farklı bir yaklaşım tarzına gereksinim duyulmuştur. Kriz ortamının bu özellikleri; kamu idarecilerinin, ruh sağlığı uzmanlarından destek alma ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Bahsettiğimiz bu etkenler nedeniyle, Soma maden faciasında, önceki afet ve acil durumlara göre psikososyal destek çalışmaları ön plana çıkmıştır.

Soma maden faciasından sonra, bölgede gerçekleştirilen psikososyal destek çalışmaları ile ilgili elde edilen verilen aşağıda aktarılmıştır.

Türk Psikiyatri Derneği tarafından yayınlanan *Soma Maden Kazası Raporu 13-23 Mayıs 2014* başlıklı raporda aşağıdaki ifadeler yer verilmiştir (TPD, 2014);

“Dernek yetkilileri tarafından olaydan sonra ilgili makamlar ve yerel kaynaklarla yapılan görüşmeler sonucunda Soma ilçesine hareket edilmiş ve acil eylem planı olarak 3 farklı noktada bir hafta süreyle psikososyal destek birimi kurulması düşünülmüştür; Soma Devlet Hastanesi, Maden Göçük Alanı ve Kırkağaç Soğuk Hava Deposu bölgeleri psikososyal destek birimleri için seçilmiştir.

İlk etapta çok sayıda psikolog bölgeye geldiğinden kişilerin efektif çalışabilmesi için bir kısmı dinlendirilip bölgelere dağılımı sağlanmıştır. Bölgeye bir anda çok fazla sağlık çalışanının görevlendirildiği görülmüş, bu durumun çalışanların çokluğu ve ne yapacağını bilmemeleri nedeniyle kargaşaya neden olacağı

düşünüldükçe, tespit edilen gereksinim kadar sayıda kişinin görevlendirilmesi, görevlendirilen kişilere afet durumunda yapılacakların bilgisinin verilmesi ve emek gücünün sağlıklı organize edilebilmesi amacıyla, planlama yapılmıştır. Koordinasyonun tek elde tutulması sağlanmıştır. Manisa Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Başhekim Yardımcısı Selin Demet bölgeye ulaşacak sağlık çalışanlarının koordinasyonunu yapmıştır. Ek ilaç gereksinimi Manisa Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi tarafından tedarik edilmiştir.

14 Mayıs 2014 tarihinde 15:25 civarında Sağlık Bakanı ve Sağlık Bakanlığı Müsteşarı ile toplantı yapılmıştır. Sağlık Bakanlığı Müsteşarı ile yapılan toplantıya Kriz Koordinatörü, Manisa Kamu Hastaneler Birliği Tıbbi Hizmetler Başkanı, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, AFAD, Üniversite, TPD, Kızılay, Türk Psikologlar Derneği ve SHUDER temsilcileri katılmıştır. APHB çalışmaları ve afete müdahale ile ilgili bilgiler ve deneyimler aktarılmış ve APHB eylem planı anlatılmıştır. Var olan ekiple, AÇSHB, Sağlık Bakanlığı ve STK'dan oluşan birçok kurumun bir arada çalışabileceği bir plan hazırlanmıştır.

Risk gruplarına göre yapılması gerekenler;

1. Madenden canlı kurtarılan işçiler; Travma ve ilişkili durumlarla ilgili olarak takip edilmesi, hastane ziyaretlerinin gerçekleştirilerek destek olunması.
2. Yakın kaybı olanlar; Ev ziyaretleri ve psikososyal destek açısından bilgilendirmenin yapılması, gerektiği takdirde tedavi alınacak birimlere ulaşım konusunda bilgilendirmek.
3. Maden Faciası anında vardiya dışında olan maden çalışanları; Kaçınma, korku, endişe açısından değerlendirme yapılarak risk durumlarının belirlenmesi ve destek sağlanması.
4. Yardım çalışanları (sağlık çalışanları, ruh sağlığı çalışanları, kurtarma ekipleri, medya çalışanları, defin işlemleri ile ilgilenen görevliler).

Eylem Planı

Erken Dönem (İlk 7 Gün)

- a) Belirlenen 3 ayrı noktada psikososyal destek sunulmaya başlanmıştır. Bu noktalar;

Soma Devlet Hastanesi: 2 psikiyatr, 3 psikolog, 2 sosyal hizmet uzmanından oluşan bir birim oluşturulmuş ve acil serviste bir oda hazırlanmıştır. Bir sorumlu hemşire ve triajda görev yapacak başka bir hemşire belirlenmiştir. Kayıt tutmanın önemli olduğu vurgulanarak kayıt defteri açılmıştır.

Maden Göçük Alanı: 2 psikiyatr, 2 psikolog, 1-2 sosyal hizmet uzmanından oluşan psikososyal destek birimi oluşturulmuş, işyeri hekimliği binasında bir oda düzenlenmiştir. Çalışanlara afet durumuna ilişkin bilgi aktarılarak, afetin şematiği oluşturulmuştur.

Kırkağaç Soğuk Hava Deposu: Bölgede var olan 2 UMKE çadırında psikososyal destek birimi oluşturulmuştur. 2 psikiyatr, 3 psikolog, 2 sosyal hizmet uzmanından oluşan birime gerekli bilgiler verilmiş ve kayıt defteri ile iletişim bilgileri verilmiştir.

- b) Cenazelerin defnedilmesinden sonra, sekizinci gün evlere taziye ziyareti gerçekleştirilerek, durum tespiti, ihtiyaç gereksinimi ve değerlendirme yapmak amacıyla ilk ekip oluşturulmuştur.

Gönüllülerden kurulacak ekibin 1 psikiyatrist, 1 psikolog, 1 Sosyal çalışmacıdan oluşmasına karar verilmiştir. Yaklaşık 400 ailenin etkileneceği varsayılarak 400 ev gezisi olacağı düşünüldükçe 20 ekip kurulmuştur.

- c) Çalışmaya katılan her dernek tarafından gönüllülerini belirlemesi ve gönüllere hazırlık amacıyla 16 Mayıs 2014 tarihinde eğitim verilmesi kararlaştırılmıştır.

- d) Uzun dönemde aile hekimlerinin rolünün önemli olması nedeniyle 17 Mayıs 2014 tarihinde bölgenin aile hekimlerine travma ve ilişkili durumlarla ilgili eğitim verilmesi ve aile ziyaretinde bulunan ekiplerin daha sonra aile hekimlerini bilgilendirmesi uygun görülmüştür.

Orta ve Uzun Dönem

- a) Yerel kapasiteyi artırmaya yönelik eğitim çalışmalarının gerçekleştirilmesi.
- b) 6 ay sonra hane ziyaretlerinin tekrarlanması.
- c) 6 ay sonra aile hekimleri ve bölgede çalışan ruh sağlığı çalışanları ile değerlendirme toplantısı yapılması ve aile hekimlerinin belirli aralıklarla rapor hazırlamaları kararlaştırılmıştır.

Öneriler

Tespit edilen risk grupları yanı sıra böyle büyük bir afetten tüm Türkiye halkının etkileneceği aşîkârdır. Televizyon karşısında yaşanan ikincil travma unutulmamalıdır. Halka temiz ve doğru bilginin verilmesi, sağlık hizmetlerine ulaşımın gösterilmesi ve adalet duygusunun onarımı için yapılacak çalışmalar önemlidir.

11 bin kişinin istihdam edildiği maden ocaklarında çalışan işyeri hekimlerinin ve bölgede çalışan diğer sağlık personellerinin desteklenmesi ve travmaya ilişkin bilgilendirilerek mesleki donanımlarının artırılması önemlidir.

Türkiye Maden İşçileri Sendikasının özellikle adalet arayışı sürecinde önemi vardır. Sendika avukatları bir süre sonra sürece dâhil olacak ve ikincil travmatizasyona maruz kalacaktır. Avukatların desteklenmesi ve travma ile ilgili bilgilendirilmesi önemlidir.

Kronik dönemde, aile hekimleri, işyeri hekimleri, bölge sağlık çalışanları ve öğretmenler travma konusunda, ortaya çıkacak sorunlar açısından bilgilendirilmeli ve uygun eğitim desteğinin verilmesi sağlanmalıdır. Türkiye halkının yapılan çalışmalar ve adaletin temini açısından bilgilendirilmesi önemlidir (TPD, 2014)."

TPD tarafından yayınlanan "Soma Maden Kazası Raporu 13-23 Mayıs 2014" başlıklı raporda verilen bilgiler doğrultusunda, faciadan hemen sonra bölgeye çok fazla personel görevlendirildiği ancak görevlendirilen personellerin organize edilemediği görülmektedir. Bu durumun afet ve acil durumlarda çalışmaya aşına olan profesyonellerin saha çalışmaları yerine personelin bilgilendirilmesi için mesai harcamasına neden olduğu yine rapordan anlaşılmaktadır. Afet yönetiminin esaslarında bahsettiğimiz gibi afet yönetimi; öncesi, sırası ve sonrası olmak üzere üç bölümde değerlendirilmektedir. Afet öncesi dönemde, toplumdaki tüm bireylere afet bilinci kazandırmak ve tüm meslek gruplarının, afet sahasında çalışabilecek kapasiteye ulaşmasını sağlamak, bu gibi durumların yaşanmasını önleyecektir.

Soma maden faciasının etkisinin büyük olmasına karşın, olayın gerçekleşme biçimi itibarıyla, yerleşim yerleri ve kamusal hizmet alanlarında herhangi bir tahribat oluşturmaması ve olaydan etkilenenlerin isimlerinin ve adreslerinin belli olması, krizin daha yönetilebilir olmasını sağlamıştır. Raporda aktarılan bilgilerde, psikososyal destek ekibinin, planlama aşamasında bu durumu değerlendirerek risk gruplarını belirlediğini göstermektedir.

Raporun eylem planında; psikososyal destek ekiplerinin bölgede yaptıkları çalışmalara dair yerel birimlere bilgi verilmesi, saha çalışmalarının aşamalı olarak yerel birimlere devredilmesi ve

yerel birimlerde görevli personellerin karşılaşacakları muhtemel sorunlara karşı kapasitelerinin geliştirilmesinin hedeflendiği görülmektedir. Bu durum psikososyal destek çalışmalarının profesyoneller tarafından gerçekleştirilmesinin olumlu sonuçları olarak değerlendirilebilir.

Yine raporda, meydana gelen olayın, ülke çapında etkilerinin olacağı öngörülerek medya organları aracılığıyla ikincil travmaların yaşanabileceği uyarısı yapılmaktadır. Ayrıca maden kazasıyla ilgili gelişecek hukuki süreç düşünülerek ve hukuki süreci takip eden kişilerin ikincil travmatizasyon yaşayabileceği öngörülerek önlem alınması önerilmektedir. Tüm bu detaylar profesyonel bir psikososyal destek çalışmasının gerçekleştirildiği kanaatini oluşturmaktadır.

Soma maden faciasının ardından, bölgede ilk psikososyal çalışmalar, Türk Psikiyatri Derneğinin girişimleri ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar, ilerleyen günlerde Türk Psikiyatri Derneğinin de üyesi olduğu APHB tarafından *SomaDA* projesi olarak isimlendirilmiş ve kamu kurumları ile STK'ların ortak çalışma yürüttüğü bir projeye dönüşmüştür. Proje yaklaşık 1 yıl devam etmiş olup proje hakkında hazırlanan raporlar kamuoyuyla paylaşılmıştır. *SomaDA* projesine dâhil olan APHB bileşeni meslek grupları ve diğer STK'lar tarafından da farklı raporlar yayınlanmıştır. Ancak bu raporlar, aynı çalışmadan bahsetmeleri nedeniyle, çalışmamıza farklı bir katkı sağlamayacağı düşünülerek burada aktarılmamıştır. *SomaDA* projesini yürüten çatı kuruluş APHB tarafından yayınlanan *APHB Soma Dayanışma Ağı SomaDA Projesi Kapanış Raporu*'nda, proje kapsamında yapılan tüm psikososyal faaliyetler ifade edilmiştir (APHB, 2015). Raporun çalışmamızla ilgili kısımları aşağıda aktarılmaktadır.

“APHB SomaDA Psikososyal Destek Merkezi bünyesinde, Soma merkez ile çevre ilçe ve köylerde bugüne kadar yapılan çalışmalarda Psikolog, Psikiyatrist, Psikolojik Danışman ve Sosyal Hizmet Uzmanlarından oluşan farklı deneyim ve uzmanlıkta toplam 378 APHB gönüllüsü yer almıştır. Gönüllü uzmanlar merkez faaliyetlerinde proje personeline destek vermiştir. AÇSHB çalışmalara 1 sekreter ve gerekli uzman desteği ile katkı yapmıştır.

Soma maden faciasından, yaşamını kaybeden madencilerin eşleri olan 255 kadın, 432 çocuk ile 301 madencinin anne, baba, kardeş ve akrabalarından oluşan yaklaşık 2 bin kişi, kazadan kurtulan 487 madencinin eş, çocuk, anne, baba, kardeş ve akrabalarından oluşan yaklaşık 3 bin kişi, kaza sonrasında arama-kurtarma ve destek işlerinde görev alan 3 bin kişi ile aynı madende görev yapan, ancak farklı vardiyalarda/görevlerde bulunan 2 binden fazla çalışan olduğu düşünülerek yaklaşık 11 bin kişinin etkilendiği tahmin edilmiştir.

Manisa' nın Soma ilçesi ve Balıkesir' in Dursunbey ilçesinde, ihtiyaç sahiplerine psikososyal yardım, kısa ve uzun dönemli psikolojik destek hizmetlerinin verileceği 2 ayrı merkez oluşturulmuştur. Bu merkezlerde ihtiyaç sahiplerine saha personeli ve gönüllü uzmanlar aracılığı ile bireysel psikososyal destek hizmeti verilmiştir.

Maden kazasından etkilenen kişilerin yerleşim yerlerinin dağınık olması ve merkezden uzak ilçe ve köylerde yaşıyor olmaları nedeniyle her merkez için tahsis edilen 2 saha aracı ile gezici ekipler oluşturulmuş, ev ve

köy ziyaretleri ile yerinde psikososyal değerlendirme ve destek hizmeti sağlanmış ve gerekli yönlendirmeler yapılmıştır.

Kazanın meydana geldiği Eynez maden ocağından yaralı olarak kurtulan madenciler ve arama kurtarma çalışmalarına katılan işçilere çalışana destek hizmetleri sunulmuştur.

Faciadan etkilenmiş çeşitli kişilerin bir araya geldiği (eş kaybı, baba kaybı, kardeş kaybı, yaralı kurtulan ya da arama kurtarma çalışmalarına katılmış maden işçileri, vb.) gruplar oluşturularak, yaşadıkları travmanın olumsuz etkilerini azaltmak ve baş etme becerilerini arttırmayı hedefleyen grup çalışmaları yapılmıştır.

Ailelerin yaşanan travmatik olayın doğası ve sonuçlarına dair bilgilendirilmesi, güçlendirilmesi ve etkili baş etme becerilerinin kazandırılması için psikoeğitim ve psikolojik destek hizmetleri sağlanmıştır.

Soma ve çevre ilçelerde kazadan etkilenen yurttaşlarımıza yönelik hizmet sunmak isteyen diğer STK'lara bilgi, iletişim, eşgüdüm ve mekân desteği verilmiştir (APHB, 2015)."

Soma psikososyal destek merkezi için ilk olarak bir kamu binasının kullanıldığı, kaynak temin edildikten sonra ihtiyacı karşılayacak daha büyük bir mekânın kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Gönüllülük esaslı çalışmalarda yaşanan bu zorluğa karşın, kamu kurumlarının kısmi destek sağladığı, özel şirketlerin sponsorluğu ile sorunun çözüldüğü görülmektedir. Ülke genelinde büyük bir etki oluşturan ve 301 can kaybına neden olan bir olay sonrası devlet kurumlarının, gönüllü çalışmalar yürüten bir STK'nın finanse edilmesinde pasif kalması, afet yönetimindeki eksiklikleri farklı bir yönüyle göstermektedir.

"Soma Psikososyal Destek Merkezi

Soma'nın bölgenin en büyük ilçesi ve facianın merkez üssü olması, can kayıplarının yoğun olarak Soma'da ikamet eden yurttaşlarımızdan olması, diğer ilçelerde defnedilen bazı madencilerimizin ailelerinin halen Soma'da ikamet etmesi gibi nedenlerle ilk merkezin Soma'da kurulması kararlaştırılmıştır.

İlk etapta Soma Sosyal Hizmet Merkezi'nin APHB SomaDA Projesi çalışmaları için tahsisi sağlanmıştır. Sosyal Hizmet Merkezi binasında Mayıs-Aralık aylarında hizmet veren Psikososyal Destek Merkezi'nin yeri Aralık ayında Soma Merkezde yer alan 4 katlı bir binaya taşınmış, Aralık-Haziran aylarında bu merkezde ihtiyaç sahiplerine destek vermeye devam edilmiştir. Bireysel görüşmelerin tamamı ve grup çalışmalarının bir kısmı bu Merkez'de gerçekleştirilmiştir. Merkez'in ilk iki katı Soma Kaymakamlığı tarafından SOMADA Projesi'nin kullanımına tahsis edilmiştir. Diğer 2 katın giderleri ve merkezin 4 katının tefrişatı Borusan desteği ile sağlanmıştır. Merkezin elektronik altyapı malzemeleri SAP tarafından karşılanmıştır. Soma Psikososyal Destek Merkezi yeni binası giriş kat danışan kabul, birinci kattaki 3 oda 2 yetişkin ve 1 çocuk görüşme odası, ikinci kat merkez sorumlusu konaklama ve toplantı odası ve üçüncü kat gönüllü konaklama odaları olarak düzenlenmiştir.

Soma merkezden uzak ilçe ve köylerde ikamet eden kişilere ulaşmak ve psikososyal destek hizmeti götürmek amacı ile proje kapsamında 2 saha aracı temin edilmiştir.

Soma ve civar il ve ilçelerde faciada yakınlarını kaybetmiş aileler, yaralı kurtulan maden çalışanları ve aileleri, arama kurtarma çalışmalarına katılmış destek personelinin listeleri İlçe Kaymakamlıkları, Belediyeleri ve Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakıfları ile iletişime geçilerek edinilmiştir. Etkilenmiş bölgelerin haritası çıkarıldıktan sonra Soma merkeze yakın olan ve kayıpların yoğun olduğu Manisa'nın Soma, Akhisar ve Kırkağaç, İzmir'in Kınık ve Bergama ve Balıkesir'in Savaştepe ilçeleri ve köyleri

belirlenip, ev ve köy ziyaretleri başlatılmıştır. İhtiyaç sahibi kişiler Soma merkeze, ya da psikolojik destek alabilecekleri kurum ve kuruluşlara yönlendirilmiştir.

Dursunbey Psikososyal Destek Merkezi

Soma maden faciasında Balıkesir ilinden 84, Kütahya ilinden 33 maden çalışanı hayatını kaybetmiştir. Dursunbey ilçesi, Balıkesir ve yöresinde en çok kaybın yaşandığı ilçelerden biridir. İlçenin Kütahya gibi kayıpların yoğunlukta olduğu başka illere olan yakınlığı sebebi ile SomaDA projesinin ikinci psikososyal destek merkezinin Dursunbey’ de açılması kararlaştırılmıştır. Kaymakam ve Belediye Başkanı ile yapılan görüşmeler sonucunda, Mehmet Akif Ersoy Kültür Merkezi’nin ikinci katındaki 3 oda Dursunbey Psikososyal Destek Merkezi’ne tahsis edilmiştir. Merkezin düzenlenmesi ve tefrişat belediye tarafından karşılanmıştır. Allianz şirketinin de desteğiyle Ekim 2014’te Dursunbey Psikososyal Destek Merkezi açılmış ve Haziran 2015’e kadar faaliyet göstermiştir. Merkeze tahsis edilen 3 oda, 1 çocuk, 1 yetişkin ve 1 grup görüşme odası şeklinde düzenlenmiştir.

Bölgedeki yerleşim birimlerinin dağınık olması ve bölgenin dağlık yapısı nedeniyle, merkezin ilk faaliyet alanı saha çalışmaları olarak planlanmıştır. Bu nedenle proje kapsamında temin edilen 2 saha aracı ile merkez sorumlusu ve gönüllü uzmanlardan oluşan gezici ekipler kurulmuş, etkilenen ailelere ev ve köy ziyaretlerinde bulunulmuştur.

Dursunbey Belediyesi ile yapılan görüşmelerde, Soma faciasının yanı sıra, 2006, 2009 ve 2010 yıllarında meydana gelen Grizu patlamalarında toplam 45 kaybın daha olduğu, söz konusu kayıp ailelerin psikososyal desteğe olan ihtiyaçları gündeme gelmiş ve çalışma kapsamı, diğer maden kazalarını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Dursunbey Psikososyal Destek Merkezi’nin faaliyetleri Soma Merkez’in erişim alanına uzak olan Kütahya ve Balıkesir illeri, ilçeleri ve köylerine destek götürmüştür. Çalışmalar, kayıp yakınlarının ve maden facialarından etkilenenlerin yoğun olarak yaşadığı Dursunbey merkez ve çevre köyleri, Kütahya merkez ve ilçeleri, Balıkesir merkez ve ilçesi İvrindi’ yi kapsamıştır.

Soma ve Dursunbey Psikososyal Destek Merkezleri’nde Haziran 2015 sonu itibari ile 906 kişi ile 3203 bireysel görüşme, 164 köy ve 819 ev ziyareti gerçekleştirmiş, toplamda 1863 kişiye ulaşılmıştır. Yapılan grup çalışmalarının detayları ise tablo1 de sunulduğu gibidir (APHB, 2015). ”

Şekil 1.6. Soma ve Dursunbey Sosyal Hizmet Merkezlerinde yapılan çalışmalar (APHB, 2015)

	Grup Çalışması Sayısı	Ulaşılan Kişi Sayısı
SOMA MERKEZ		
Psikolojik Destek Grupları		
Baba Kaybı	15	68
Eş Kaybı	23	72
Evlad Kaybı	4	5
Sağ Kurtulan/Arama Kurtarma	17	125
Etkilenen aile ve madenciler	55	381
Arama Kurtarmada Görev Almış ve/veya Maden Çalışanlarına Destek Grupları		
Maden Çalışanları (İmbat)	35	313
Emniyet Çalışanları	13	102
İmamlar	6	11
Dernek Çalışanları	3	6
Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı ve Kamu Kuruluş Çalışanları	4	16
Çocuklarla Sanat Atölyeleri	33	214
Türk Psikologlar Derneği Aile İçi Şiddet Seminerleri	14	438
DURSUNBEY MERKEZ		
Çocuk Grup Çalışmaları (Baba Kaybı)	17	87
Dursunbey Çocuk Kütüphanesi'nde Kazanım Odaklı Çocuk Grup Çalışmaları	13	172
Sahada Onancı/Koruyucu Grup Çalışmaları	16	35
Kadın Grup Çalışmaları (Eş Kaybı)	5	22
TOPLAM	273	2067

Çalışmaya katılan personele dair aktarılan bilgilerden, AÇSHB' nin yapılan çalışmalara kısmi bir destek sunduğu, çalışmaların bir sivil toplum kuruluşu olan APHB tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Bununla birlikte çalışmalara gönüllü olarak katılan kamu görevlilerinin, çalıştıkları kurumlar tarafından izinlerinin düzenlenmesi konusunda Kızılay'ın girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Bu durum, sahada ihtiyaç duyulan bir hizmetin kamu kurumlarında tanımı ve hukuki karşılığının olmamasının bir sonucudur. Soma maden faciası, psikososyal desteğe duyulan ihtiyacı ve kamu kurumlarının afet yönetimi alanında yaşanan olumlu gelişmelere karşın bu ihtiyacı karşılamaya yönelik bir hazırlığının olmadığını göstermiştir.

Projenin uygulanmasında; insan kaynağı ve finans noktasında yaşanan sorunlar dışında psikososyal destek açısından verimli bir çalışma yapıldığı; projenin geniş faaliyet alanı, ulaştığı kişi sayıları, çeşitli grup çalışmalarının gerçekleştirilmesi ve yaklaşık bir yıl sahada faaliyet gösterilmesinden anlaşılmaktadır.

“APHB SomaDA Projesine yönelik yapılan bütçe öngörülerini doğrultusunda Soma’da çok taraflı bir projenin gerçekleştirilebileceği görülmüş olup bu doğrultuda kaynak geliştirme süreci başlatılmıştır. Özel sektör kurumlarının da sürece katılması ile APHB SOMADA projesi uzun vadeli aşamaya geçmiştir; Borusan, Soma Psikososyal Destek Merkezi’nin, Allianz ise Dursunbey Psikososyal Destek Merkezi’nin destekçisi olmuştur.

SAP bilişim altyapısı için sponsor desteği sağlamış olup, her iki merkezin teknolojik altyapısı SAP tarafından karşılanmıştır. Kızılay Mayıs-Ocak aylarında Soma ve Dursunbey merkezlerinin personel, ulaşım, konaklama vb giderlerinin karşılanması ve projenin diğer bazı genel masraflarının karşılanmasında maddi destek sağlamıştır.

Haziran 2015 sonu itibarıyla APHB üyesi derneklerden katılan toplamda 378 gönüllü ruh sağlığı uzmanı Soma ve Dursunbey Psikososyal Destek Merkezlerinde hizmet vermiştir. Kızılay, gönüllü olarak sahaya gelen ekiplerde bulunan kamu personelinin izin süreçlerinde destek olmuştur. Ocak 2015 sonuna kadar sahaya gelen ekiplerin ulaşım, konaklama giderlerini karşılamış, daha sonra bu giderler proje bütçelerinden karşılanmıştır. Proje sonlandırılırken projede kullanılması için temin edilen saha araçları ve psikososyal destek merkezlerinin tefrişatı çeşitli STK' lara devredilmiştir. Haziran 2015 sonu itibarıyla Soma ve Dursunbey merkezlerinin faaliyetleri tamamlanmıştır.

Projenin sonuçlarının değerlendirilmesi adına APHB dernekleri üyelerinin ve proje destekçilerinin katılımı ile oluşturulacak bir kongre düzenlenmesi planlanmaktadır. SomaDA projesinin çıktılarının detaylı olarak anlatılacağı, sonraki afetlerdeki psikososyal çalışmalara yol gösterici olması açısından bir kitapçık hazırlanması planlanmaktadır (APHB, 2015)."

Projede dikkat çeken bir diğer nokta ise görüşme yapılan yerel idarecilerin, geçmiş yıllarda yaşanan maden kazaları nedeniyle psikososyal desteğe ihtiyacı olan ailelerden bahsetmesidir. Bölgenin, zengin maden yataklarına sahip olması nedeniyle maden kazalarının da sık görüldüğü anlaşılmaktadır. Ancak daha öncede maden kazası yaşanmış olmasına karşın, 301 madencinin yaşamını kaybetmesi sonucu, bölgedeki maden işçilerinin ve ailelerinin sorunlarının hatırlanması ve çözümler geliştirilmeye çalışılması, kamu ve toplum açısından bir başka eksiklik olarak önümüze çıkmaktadır.

SomaDA projesine sponsorluk yapan Borusan Holding, internet sitesinde, projenin başlatılması ve yapılan çalışmalarla ilgili yayınladığı haberde şu ifadelerle yer vermektedir (borusan.com);

"APHB tarafından geliştirilen SOMADA projesi Borusan tarafından destekleniyor. Borusan, Soma'da yaşanan maden faciası sonrasında çalışanlarının desteğini de alarak "Borusan Soma Dayanışma Fonu" adı altında bir fon oluşturdu. Bu fon ile SOMADA projesi kapsamında, Soma'nın merkezinde ilk psikososyal destek merkezinin kurulum ve işletme maliyetleri karşılandı. Borusan ayrıca, geniş bir bölgede yaşayan mağdurlara hane ve köy ziyareti yapmak amacıyla oluşturulan gezici ekipler için iki arazi aracı tahsis etti. Borusan çalışanlarının girişimleriyle bu projeye destek verdiklerini belirten Borusan Holding CEO'su Agah UĞUR; "Bu, tamamen çalışanlarımızın inisiyatifiyle başlatılmış bir dayanışma hareketidir. 13 Mayıs 2014 günü yaşanan facia karşısında Borusanlılar Soma'da kazadan etkilenenler için kalıcı ve faydalı bir proje üretmek gayesiyle bir araya geldiler. Henüz yapılabilecekler kesinleşmemişken bir fon kurarak maaşlarıyla bir kaynak oluşturdular. Şirketlerimizin de katkılarıyla büyüyen bu fonu, dünyada örneği olmayan bir şekilde bir psikososyal destek hizmeti projesine aktardık ve böylece ilk defa özel bir kurumun öncülüğünde kritik ama şimdiye dek ikinci planda kalmış bir ihtiyaca yönelik çalışmalara destek verdik. Bunu mümkün kılan ve Soma'da binlerce kişiye destek verilmesini sağlayan APHB'ye gönülden teşekkür ediyoruz (APHB, 2015)."

Soma maden faciasının yaşandığı dönemde, kamu kurumları tarafından halen önemi kavranamamış bir alanda, yapılacak çalışmaların önemini görüp bu çalışmalar için fon ayıran firmaların katkıları takdire şayandır. APHB'nin gayretlerinin desteklenmesi sonucu, afet ve acil durumlarda psikososyal destek çalışmalarının nasıl geliştiği ve yaygınlaştığı bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha iyi görülecektir.

Yine, SomaDA projesi ile birlikte, farklı STK'lar tarafından gerçekleştirilen sosyal sorumluluk çalışmalarına destek sağlayan Allianz firması, internet sitesinde, bu faaliyetlerin öneminden bahsetmektedir.

“Soma’da 2014’te gerçekleşen ve ulusumuzu derinden sarsan maden faciasının ardından, Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği (APHB) ve Bilim Kahramanları Derneği (BKD) ile işbirliği yapan Allianz Türkiye, “Allianz SomaDA” (Soma Dayanışma Ağı) projesini geliştirdi. Allianz SomaDA çatısı altında, Soma ve çevresindeki halkın yaşadığı facianın etkilerini azaltarak uzun vadede toplumun yaşam kalitesinin artırılmasını hedefledi.

Allianz Türkiye, “Allianz SomaDA” kapsamında, Soma çevresinde, olaydan etkilenen 6 ilçedeki 16 okulun, Bilim Kahramanları Buluşuyor turnuvasına katılımını sağladı: 34 gönüllü öğretmen ve 150 öğrencinin oluşturduğu 17 farklı Allianz SomaDA takımını 4 ay boyunca turnuvaya hazırladı. Öğrencilerin normal hayata dönüşü desteklenirken, psikososyal ve kişisel gelişimlerine de katkı sağlanması amaçlandı (APHB, 2015).”

Yukarıda aktardığımız özel sektör ve sivil toplum işbirliğine dair örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak çalışmamıza farklı bir veri katmayacağı düşünülerek bu örneklerle yetiniyoruz.

Buraya kadar aktardığımız çalışmalar, Soma maden kazasının afet yönetimi alanında 1999 Marmara depremi ve 2011 Van depremlerine benzer bir dönüm noktası olduğunu düşündürmektedir. 1999 Marmara depreminde ve 2011 Van depremlerinde, afet yönetimine dair eksikliklerin fark edilerek kamu – STK – toplum üçgeninde eksikliklerin giderilmesine yönelik yoğun çabaların başladığını görmüştük. Soma maden faciasında ise afet yönetiminin, güvenliğin sağlanarak temel ihtiyaçların karşılanması ötesinde bir durum olduğu gerçekliği ön plana çıkmıştır.

APHB, çalışmaları sonlandırırken ruh sağlığı çalışanlarının da desteğe ihtiyacı olduğunu unutmadığını gösteren bir çalışma gerçekleştirmiştir. SomaDA projesi sonlandırılırken, çalışmalara katılan ruh sağlığı çalışanlarının, afet sahasından maruz kaldıkları psikolojik yükten arınarak ayrılmaları amacıyla grup çalışması planlanmıştır. Birlik, grup çalışmasını aşağıdaki şekilde duyurmuştur (APHB, 2015).

“Soma maden faciasından etkilenen ailelere psikososyal destek sağlamak amacıyla Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği (APHB) tarafından yürütülen Soma Dayanışma Ağı (SOMADA) Projesinde bugüne kadar 400’den fazla APHB üyesi gönüllü ruh sağlığı uzmanı görev almıştır. Uluslararası Grup Psikoterapisi ve Grup Süreçleri Derneği (IAGP- International Association of Group Psychotherapy and Group Processes) ve

APHB işbirliği ile düzenlenen bu etkinlik; bölgede yerleşik olup, Soma maden faciası sonrasında sahada çalışmış olan ruh sağlığı uzmanlarının öz-bakım ihtiyaçlarına yönelik bir grup çalışması olarak düşünülmüştür. Bu esnada grup üyeleri, kendi öz bakımlarına eğilirken, afetlerde yardım sağlayanlara yaklaşım konusunda psikodramatik ve onarıcı öğeler içeren interaktif bir uygulamayı da böylelikle tecrübe etmiş olacaktırlar. Grup çalışmasında yerel ruh sağlığı gönüllülerinin taşıdıkları travma yüklerini omuzlarından indirmelerini kolaylaştırmaya yönelik bir güvenli alan oluşturulması amaçlanmaktadır. Yardım sağlayanların bir yıl süreyle alanda gerçekleştirmiş oldukları kendi çalışmalarını gözden geçirmeleri, afet sonrası gündelik rollerine geri dönerken bir kapanış gerçekleştirebilmeleri sağlanmaya çalışılacaktır (APHB, 2015).”

APHB tarafından gerçekleştirilen SomaDA projesi, medyanın da ilgisini çekmiş ve birçok habere konu olmuştur. Söz konusu haberlerde, genellikle proje sorumluları ile yapılan röportajlara yer verilmekte ve proje kapsamında yapılan çalışmalar aktarılmaktadır. Basına verilen bu röportajlar, olayın etkilerini, saha çalışmalarını yürüten profesyonellerin gözünden yansıtması açısından projeye ilgili yayınlanan raporlardan farklı detaylar içermektedir. Bu nedenle bahse konu röportajlardan örnekler alıntılanmıştır (Evrensel, 13.05.2016).

“Soma katliamının ardından Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği (APHB) olarak, katliamdan etkilenen ailelere yerinde ücretsiz psikososyal destek sunmak için Soma Dayanışma Ağı (SomaDA) adında bir proje gerçekleştirdik. Borusan, Allianz ve SAP firmalarının finansal katkısıyla hayata geçirilen “SomaDA” projesi kapsamında Manisa’nın Soma ve Balıkesir’in Dursunbey ilçelerinde birer psikososyal destek merkezi kurulmuş ve Mayıs 2014’ten Temmuz 2015’e kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.

Kaldığımız 12 ayda gördüğümüz, katliamın psikolojik ve sosyolojik etkilerinin tahminlerimizin çok ötesinde olduğuydu. Vefat eden 301 maden işçisinin aileleri, yakınları, madenden sağ kurtulan 487 madenci ve yakınları, arama kurtarma ekiplerinde görev almış 3000’e yakın maden işçisi, arama kurtarma ekipleri ve bu kişilerin yakınları ve aynı vardiyada görev yapmayan ama farklı vardiyalarda görev alan 2.000’den fazla maden işçisi, cenazelerin teşhis edildiği soğuk hava deposunda çalışan kişiler ve yakınları olmak üzere tahmini etkilenen kişi sayısı 11.000 civarındaydı. Ayrıca olay Soma’da yaşanmış olmasına rağmen kaybettiğimiz madencilerimizin aileleri Manisa ve Balıkesir başta olmak üzere 15 il ve 35 ilçeye dağılmış durumdaydı. Bu nedenle bu iki ilde, Soma ve Dursunbey ilçelerinde 2 ayrı psikososyal destek merkezi kuruldu. 12 ay süren destek çalışmaları kapsamında 906 kişiyle bireysel psikoterapi görüşmeleri, 164 köy ve 819 haneye destek ihtiyacı ve yönlendirme amaçlı ziyaret, 273 grup çalışmasında 2067 kişiye travmadan iyileşme amaçlı onarıcı, bilgilendirme, paylaşım grup çalışmalarında bulunuldu. Projemizin kapsamında 378 gönüllü psikolog, psikiyatrist, psikolojik danışman ve sosyal hizmet uzmanı haftalık olarak Türkiye’nin her yerinden gelip faciadan etkilenen ailelere psikososyal destek hizmetleri verildi.

Öncelikle yakınlarını kaybeden kişilerle aniden ve bu kadar acı şekilde gelen bir ölümün ardından yas tutmaları ve toparlanma süreçlerine destek olmaya çalıştık. Aynı zamanda olayın travmatik doğası nedeniyle hem kayıp yakınlarında hem de bu olaya maruz kalan, sağ kurtulan işçiler ve arama kurtarma ekipleri olmak üzere doğrudan ve dolaylı etkilenen kişilerde ortaya çıkabilen stres tepkileriyle çalıştık. Bunlar başlıca; yeme ve uyku problemleri, olayı tekrar tekrar yaşıyormuş gibi hissetmek, öfke, çaresizlik, umutsuzluk, korku gibi duygular, bedenin verdiği tepkiler, sosyal ilişkilerde bozulmalar ile içe çekilme ve iş, aile, sosyal hayatın olumsuz etkilenmesi idi. Faciayı takip eden ilk aylarda öncelikli olarak hedefimiz yasa eşlik etmek, doğal yas

sürecinin sağlıklı yaşanması için desteklemek, travma sonrası stres belirtileri hakkında bilgilendirmek, baş etme yolları ve kişinin kaynaklarını devreye sokup güçlendirmek, grup çalışmaları ve etkilenenlere ev ve köy ziyaretlerinde bulunmaktır. 6 aydan sonraki süreçlerde ise yoğun olarak özellikle eşlerini, oğullarını, babalarını kaybeden kişilerle kaybın ardından hayata adapte olabilmeleri ve etkilenen kişilerle bu durumla baş etmesini zorlayan yaşantı ve tepkilere psikolojik müdahalelerde bulunmak ve güçlendirmektir.

Maalesef bu aileler ve kişilerle çalışırken travmanın yıktığı adalet, güven, güvenlik gibi temel dünya inançlarının yeniden inşası kolay olmuyor. Çünkü bu bir doğal afet değil, insan eliyle yapılan bir katliam, bu nedenle etkileri daha sarsıcı ve olayı anlamlandırması daha güç oluyor. Soma faciasının ardından gelen Ermenek maden kazası ve Kasım ayında 2831 işçinin tek bir SMS'le işten çıkarılması, ülkedeki savaş ortamı, bombalı saldırılar bu kişilerin travma sonrası iyileşmelerini güçleştiren faktörler. Yoksulluğun en önemli ikincil travmatizasyon nedenlerinden olduğunu biliyoruz. Bu bağlamda faciadan sağ kurtulmuş bir maden işçisi bu olayın travmasıyla baş etmeye çalışırken, aynı zamanda kıdem tazminatını alamadan bir anda işten çıkarılınca, yaşadığı travmayla baş etme süreçleri ciddi sekteye uğrayabiliyor.

Böylesine travmatik bir olayın ardından, bunca zorlukla baş etmeye çalışan maden işçilerinin ve ailelerinin verdikleri psikolojik tepkileri 'Anormal bir olaya verilen normal tepkiler' olarak görüyoruz. Maden işçilerinin böyle bir olay ardından psikolojik ve/veya psikiyatrik destek almaları kadar doğal bir süreç olamaz. Ancak geçen sene bildiğimiz üzere Soma'da bazı maden şirketleri psikiyatrik ilaç kullanımı olan madencileri işe almıyordu. Tamamen hukuksuz olarak yapılan bu işlem aslında bir insanın en temel hakkı olan sağlık hizmetini almasını engelliyordu. Çünkü kişinin bir işte çalışamaması, kullandığı ilaca değil, sağlık kurullarının verdiği rapora bağlıdır. İhtiyacı olanların bu desteği almadan çalışmaya devam etmesi hem kendi hayat kalitelerini çok düşüren, hem de konsantrasyon ve dikkat güçlüğü nedeniyle iş kazası riskini arttıran bir faktör.

Geçen yaklaşık 2 senenin ardından gözlemlediğimiz önemli bir zorluk da eşlerini madende kaybeden kadınların yaşadıkları idi. Ölen madencilerin çok büyük bir kısmı oldukça genç olduğundan eşleri ve çocukları da çok genç. Eşlerin birçoğu yaşadıkları yoğun öfke, keder, özlem, çaresizlik, gelecek korkusu ile birlikte bir anda sırtlarına yüklenmiş bir evin bütün sorumluluğu ile baş etmek zorunda bırakıldılar. Psikolojik destek verdiğimiz kadınlar, ilk dönemi atlattıktan sonra evin ve çocukların bütün sorumluluğu ile baş başa kaldılar. Bu kadınların birçoğu, daha önce ev dışındaki işlerden ziyade evin içi ve çocuklar ile ilgili sorumlulukları alıyorlardı. Eşleri ölünce, evin bütçesi ve geçindirilmesi, faturaların ödenmesi, ev dışındaki işler gibi konuları öğrenmeye başladılar. Bunun birçok kadın için ilk başlarda zor olmakla birlikte, sonraki süreçte onları güçlendiren ve özgürleştiren bir süreç olduğunu düşünüyorum. Mesela yaklaşık 7-8 ay sonra eşlerini kaybetmiş kadınların çoğu ehliyet almaya ve araba kullanmaya başladılar. Daha önce eşlerinin yaptığı dışarı ve ulaşım işlerini yapabilmek için başkalarına rica etmekten yorulan kadınlar böylece kendi ihtiyaçlarını kendileri giderir oldu.

Kadınlar ve aileler psikolojik olarak güçlendikçe bazıları kaybettiklerinin hakkını aramaya yöneldi ve davalara katılmaya başladı. Halen devam eden dava sürecine baktığınızda bunun peşini bırakmayan, hiçbir duruşmayı kaçırmayan ve en ön saflarda yer alanların çoğunlukla kayıp eşi ve annesi olduğunu görüyoruz. Konuştuğum bir anne davayı takip etmesinin nedeninin 'Başkalarının çocukları ölmesin' olduğunu söylemişti. Böyle müthiş bir acının etrafında toplanan bu aileler, hem birbirlerinden kuvvet buluyor, hem de adaletin tecellisinin takipçisi oluyor (Evrensel, 13.05.2016)."

Saha çalışmalarına aktif katılan bir meslek elemanının, olayı katliam olarak nitelendirmesi, çarpıcı bir durumdur. Uludere olayında olduğu gibi Soma maden faciasında da, psikososyal destek çalışmalarına katılan meslek elemanları tarafından, meydana gelen olayın adil bir yargılama ile neticelendirilmesinin kayıp yakınları için psikolojik önemi vurgulanmaktadır. Sağlıklı bir yas sürecinin yaşanabilmesinde, kişinin kaybettiği yakınına anlamlı bir veda töreni gerçekleştirmesi önemlidir. Bu tarz travmatik kayıplarda, kayıp yakının anlamlı bir veda töreni gerçekleştirememesi, yaşanan kaybın anlamlandırılmasına neden olmaktadır. Psikososyal destek uygulayıcılarının, meydana gelen olaylarda adaletin sağlanmasının öneminden bahsetmeleri, psikososyal açıdan bu durumun bir yansımasıdır.

Yukarıdaki haberde, psikososyal destek uygulayıcısı tarafından yapılan gözlem ve değerlendirmeler, afetin sosyal ve psikolojik etkilerini daha net bir şekilde göstermektedir. Bu gibi durumların yaşanmaması ise ancak afet bilinci kazanarak afetler meydana gelmeden gerçekleştirilecek koruyucu ve önleyici faaliyetlerin desteklenmesi ve etkin ve verimli bir afet yönetim sisteminin geliştirilmesi ile mümkündür.

Basında yer alan bir başka haberde ise APHB saha sorumlusu ile yapılan görüşme dramatik bir başlıkla sunulmaktadır (BBC, 13.07.2014);

“Soma’da bir köy. Eşini madende kaybetmiş bir kadın, onlara destek olmak için gelen psikologlara söylüyor: “İkindide geleceğim demişti. Gelmedi. Gelecek mi?”

Soma’da 13 Mayıs’ta yaşanan ve 301 madencinin ölümüyle sonuçlanan facianın ardından iki ay geçti. Soma halkıyla görüşmeler yapan ve yukarıdaki diyalogu aktaran psikologların söylediğine göre caddelerde hayat normale dönmüş gibi görünse de evlerin içinde yas devam ediyor.

Gönüllü psikolog, psikiyatrist, psikolojik danışman ve sosyal hizmet uzmanlarından oluşan, Kızılay’ın da içinde yer aldığı Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği (APHB) de bu yasa eşlik etmek için Soma’da ‘geride kalanlarla’ görüşmeler yaparak onlara destek olmaya çalışıyor.

Ekibin alan sorumlusu psikolog İbrahim EKE BBC Türkçe’ ye yaptığı açıklamada, “Bu facianın 11 bin mağduru var” diyor. Babasız kalan 432 çocuk, eşlerini kaybetmiş kadınlar, çocuklarını kaybetmiş anne babalar, madende kurtarma çalışmalarına katılanlar veya diğer madenlerde çalışan madenciler bu 11 bin kişinin arasında yer alanlar.

APHB’nin amacı yılsonuna kadar her biriyle görüşmek, onlara ulaşmak. Bugün yaşanan “yas döneminin” doğal olduğunu söyleyen EKE; temel kaygının “sağ kalmak”, temel sorularının ise “bize ne olacak” olduğunu aktarıyor. Çok derin bir elem ve keder var. Örneğin köylerde birkaç anne mezarlıktan ayrılmadığını ifade ediyor.

Orada yaptıklarını ‘yasın sağlıklı akışına dahil olmak’ diye açıklayan EKE, “Şu anda bir tedavi aşaması söz konusu değil. Bu yasın yaşanması gerekiyor” diyor.

Yasa eşlik etmenin önemini ise şöyle açıklıyor: “Yas tıkanabilir. ‘Ağlama, mezarı gözyaşıyla dolar’ gibi sözler yasın sağlıklı yaşanmasını engeller. Biz de yasin engellenmesini engellemeye çalışıyoruz.”

Yapılan görüşmelerdeki ortak noktaları ise şöyle özetliyor EKE, “Devamlı tedirgin ve gelecek kaygısı olan birisinin günlük hayatı nasılsa öyle yaşıyorlar. Bir yandan derin bir acı var ve kendini çaresiz hissediyor

insanlar. Çalışanların sayısı çok az. Bütün gün oturuyorlar. Onlara kimin sahip çıkacağına dair bir dertleri var. Eve giremeyenler var. Uyku düzenleri alt üst olmuş durumda. Eskisi gibi yemek yiyemiyorlar. Sonbaharla birlikte yası doğal yaşayanlarla, zorlananları ayırtırmaya başlayacağız" diyor.

Ancak Soma'ya giden ekipler, bu merkezlerde oturup, kişilerin onlara başvurmasını beklemiyor. Köyleri, tarlaları dolaşarak görüşmeler yapıyor, sohbet ediyorlar.

EKE, mobil ekiplerin olmasının önemini şöyle açıklıyor: "Felaket bölgesinde gidip insanları bulmak zorundasınız. Çünkü gerçekten kötü olan insanlar evinden çıkamaz. Deprem gibi afetlerde insanlar zaten çadırdalar. Burada ise onlara ulaşabilmek için insanları yaşadıkları yere gitmemiz gerekiyor."

Gittiklerinde insanların onları iyi karşıladığını ve onlara yardım edebileceklerini bildiklerini söyleyen EKE, yaptıklarını şu cümleyle özetliyor: "Çok basit bir şey örneğin, uyumalarını sağlıyoruz. Basit ama çok can alıcı bir şey (BBC, 13.07.2014)."

Basının, haber içeriğinde bahsedilen afetin psikososyal sonuçları ile ilgilenmesi olumlu bir durumdur. Ancak haberin içeriği ile haber başlığının farklılığı dikkat çekmektedir. Şöyle ki; toplumsal bir soruna yönelik gönüllü çalışmalar yürüten bir STK'nın temsilcisi, mevcut toplumsal sorunu çözebilmek ve farklı sorunların oluşmasını önlemek amacıyla yapılan çalışmalardan bahsederek güçlü ve olumlu bir mesaj vermekte, tüm olumsuzluklara karşın toplumsal vicdanın işler durumda olduğunu, kolektif bilincin varlığını göstermektedir. Ancak haber başlığı, karamsar bir tablonun ölüm gibi değiştirilemeyecek bir yönünü öne çıkararak sunulan güçlü ve pozitif mesajı zedelemektedir.

Soma maden faciası ile aktardıklarımız neticesinde; Maden kazasının ilk gününden itibaren psikososyal destek çalışmalarının başladığı, ilk 10 gün TPD'nin girişimleri ile devam eden çalışmaların, APHB'nin katılımıyla bir yıl süren *SomaDA* psikososyal destek projesine dönüştüğü görülmektedir. Projenin çatı kuruluşu olan APHB'nin, sahada çalışma yapmak isteyen STK'larla işbirliği geliştirmesi ve çalışmaların özel sektör ve kamu kurumları tarafından finanse edilmesi ile *SomaDA* projesi çok yönlü bir psikososyal programa dönüşmüştür. Bu programın, 1999 Marmara Depreminden başlayarak değerlendirdiğimiz psikososyal destek çalışmaları içerisinde, 2011 Van depreminin ardından gerçekleştirilen en kapsamlı çalışma olduğu görülmektedir.

20 Aralık 2013 tarihinde, TAMP'ın yürürlüğe girmesinin ardından, afet ve acil durumlarda psikososyal destek hizmetlerinin yürütülmesi, AÇSHB'ye tevdi edilmiştir. 13 Mayıs 2014 tarihinde gerçekleşen Soma Maden Faciasında, AÇSHB, afet sahasında etkinliğini, 2011 Van depreminde olduğu kadar güçlü bir şekilde hissettirememiştir. Bu durumun birçok sebebi olabileceği gibi maden kazasının ardından gelişen olaylara bağlı olduğu da düşünülebilir. Kazanın ardından bölgede yaşanan gergin bekleyiş süreci, hükümet yetkililerinin bölgeyi ziyareti sırasında gerçekleşen protestolar ve şiddet olayları, basın tarafından kazanın dramatize edilerek aktarılması gibi durumlar, kazanın sorumlusu olarak devlet kurumlarının görülmesine neden olmuştur. Bu

durum devlet kurumlarının bölgede hizmet sunmasını da zorlaştırmıştır. AÇSHB'nin de bu gibi nedenlerden etkilenmiş olması muhtemeldir.

3.1.20. 2014 Ermenek Maden Kazası

28 Ekim 2014 tarihinde, Karaman'ın Ermenek ilçesine bağlı Pamuklu köyü yakınlarında, Has Şekerler Madencilik'e ait kömür madeninde, su baskını sonucu 18 işçi mahsur kalarak hayatını kaybetmiştir (aa.com). Maden kazası sonrası psikososyal destek faaliyetleri ile ilgili bu çalışmada esas alınan kaynaklarda aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

*“Yapılan çalışmalara destek amacıyla AFAD, Sağlık Bakanlığı, UMKE, TTK, TKİ, Türk Kızılayı ve belediyeler başta olmak üzere birçok kamu kurumundan bölgeye ekip ve araç gönderilmiştir. **AÇSHB tarafından maden ocağında mahsur kalan işçilerin aileleri için, bölgeye psikososyal destek ekibi gönderilmiştir.** Acil durum müdahalesinin sistematik şekilde yapılması için alana AFAD Mobil Koordinasyon Merkezi kurulmuş, çalışmalar AFAD Haberleşme Aracı ile uydu üzerinden canlı olarak Başbakanlık Afet ve Acil Durum Merkezi'ne aktarılmıştır (hurriyet.com)..”*

*“AFAD Ermenek maden kazasında yürütülen çalışmalar ile ilgili yaptığı yazılı açıklamada (kgrt.net); “Başbakanlık AFAD koordinasyonunda 50'ye yakın kamu kurumu, özel ve sivil toplum kuruluşu, toplamda 878 kişilik bir ekiple seferber olmuş durumda. Madenden bugüne kadar toplamda 475 vagon hafriyat malzemesi çıkarıldı. Tünellerdeki tahkimat çalışmaları için ise 94 vagon tahkimat malzemesi kullanıldı. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Lütfi Elvan, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik, Karaman Valisi Murat Koca ile AFAD Başkanı Dr. Fuat Oktay çalışmaları ilk günden beri yerinden koordine ediyor. 522'si arama-kurtarma ve tahkimat işlerinde, 126'sı su boşaltma faaliyetlerinde görevli 648 personel, alanda büyük bir özveriyle çalışmayı sürdürüyor. **Psiko-sosyal destek ve teknik destek çalışmalarında ise 158 personel görev alıyor.** Su ve hafriyat tahliyesi, tahkimat ve arama kurtarma çalışmaları toplamda 857 kişilik ekip ve 178 araçla aralıksız devam ediyor. Ekipler ile araç ve malzemelerin hızla sevk edilmesi için 3 helikopter ve 2 uçak kullanıldı. Çalışmalar sırasında kesintisiz iletişim sağlanabilmesi için 8 mobil baz istasyonu kuruldu. **Arama kurtarma çalışmalarının yanı sıra, mahsur kalan madencilerin aileleri ile sahada görevli personelin dinlenmesi ve barınması için tesisler oluşturuldu.** Medya çalışanları ve güvenlik güçleri için de özel alanlar kuruldu. **AFAD ve AÇSHB'nin psikososyal destek ekipleri, kömür ocağında mahsur kalan madencilerin çocukları için çeşitli etkinlikler düzenliyor, ailelere destek oluyor. Çocuklar için bölgede bir oyun çadırı kuruldu.** Büyük bir özveriyle çalışan ekipler için, alana çok sayıda çadır, battaniye ve uyku tulumu, seyyar mutfak, mobil yatakhane, kumanya sevk edildi. Çalışmalar AFAD Mobil Koordinasyon Merkezi'nden yönetiliyor (Milliyet, 06.11.2014).”*

Arama kurtarma çalışmaları hakkında kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla yapılan açıklamaların satır aralarında psikososyal destek hizmetlerine yer verildiği ve kriz yönetiminde, psikososyal destek hizmetlerinin diğer hizmet alanları kadar önemli görüldüğünü göstermesi açısından önemli bir örnektir. Kızılay tarafından yapılan bir açıklamada ise psikososyal destek çalışmaları hakkında aşağıdaki ifadelere yer verilmiştir;

“Madende mahsur kalan işçileri arama kurtarma çalışmaları devam ederken, Türk Kızılay’ı kaygılı bekleyişlerini sürdüren ailelere desteğini sürdürüyor. İçerisinde çeşitli gıda malzemeleri bulunan kolileri köy köy dolaşarak ailelere ulaştıran Kızılay personeli, aynı zamanda psikososyal desteğe de devam ediyor.

İçerisinde şeker, ayçiçek yağı, un, salça, margarin, helva, peynir, zeytin, süt ve benzeri gıda malzemeleri bulunan kolileri alan aileler, maden alanında her zaman yanlarında olan Kızılay personelinin evlerine kadar gelmesinden duydukları memnuniyeti dile getirerek, teşekkür ettiler.

Maden kazasında hayatını kaybeden işçilerden ikisinin cesetlerine ulaşılmasından sonra düzenlenen cenaze törenine Kızılay personeli de katıldı. Ailelere bu zor günlerinde destek olan Kızılay personeli, hazırladıkları kumanyayı cenaze törenine katılanlara dağıttı. Taziye gelenlere lokum da ikram eden Kızılay personeli, sonraki süreçte de gelişmeleri takip ederek maden işçilerinin eşleri ve çocukları başta olmak üzere ailelere yardımcı sürdürmüştür.

Kızılay psikososyal uzmanları ise, maden kazasında hayatını kaybeden işçilerin köylerinde çeşitli programlar düzenlemiş, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı uzmanlarıyla işbirliği içerisinde düzenlenen çalışmalarda, köy okullarına çeşitli yardımlar götürmüşlerdir.

AÇSHB de maden ocağında mahsur kalan işçilerin aileleri için, psikososyal destek ekibi gönderiyor. AÇSHB Müsteşar Yardımcısı Ömer BOZOĞLU, maden ocağında su baskını nedeniyle mahsur kalan işçilerin yakınlarına psikososyal destek vermek amacıyla, ekipler yönlendirildiğini belirtmiştir. BOZOĞLU, “Ailelerin yas ve hüznü dönemlerini atlatabilmeleri için psikososyal destek hizmeti vereceğiz. Sosyal Hizmet Uzmanı, Sosyolog, Psikolog ve Çocuk Gelişimcilerden oluşan 20 kişilik ekip oluşturduk” dedi. BOZOĞLU, ekibin ailelere süratle hizmet vereceğini ve ne tür ihtiyaçları varsa gidereceğini kaydetti (Kızılay, 10.11.2014).”

Yapılan çalışmalar içerisinde, psikososyal destek hizmetlerine önemli bir yer verildiği basına yansıyan haberlerden anlaşılmaktadır. Ancak psikososyal destek çalışmalarının profesyonel bir şekilde yürütülmediği yapılan açıklamaların satır aralarından okunabilmektedir. Örneğin AÇSHB Müsteşar Yardımcısı Ömer BOZOĞLU, yaptığı açıklamada psikososyal destek ekibi için “ailelerin ne tür ihtiyaçları varsa gidereceği” ifadesini kullanmaktadır. Psikososyal desteğin; toplumun yeniden işlerlik kazanması ve etkilenenlerin normal yaşamlarına dönmesi amacının ötesinde bir iddiaya sahip bu ifadeler, psikososyal destek hizmetinden sorumlu makamlar tarafından söz konusu hizmetin yeterince bilinmediği kanaatini oluşturmaktadır.

Psikososyal destek faaliyetlerinin tüm kademelerinde bulunan çalışanlar, normalleşme sürecinin başlamasını amaçlayarak, bu amaca yönelik çalışmalar gerçekleştirmelidir. Olağan dönemde tüm ihtiyaçlarını karşılayabilen bireylerin her türlü ihtiyaçlarının karşılanması, bireylerin yaşadıkları travmatik olay sonrası öz yeterliliklerini yeniden kazanarak normalleşme sürecine girmelerini geciktirecektir. Bunun yerine bireylere, temel ihtiyaçlarının karşılanması için destek verilmesi ve yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştirmeleri için teşvik edilmeleri, yaşanan travmatik olaya ve kayıplara karşın hayatın devam ettiği, yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamaları gerektiği yönünde bir uyarı olacak ve normalleşme sürecini başlatacaktır.

Açıklamada, çalışmaların; Kızılay ve AÇSHB tarafından koordineli yürütüldüğü ifade edilmektedir. AÇSHB'nin, 2011 yılında Van depreminin ardından, ilk kez doğrudan kurumsal kaynakları ve personeliyle psikososyal destek çalışmaları gerçekleştirdiğini görmüştük. 2014 yılında yaşanan Ermenek maden kazasından sonra gerçekleştirilen psikososyal destek faaliyetlerinde de AÇSHB'nin, kurumsal kimliği ve personelleriyle birlikte rol aldığı görülmektedir. Bu durum, afet ve acil durumlarda psikososyal destek çalışmalarının, bir kamu hizmeti olarak görülmeye başlandığını göstermesi açısından önemli bir gelişmedir.

3.1.21. 2015 Artvin Sel Olayı

25 Ağustos 2015'te Artvin'in; Arhavi, Hopa ve Borçka ilçelerinde etkili olan yağışla birlikte bölgedeki derelerin taşması sonucu heyelanlar meydana gelmiştir. Özellikle metrekareye 255 kilogram yağışın düştüğü Hopa ilçesinde, büyük yıkıma neden olan sel nedeniyle, Hopa ilçesinin çevredeki yerleşim birimleri ile bağlantısı kesilmiştir. Sel felaketinde 9 kişi hayatını kaybetmiş, 17 kişi yaralanmıştır (TTB, 2015).

Araştırma kapsamında tarama yapılan kaynaklarda, Artvin'de yaşanan sel felaketi sonrasında bölgede yapılan psikososyal müdahale çalışmaları hakkında aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

Artvin Valiliği tarafından yapılan açıklamada şu ifadeler yer vermiştir;

“Türk Kızılay'ı bölgeye 85.171 litre su, 1000 gıda kolisi, 1800 paket kavurma, 650 kumanya, 980 acil beslenme kiti sevkiyatı yaptı. Bölgede 4 yemek çadırı kurularak sıcak yemek, su ve gıda dağıtımı yapılmıştır. 9 psikolog bölgede ev ve iş yerlerini ziyaret ederek psikososyal destek vermiştir. Yakınlarını kaybedenlere taziye ve psikolojik destek ziyaretleri gerçekleştirilmiştir (AA, 29.08.2015). “

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü internet sitesinde yapılan açıklamada, selden etkilenen bireylere psikososyal destek sağlamak amacıyla 30 rehberlik öğretmenine eğitim verildiği ifade edilmiştir;

“Deprem, sel, kaza gibi travmatik olayların insanlar üzerindeki normal ve normal dışı psikolojik etkileri hakkında öğretmenler, anne-babalar ve çocukları bilgilendirmek ve onların bu konuya ilişkin anlayışlarını geliştirmek, bu olaylar sonrasında çocuklar, ana-babalar ve öğretmenleri bilgilendirerek kendi tepkilerini anlama ve paylaşma olanağı vermek, tepkilerinin doğal olduğunu göstermek ve normalleştirmek, travmatik olaydan ileri düzeyde etkilenenleri tespit etmek, yönlendirmek ve takip etmek, okul sistemi ile aileler arasında yaşantıların paylaşılmasını sağlamak, bu zorlu yaşam olayları karşısında olumlu başa çıkma yöntemlerini vurgulayarak bunların gerektiğinde kullanılmalarını sağlamak amacıyla 19-23 Ekim 2015 tarihleri arasında Artvin İlinde yaşanan sel felaketinden etkilenen bölgelerden olmak üzere rehberlik öğretmenlerinden oluşan 30 kişilik bir gruba Bakanlığımız Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından ‘‘Psikososyal Müdahale Hizmetleri Kapsamında Grupla Psikolojik Danışma Kursu’’ eğitimi verilmektedir (MEB, 2015). “

Rehber öğretmenler için planlanan hizmet içi eğitimden sonra yapılan faaliyetlerle ilgili veriye ulaşılamamış olup açıklamanın içeriğinden, sel felaketinden etkilenen bireyler için okul ve aile işbirliği ile psikososyal destek sağlanacağı anlaşılmaktadır.

Sel felaketinden etkilenen bireylere yönelik psikososyal destek faaliyetlerinin, farklı kurumlar tarafından, birbirinden bağımsız programlarla gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Önceki örneklerle birlikte değerlendirdiğimiz zaman, psikososyal programların zamanla daha görünür olduğu ancak kurumlar arası işbirliğinin kazanılamadığı ve psikososyal destek hizmetinin tanımlanması ve görevlendirilmesi konusunda eksikliklerin devam ettiği görülmektedir.

3.1.22. 2015 Manisa Trafik Kazası

06.07.2015 tarihinde, sabah saatlerinde, Manisa'nın Gölarmarmara ilçesinde, tarım işçilerini taşıyan açık kasa kamyonet ile TIR'ın çarpışması sonucu 15 kişi ölmüş iki kişi ise yaralanmıştır (Sözcü, 06.07.2015). Trafik kazası sonrası kazadan etkilenenlerle yapılan psikososyal destek çalışmalarına dair aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

Kazanın yaşandığı Gölarmarmara ilçesine giderek açıklama yapan Manisa Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürü Murat KONAN yaptığı açıklamada psikososyal destek çalışmalarından bahsetmiştir;

“Trafik kazasında yaşamını yitiren tarım işçilerinin aileleri ve yakınlarına yönelik yaşadıklarını daha kolay aşabilmeleri için psikososyal destek sağladıklarını belirtmiştir. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından psikolojik travmalara yol açan olaylar sonrası destek çalışması yürüttüğünü belirten Konan, Gölarmarmara'da yaşanan kazanın ardından da bu yönde çalışma başlattıklarını kaydetti. Konan, il müdürlüğü bünyesinde üç psikolog ve bir sosyal çalışmacıdan oluşan psikososyal destek ekibi kurarak, yakınlarını yitiren aileleri evlerinde ziyaret ettiklerini dile getirmiştir. Çocukların genel durumuyla ilgili varsa sosyal, ekonomik destek sağlamak, velilerin durumlarını değerlendirmek amacıyla buradayız. Elde edeceğimiz verilere göre sosyal hizmet modeli belirlenecek (Sondakika, 07.07.2015).”

Bir diğer haberde ise Türk Kızılay'ı tarafından, psikososyal destek faaliyetleri ile birlikte; kazada yakınlarını kaybeden ailelere, yalnız olmadıklarını hissettirmek için, bayramda ekonomik destek sağlanacağı ifade edilmiştir;

“Türk Kızılay'ından yapılan yazılı açıklamada, Manisa'da hayatını kaybedenlerin ailelerinin "yalnız olmadıklarını" hissettirmek için bir dizi karar alındığına yer verilmiştir. Açıklamaya göre Türk Kızılay'ı kazanın ardından bölgede taziye çadırları kurmuş ve eş zamanlı olarak hayatını kaybedenlerin ailelerine yönelik psikososyal destek çalışması başlatmıştır. Kızılay, yaklaşan Ramazan Bayramı öncesi ailelere biner lira da nakdi yardım yapacaktır (TRT, 08.07.2015).”

Çalışmanın buraya kadar olan kısmında; 2000 – 2010 yılları arasında psikososyal programların, çoğunlukla, APHB tarafından yürütüldüğünü görmekteyiz. 2011 yılından itibaren ise psikososyal programların kısmen organize olduğunu ya da bağımsız hareket etmekte olan STK'lar ile kamu kurumları tarafından birlikte yürütüldüğünü görmekteyiz. Diğer taraftan,

AÇSHB'nin de afet ve acil durumlar sonrası gerçekleştirilen psikososyal destek çalışmalarında gittikçe öne çıktığı gözlenmektedir.

3.1.23. 2018 Tekirdağ Tren Kazası

2018 yılı, 8 Temmuz günü, Tekirdağ'ın Çorlu ilçesinde meydana gelen tren kazasında; 25 kişi hayatını kaybetmiş, 268 kişi yaralanmıştır. Kazayla ilgili Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından hazırlanan kaza inceleme raporunda aşağıdaki ifadeler yer verilmiştir;

“8 Temmuz 2018 tarihinde, Tekirdağ İli, Çorlu İlçesinde öğle saatlerinde lokal olarak meydana gelen aşırı yağışla oluşan sel nedeniyle Balabanlı-Çorlu istasyonları arasında saat 17:15 civarında yolcu treni menfezden geçtiği esnada lokomotif ve ilk sırada yer alan vagon deraysız geçmiş, menfezden sonra ilk vagonun arka bojisi deray etmiştir. Dizide 2, 3, 4, 5 ve 6 ncı sırada yer alan vagonlar tamamen deray ederek hattın sağında yan vaziyette durmuştur. Kaza sonrasında 24 yolcu aynı gün, 1 yolcu bir hafta sonra olmak üzere 25 kişi hayatını kaybetmiştir. 25 ağır yaralı olmak üzere toplamda 268 kişi yaralanmıştır. Kaza sonucu demiryolu hattında, araçlarda meydana gelen zararlar ile kurtarma çalışmaları ve işletmeciliğin aksamamasından dolayı ortaya çıkan toplam maddi zarar yaklaşık 3.500.000,00 TL'dir (UEİM, 2018).”

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının, 268 olarak aktardığı yaralı sayısının aksine Anadolu Ajansı, yaralı sayısını 341 olarak vermiştir (AA, 18.07.2018). Yine ulusal düzeyde faaliyet gösteren farklı haber kaynakları tarafından yaralı sayısı hakkında farklı sayılar aktarılmıştır.

Bu kaza sonrası, kazadan etkilenen bireylerle yapılan psikososyal destek çalışmaları ile ilgili bu çalışmada esas alınan kaynaklarda aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

“Ülkede önceki yıllarda yaşanan afet ve acil durumlarda bugüne kadar birçok olayın ardından vatandaşlara travma terapisi uygulayan Göz Hareketleri ile Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme Derneği (EMDR) Travma İyileştirme Grubu, 25 kişinin hayatını kaybettiği, 341 kişinin yaralandığı Tekirdağ'daki tren kazası sonrası, en çok ölü ve yaralının olduğu Uzunköprü ilçesinde çalışmaya başlamıştır. Aralarında psikolog ve psikolojik danışmanların yer aldığı 8 kişilik ekiple çalışmaya başlayan Travma İyileştirme Grubu, kazanın yaşandığı trende yolcu olarak bulunan ve kazadan yaralı olarak kurtulan vatandaşlara birebir mülakat yöntemiyle psikolojik destek vermiştir.

Travma İyileştirme Grubu Başkanı Psikolog Şenel Karaman, AA muhabirine yaptığı açıklamada, psikolojik danışman, psikolog ve profesyonel ruh sağlığı danışmanlarından oluşan gönüllü ekiple, kaza mağdurlarının evlerini tek tek ziyaret ettiklerini söylemiştir (AA, 18.07.2018).”

EMDR tekniği, ilk psikososyal destek faaliyetlerinden daha çok ileri aşamalarda uygulanacak bir klinik müdahale yöntemidir. Ancak bu haber içeriğinde görüldüğü üzere, EMDR derneğinin, Çorlu Tren kazası sonrası psikososyal program ihtiyacını karşılamak amacıyla psikososyal destek sağladığı görülmektedir.

Kazada hayatını kaybeden 12 kişinin, Tekirdağ'ın Uzunköprü ilçesi sakini olması nedeniyle, can kayıplarının ve yaralıların etkisinin, ilçe halkını psikolojik olarak yıpratmış beyan eden Uzunköprü Belediye Başkanı Enis İŞBİLEN;

“İlçe sakinlerinin, tren kazasının ardından büyük üzüntü yaşadığını belirterek, hem toplu hem de bireysel olarak psikolojik destek verilmeye başlanacağını söylemiştir. İhmal varsa araştırılarak, ortaya çıkarılması gerektiğini de vurgulayan İŞBİLEN, "İhmal varsa gerekli soruları yargının sorması gerekiyor. İnsanlarda çok büyük bir korku panik yaşandı. İlçede travmayı, şiddetli olayı atlatmak güç olacaktır. Belediye olarak psikologlarla iletişim halindeyiz, travmayı atlatmak için destek sağlayacağız. Toplantı tarzında ve birebir destek vereceğiz (CNNTURK, 11.12.2018)."

ifadelerini kullanmıştır.

Uzunköprü Belediyesi'nin resmi internet sitesinde, yerel ve ulusal medyada Uzunköprü Belediye başkanı Enis İŞBİLEN' in açıklamalarında belirttiği, psikolojik destek amaçlı bir çalışma görülmemiştir.

Türkiye Psikiyatri Derneğinin internet sitesinde; Tren kazasından 2 gün sonra 10 Temmuz 2018 tarihinde yapılan açıklamada aşağıdaki ifadelere yer verilmiştir;

“Tekirdağ'ın Çorlu ilçesinde 6 vagon, 362 yolcu ve 6 personel ile seferini yapan 12703 no'lu trenin Balabanlı-Çorlu arası 162. kilometrede seyri esnasında, 8 Temmuz Pazar günü saat 17.00 sıralarında 5 vagon raydan çıkarak devrilmiştir. Meydana gelen tren kazasında yitirdiğimiz canları acıyla ve saygıyla anıyor, yakınlarına baş sağlığı, yaralılara acil şifalar diliyoruz.

Bir insanın yaşamını veya ruhsal ve bedensel bütünlüğünü tehdit eden, aşırı düzeyde korkutan, dehşete düşüren, tamamen çaresiz hissettiren olağandışı ve beklenmedik olaylar travma olarak tanımlanmaktadır. İnsan eliyle oluşan travmatik yaşantılarda kaybın acısını hafifletmenin en temel gereği, yetkililer tarafından olayın nedenlerinin bütün açıklığı ile ortaya konulması, ihmal var ise sorumluların saptanması ve yargılanması, tekrarının önlenmesi için alınacak tedbirlerin açıklanmasıdır.

Bu şekilde yaşanan büyük çaplı bir kazanın kazayı yaşayanlar, yakınları, olaya yardımcı olmaya çalışan bölge insanları, ilk yardım ekipleri ve yaralıların tedavisini üstlenen birçok kişide fiziksel ve ruhsal yaralar açabileceği unutulmamalıdır. Bu tür travmatik olaylarda insanlar farklı şekillerde etkilenebilirler. Burada yaşanabilecek bazı deneyimler arasında; durumla ve anılarla baş etmekte zorlanma, hayatın olağan akışında işletebilen ve olumsuz durum ve deneyimlere katlanmamızı sağlayan mekanizmaların işleyememesi, yoğun bir şekilde yaşanan korku, dehşet, çaresizlik, suçluluk, öfke duyguları sayılabilir. Bu tür olaylar sonucunda hayatın doğal akışının sürdürülmesini insan için zor hale getiren sorunlar yaşanabilir. İnsanlar böyle bir olayla karşılaştıklarında ilk günlerde olağan olarak bununla baş etmeye çalıştığımızı gösteren birçok deneyim yaşayabilir:

- *Yaşanabilecek duygular; şok, endişe, korku, panik, öfke, çeşitli gerekçelerle utanç veya suçluluk olabilir, çeşitli beden bölgelerinde ağrılar, daralma, terleme, titreme, baş dönmesi ve bulantı gibi çeşitli fiziksel şikâyetler yaşanabilir.*
- *Kişi, dikkatini toplamakta ve konsantre olmakta zorlanabilir, iştahında ve uyku düzeninde değişimler olabilir.*
- *Kişi daha kolay öfkelenir hale gelebilir, çevresindeki kişilere karşı davranışları değişebilir ya da ilişkilerinde sorunlar yaşayabilir. Aynı zamanda, olayın tekrarlayıcı biçimde istemsiz olarak kişinin gözü önüne gelmesi, seslerin kulağında yankılanması; bu görüntü ve sesleri zihinden uzaklaştırmakta zorlanma da mümkündür. Bazen de kişi olayı kendisine hatırlatan görüntü ve seslere karşı aşırı hassas olur; kendini sürekli gergin ve tetikte hissedebilir.*

- Ayrıca olayı hatırlatan yer, şey ve uyaranlardan özellikle uzak durmak ve kaçınmak isteyebilir; bununla ilintili olarak örneğin kalabalık yerlere çıkamamak, toplu taşıma araçlarına binememek, bazı arkadaşları ile görüşmekten kaçınmak, dışarı çıkmak istememek ya da yalnız kalamamak gibi yaşamının doğal seyrini aksatıcı durumlar yaşayabilir.
- Tüm bunlar ve daha fazlası, insanların bu tip olaylardan sonra yaşayabileceği olağan deneyimlerdir. Bunların hiçbirinin yaşanmadığı durumlar da elbette olabilir.
- Yaşantılan deneyimler aylar içinde azalarak ortadan kalkacaktır.
- Yaşanan olayın etkileriyle gündelik hayat içinde daha kolay baş etmekte ilişkilerden alınan desteğin, insanlarla kurulan dayanışmanın ve yaşama ve değişime dair hayallerin korunmasının etkili olacağı söylenebilir.
- Bir aydan sonra yaşamınızı etkileyecek şiddette belirtiler devam ediyorsa ruh sağlığı profesyonellerine başvurarak destek talebinde bulunabilirsiniz. Türkiye Psikiyatri Derneği ve üyesi olduğu Psikososyal Dayanışma ağı bileşenleri ile birlikte yaşanan olaydan etkilenen insanların yaralarını sarmak için tüm bilgi, beceri, yetki ve sorumluluklarını yerine getirmek için sonuna kadar çalışacaktır (TPD, 2018).”

İyi bir psiko-eğitim örneği olan bu açıklama ile kazadan etkilenen bireyler ve yakınları için gerekli temel psikososyal bilgiler aktarılmaktadır. Ayrıca açıklamada, derneğin saha çalışmalarında da gönüllü olarak görev alabileceği ifade edilmektedir. Ancak derneğin internet sitesi ve diğer haber kaynaklarında saha çalışmalarıyla ilgili bir veriye rastlanılmamıştır.

Tekirdağ’ın Çorlu ilçesinde meydana gelen tren kazasından sonra, EMDR Derneği ve Uzunköprü Belediyesi’nin, psikososyal destek sağlamaya dair çabaları olduğu görülmektedir. Ancak 2010 yılından sonra, afet ve acil durumlarda sahada görünür olmaya başlayan Kızılay ve AÇSHB gibi kurumların, Tekirdağ tren kazasından sonra herhangi bir psikososyal program geliştirmedeği görülmektedir. Bu durum psikososyal destek faaliyetleri açısından 2009 yılında AFAD’ın kurulması ve 2013 yılında TAMP’ın kabul edilmesi ile olumlu anlamda gelişim gösteren tabloya, olumsuz bir deneyim olarak yansımaktadır.

3.1.24. 2019 Düzce Sel Olayı

17 ve 18 Temmuz 2019’da, Düzce ilinin; Gölyaka, Cumayeri ve Akçakoca ilçelerinde etkili olan kuvvetli sağanak yağıştan sonra, Melen Çayı’nın taşması nedeniyle, birçok noktada sel ve heyelan meydana gelmiştir. Bölgeye sevk edilen; İl Özel İdaresi, AFAD, 112 Acil Servis, itfaiye ve jandarma ekipleri ile helikopterlerin desteğinde, köylerde mahsur kalan 227 kişi kurtarılmıştır. Arama kurtarma faaliyetlerinin sonunda kayıp olan 9 vatandaşımızın cesedine ulaşılmıştır (Euronews, 21.07.2019).

Araştırma kapsamında tarama yapılan kaynaklarda, Düzce sel felaketi sonrasında bölgede yapılan psikososyal müdahale çalışmaları hakkında aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın internet sitesinde, sel felaketinden etkilenen bireylere yönelik gerçekleştirilen psikososyal destek faaliyetleri ile ilgili olarak;

“Düzce’de 17 Temmuz Perşembe günü aşırı yağış neticesinde yaşanan sel felaketinden etkilenen vatandaşlarımıza Düzce İl Müdürlüğümüze bağlı psikososyal müdahale ekiplerimiz tarafından psikososyal müdahalede bulunulmuştur.

Psikososyal müdahale ekiplerimiz, afetin ilan edildiği sıfırıncı dakikadan itibaren sahaya inerek psikolojik ilk yardım yapmıştır. Ekiplerimiz, durumu takip gerektiren vatandaşlarımıza, travmatik etkinin hafifletilmesi için gerekli mesleki çalışmalarda bulunmuştur. Ayrıca ekiplerimiz, selden en fazla etkilenen Esmahanım, Çelikkdere, Büyükmelen ve Davutoğlu köylerinde hane ziyaretleri ile vatandaşların ihtiyaçlarını tespit ederek, ilgili kurumlara yönlendirmiştir.

AFAD ve Kızılay’la işbirliğinde yürütülen psikososyal müdahale çalışmaları kapsamında bugüne kadar selden etkilenen 722 vatandaşımıza psikososyal destek hizmeti sunulmuştur (AÇSHB, 23.07.2019).”

Düzce Valisi Zülkif DAĞLI ise sel felaketinin 12. gününde basına yatığı açıklamada şu bilgileri kaydetmiştir;

“12 günde Cumayeri ilçe merkezi ile Esmahanım ve Uğurlu köylerinde oluşturulan depolardan 23.990 sıcak yemek, 5.401 gıda malzemesi, 3.712 ton içme suyu, 3.728 ton kullanma suyu, 9.159 koli su, 44.749 çorbalık-kek gibi muhtelif ikramlıklar, 830 paket giyim malzemesi, 60 ev eşyası, 9.880 ekmek, 277 battaniye, 744 gıda kolisi, 101 yatak ve yastık, 2.730 temizlik seti, 905 kahvaltılık, 452 kazma, kürek ve el arabası sağlandığını ifade etmiştir. Ayrıca 901 kişiye psikososyal destek sağlanmıştır (İklimhaber, 30.07.2019).”

Düzce’de yaşanan sel felaketinin ardından, Düzce AÇSHİM tarafından, psikososyal destek faaliyetlerinin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Ancak Valilik ve AÇSHB tarafından psikososyal destek verilen vatandaş sayısının farklı aktarıldığı görülmektedir. Rakamların farklı aktarılmasının, açıklamaların farklı tarihlerde yapılmış olmasından kaynaklanması muhtemeldir.

3.1.25. 2019 İstanbul Depremi

26 Eylül 2019 tarihinde, saat 13.59’da, İstanbul’un Silivri ilçesinde 5.8 büyüklüğünde deprem meydana gelmiştir. İlk depremin ardından, en büyüğü 4.1 olan, çok sayıda artçı deprem gerçekleşmiştir. 28 vatandaşın hafif yaralandığı depremde can kaybı yaşanmamıştır (BBC, 26.09.2019).

Deprem sonrası açıklama yapan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay; TAMP kapsamında tanımlanan 28 hizmet grubunun hazır olduğunu, psikososyal destek hizmet grubuna hizmet talebiyle yapılmış bir başvurunun olmadığını ifade etmiştir (NTV, 26.09.2019).

3.1.26. 2020 Elazığ Depremi

24 Ocak 2020 tarihinde, saat 20:55’te meydana gelen 6,8 büyüklüğündeki depremde, 35’i Elazığ’da, 4’ü Malatya’da olmak üzere 41 kişi hayatını kaybetmiş ve 1.607 kişi yaralanmıştır. Depremi izleyen günler içerisinde 1000’den fazla artçı deprem yaşanmıştır. Bu depremlerin en büyüğü 5,4 olarak ölçülürken, 4,0 şiddetinin üzerinde 22 artçı sarsıntı olmuştur (AFAD, 2020).

Elazığ depreminin ardından bölgeye arama kurtarma ekipleri başta olmak üzere TAMP kapsamında belirtilen tüm hizmet grupları gönderilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından 13 milyon Türk Lirası bütçe ayrılmıştır. Afet ve Acil Durum Yönetimi'nce yapılan açıklamaya göre, depremten etkilenenler için yapılan yardım kampanyasında yaklaşık 88 milyon lira toplanmıştır (AA, 11.02.2020).

2020 Elazığ depremi sonrası bölgede yapılan psikososyal destek çalışmaları hakkında bu çalışmada esas alınan kaynaklarda ulaşılan veriler aşağıda aktarılmıştır.

Deprem bölgesinde açıklama yapan AÇSHB Bakanı Zehra Zümrüt Selçuk şu bilgileri kaydetmiştir;

“Bölgedeki çalışmaların TAMP kapsamında bütün bakanlıkların işbirliği ile yürütüldüğünü belirterek, çevre illerdeki psikososyal destek gruplarımız Elazığ ve Malatya'ya yönlendirilmiştir. Ekiplerimiz ilk andan itibaren ailelerimize destek çalışmaları gerçekleştirmişlerdir. Psikososyal desteği bakanlık olarak çok önemsiyoruz. Bu kapsamda çalışmalarımızı 1 ay, 3 ay ve 6 aylık periyotlara göre planladık. Sahadaki yardımların ulaştırılmasında lojistik destek ihtiyacımızı karşılamak için Elazığ'da 300, Malatya'da da 150 vatandaşımız toplum yararına çalışma programından işe alınmıştır.

Uzmanlar hastanelerde ve enkaz alanlarında bulunan depremzedelerle yaptıkları görüşmelerde öncelikli ihtiyaçları saptayarak ilgili kurumlara yönlendirmişlerdir. Psikososyal destek için kurulan çadırlarda da vatandaşların yaşadığı travmayı atlatmaları için hizmet sunulmuştur.

Ulaşım güçlüğü olan yerlerde hizmetin aksamaması için de "Mobil Sosyal Hizmet Merkezi" araçları kullanılmıştır. Çalışmalar, vatandaşların yaşadıkları travmayla baş etme kapasitelerini güçlendirmek ve en kısa sürede normal yaşamlarına dönmelerini sağlamak amacıyla 7/24 esasına göre sürdürülmüştür. Psikososyal destek ekiplerinin yürüttüğü çalışmalar kapsamında ihtiyacı olan kadın, çocuk, yaşlı ve engelliler misafir edilmek üzere Bakanlığa bağlı merkezlere nakledilmiştir.

Depremden etkilenen çocukların üzerindeki negatif etkileri silmek için terapiler yaptık. Ekiplerimiz vardiya sistemiyle çalışmalarını gerçekleştirdi. İkinci görevimiz gelen yardımlara ilişkin aynı depo yönetimini sağlamak. AFAD ve Kızılay aracılığıyla bu aynı yardımlar ulaştırılıyor (Sabah, 03.02.2020, AA, 26.01.2020).”

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından yapılan açıklamada ise aşağıdaki ifadeler yer verilmiştir;

“24 Ocak'ta meydana gelen 6.8'lik deprem nedeniyle Türkiye Afet Müdahale Planı çerçevesinde AFAD'ın koordinasyonunda AÇSHB ve beraberindeki 26 hizmet kurumu tarafından il genelinde konteyner ve çadır kentlerdeki vatandaşlarımıza psikososyal destek verilmiştir.

Yaraların sarılmaya devam ettiği Elazığ'da depremin ilk anından şimdiye kadar belirli programlar dâhilinde grup ve birebir seanslar şeklinde depremin 40. gününe kadar 110 bin depremzedeye psikososyal destek verilmiştir. Kent merkezi, ilçeler ve köyler de psikososyal destek verilmesinin yanı sıra il merkezinde Mobil Sosyal Hizmet Aracında görevli uzmanlar tarafından depremzedelerle birebir görüşerek bireysel danışmanlık yapılmıştır.

Elazığ Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdür Yardımcısı Selahattin BOZKURT; “TAMP çerçevesinde 26 hizmet grubundan biriyiz. Psikososyal Destek hizmeti de bu plan kapsamında AÇSHB'na tevdi edilmiş

resmi bir görevdir. Elazığ depreminin ardından 110 bin civarında kişiyle birebir psikososyal destek amaçlı görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı birden fazla görüşme ile bir kısmı da psikolojik ilk yardım veya psikososyal destek amaçlı bir tek görüşme ile uzmanların katkısıyla neticelendirilmiştir. Psikososyal destek ihtiyacı duyan bütün bireylerin il müdürlüğümüz bünyesinde bulunan klinik veya normal psikologların yanı sıra katkı sağlayan üniversite, sivil toplum kuruluşları ve Sağlık Bakanlığı personelinin gerekirse evlere kadar giderek hizmet verdiğini belirtmek istiyoruz.”

Psikososyal destek ekipleri saha koordinatörü Cemre Şeyma KAPU ise; “10 bin 845 haneye ile görüşmelerimiz tamamlanmıştır. Bu hanelerde yaşayan 39 bin 559 kişiye psikososyal destek hizmeti verdik. Yetişkinlere yönelik psikoeğitimler, bireysel danışmanlıklar, grup oturumları ve psikolojik ilk yardım çalışmaları gerçekleştirdik. Çocuklara yönelik sosyal iyileştirme etkinlikleri kapsamında oyun odaklı terapiler ve bireysel danışmanlık hizmetleri verilmiştir. Şuana kadar toplam 585 ekip olarak sahada çalıştık. Toplamda 839 sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog, çocuk gelişimci uzmanlarla beraber sahada çalışmalarımızı gerçekleştirdik (İletişim, 05.03.2020).”

Van depreminde, psikososyal destek çalışmalarının sadece çadır kentlerde yapıldığını görmüştük. Elazığ depreminin ardından yapılan çalışmaların ise çadır kentlerle sınırlı kalmayarak şehir merkezi ve kırsal yerleşim yerlerine kadar ulaştığı görülmektedir.

Haber içeriğinde açıklamalarına yer verilen yerel idareci ve çalışanların; psikososyal destek hizmeti hakkında bilgi sahibi oldukları, hizmetin içeriği, kapsamı ve amacı doğrultusunda hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Açıklama yapan yöneticinin; psikososyal destek çalışmalarını TAMP’ ta tevdi edilen kurum olarak yürüttüklerini ve destek çözüm ortaklarıyla birlikte *Psikososyal Destek Hizmet Grubu* olarak aynı hizmeti vermeye çalıştıklarını ifade etmesi, TAMP’ın uygulanmakta olduğunu göstermektedir.

Psikososyal destek faaliyetleri hakkında AÇSHB internet sitesinde yer alan haberde ise şu bilgilere yer verilmiştir;

“TAMP kapsamında afet ve acil durumlarda sunulan psikososyal destek hizmetinin koordinasyonunu yürüten AÇSHB, Elazığ’da 24 Ocak’ta meydana gelen depremden sonra yaraların sarılması için 7/24 saha çalışması yürütmüştür. Destek çözüm ortakları AFAD Başkanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Türk Kızılay’ı ile birlikte deprem bölgesinde psikososyal destek hizmetlerini koordine eden bakanlık, oluşturulan psikososyal destek ekibi ile depremde evleri hasar gören ailelerin kaldığı çadır kent, spor salonları, okullar ve geçici barınma alanlarında psikolojik destek çalışmaları yapmıştır. Çadır kentlerde hazırlanan 'Psikososyal Destek Çadırı' ve 'Çocuk Çadırı' ile depremzedelerle iç içe yaşayan Türkiye’nin dört bir yanından gelen sosyal çalışmacı, psikolog, psikolojik danışman, çocuk gelişimci, sosyolog ve gönüllülerden oluşan yaklaşık 150 kişilik ekip, yaraların sarılması adına ihtiyaç tespiti, yönlendirme ve psikososyal destek çalışmaları yapmıştır (AÇSHB, 2020).”

Çalışmalarda görevli Psikolog Özge KIRAN ise;

"Deprem olduğu ilk andan itibaren İl Müdürlüğümüzde ekip olarak toplandık. Depremi ana merkezi olan Sivrice ilçesine bir ekip yolladık. Daha sonra İl Müdürlüğümüze geçip konu değerlendirmesi yaptıktan sonra gece sabaha kadar psikososyal müdahale ekipleri oluşturuldu. Özellikle Kültür Park başta olmak üzere bütün çadır kentlere, mahallelere ve depremden etkilenen tüm bölgelere ekiplerimizi göndermeye başladık.

Okullar, ibadethaneler, öğrenci yurtları, pansiyon ve insanların konakladığı her yerde ekiplerimizi gönderdik ve insanların ihtiyaçlarının tespiti konusunda çalışmalar yaptık (AÇSHB, 2020). ”

ifadeleri ile depremin ilk anından itibaren psikososyal destek faaliyetlerine başladıklarını ifade etmiştir.

Depremin ilk anından itibaren organize olarak psikososyal destek çalışmalarının başlaması, afet yönetimi alanında yapılan düzenlemelerin olumlu sonuçlarındandır. Yine yapılan açıklamada, TAMP ve AFAD başkanlığına atıf yapılması, aynı şekilde, afet yönetimine dair mevzuat ve kurumların işlerliğini göstermektedir.

AFAD tarafından 28 Şubat 2020 tarihinde yapılan bir açıklamada ise psikososyal destek faaliyetleri ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir;

“28.01.2020 tarihi itibarıyla 251 personelden oluşan 41 psikososyal destek ekibi tarafından Elazığ, Malatya Adıyaman ve Şanlıurfa’da 1209 hane ziyaret edilmiştir. 4537 kişi ile destek görüşmeleri yapılmıştır. Bölge halkının moralini yükseltmek amacıyla psikososyal destek çalışanlarının sayısı 35 kişi artırılarak 286’ ya çıkarılmıştır (AFAD, 2020). ”

Açıklamada, depremde etkilenen çevre illerde de, psikososyal destek çalışmalarının yürütüldüğünün ifade edilmesi, psikososyal destek faaliyetlerine verilen önemin arttığını göstermektedir.

Elazığ depreminin ardından gerçekleştirilen psikososyal destek faaliyetleri ile ilgili elde ettiğimiz veriler ışığında; AFAD ve TAMP’ın işlerlik kazandığı, afet yönetimi sürecinde çalışmaların önceki yıllarda yaşanan afet ve acil durumlara göre daha koordineli ve işlevsel olduğu görülmektedir. AÇSHB’nin; afet ve acil durumlarda psikososyal destek çalışmalarını 2011 yılında yaşanan Van depremine göre çok daha iyi koordine ettiği, afet öncesi döneme ait hazırlıklarını daha iyi yaptığı, destek çözüm ortaklarıyla birlikte çalışabilme becerisi kazandığını ve afetin ilk anından itibaren organize olabildiğini söyleyebiliriz.

3.1.27. 2020 Van Çığ Olayı

4 Şubat 2020 tarihinde, Van’ın Bahçesaray ilçesinde, çığ düşmesi sonucu 14 kişi çığ altında kalmıştır. Yaklaşık 350 kişilik ekiple arama kurtarma faaliyetleri gerçekleştirilmiş, çığ altında kalan 7 kişi kurtarılmış, 5 kişi ise hayatını kaybetmiştir. Çığ altında kalan 2 kişi için arama kurtarma çalışmaları bir sonraki güne kadar devam etmiştir. Arama kurtarma çalışmaları devam ederken ikinci bir çığ meydana gelmiş ve arama kurtarma ekipleri çığ altında kalmıştır. Düşen iki çığ nedeniyle; 33 kişi hayatını kaybetmiş, 75 kişi de yaralanmıştır. Çalışmalar ikinci çığ felaketi nedeniyle bir gün ertelenmiştir. Arama kurtarma çalışmaları sonucunda yaşanan iki çığ felaketinde; toplamda 42 kişinin hayatını kaybettiği ve 84 kişinin yararlandığı açıklanmıştır (AFAD, 2020, BBC, 05.02.2020).

Çığ felaketi sonrası yürütülen psikososyal destek çalışmaları hakkında, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından aşağıdaki açıklama yapılmıştır;

“Van Bahçesaray ilçesi Narlıca bölgesinde 04.05.02.2020 tarihlerinde çığ düşmesi nedeniyle olaydan etkilenen vatandaşlarımıza Van Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğünce koordine edilen psikososyal destek müdahale ekipleri tarafından psikolojik ilk yardım yapılmıştır.

Psikososyal destek müdahale ekipleri tarafından, hastanelerde ve hastane dışında yaralı ve yaralı yakınlarına, şehit yakınlarına yönelik psikososyal destek çalışmaları yürütülmüş, hastanelerde oluşturulan kriz masası ile koordineli çalışılarak yaralı yakınlarına ihtiyaç duydukları bilgiler hastanelerden alınarak, yakınlarına iletilmiştir. Şehit yakınları, hasta ve yakınlarının ihtiyaçları tespit edilerek, ilgili kurumlar ile işbirliği içinde çalışılarak ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir (AÇSHB, 2020).”

Açıklamanın, önceki örneklerden farklı olarak, doğrudan AÇSHB’nin psikososyal destek hizmetlerinden sorumlu daire başkanlığı tarafından yapıldığı görülmektedir. Yine yapılan açıklamadan; çalışmaların, psikososyal destek aşamaları gözetilerek yürütüldüğü ve çalışmaların doğrudan psikososyal destek ekipleri tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Çığ felaketinin ardından yapılan psikososyal destek çalışmalarının; psikososyal teorilere uygun, kamu kurumlarında görevli uzmanlaşmış ekipler tarafından gerçekleştirilmesi olumlu anlamda gelişme olduğunu göstermektedir.

3.1.28. 2020 Van Depremi

23 Mart 2020 tarihinde, İran’ın Türkiye sınırına yakın Hoy kentinde meydana gelen 5,8 büyüklüğündeki depremden, Van’ın Başkale ilçesi de etkilenmiştir. Depremde 9 kişi hayatını kaybetmiş, 37 kişi yaralanmıştır (DW, 23.02.2020). Deprem sonrası bölgede gerçekleştirilen psikososyal destek faaliyetleri ile ilgili olarak açıklama yapan Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı Zehra Zümrüt Selçuk;

“İran’daki deprem nedeniyle Van ve çevresinde depremden etkilenen tüm vatandaşlarımıza geçmiş olsun dileklerini yineliyor, hayatını kaybeden vatandaşlarımıza Allah’tan rahmet diliyorum. Bakanlık olarak, bölgede yaşanan mevcut ihtiyaçları gidermek üzere Van’daki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarımıza kaynak aktarılmıştır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Psikososyal Destek Ekipleri vatandaşların ihtiyaçlarını tespit etmek ve gidermek için depremin olduğu ilk andan itibaren bölgede çalışmalara başlamıştır.

4 psikososyal müdahale ekibimiz 15 personeli ile alanda, taziye evlerinde ve hastanelerde vatandaşlarımıza destek olmuştur (Ankhaber, 25.02.2020). ”

ifadelerini kullanmıştır.

Açıklamada psikososyal destek ekiplerinin; depremin ilk anından itibaren sahada olduğu ve ihtiyaç duyulan bölgelerde, vatandaşlarla iletişim halinde oldukları vurgulanmaktadır. Bu

durum psikososyal destek faaliyetlerinin giderek daha profesyonel ve organize gerçekleştirildiğini göstermesi açısından olumlu bir örnektir.

3.1.29. 2020 İzmir Depremi

30 Ekim 2020 tarihinde, Ege Denizinde meydana gelen 6,6 büyüklüğündeki deprem nedeniyle İzmir’de maddi hasar meydana gelmiş ve bazı binalar yıkılmıştır. Deprem nedeniyle 117 kişi hayatını kaybetmiş ve 1.3034 kişi yaralanmıştır. Depremi izleyen günler içerisinde; 48’i 4’ün üzerinde olmak üzere toplam 3 bin 630 artçı sarsıntı olmuştur (AA, 14.11.2020, Hürriyet, 26.11.2020).

Bu çalışma kapsamında esas alınan kaynaklarda, İzmir depreminden sonra gerçekleştirilen psikososyal destek çalışmaları hakkında aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

Psikososyal destek faaliyetleri hakkında AÇSHB internet sitesinde yer alan haberde şu bilgiler aktarılmıştır;

“İzmir’de 30 Ekim 2020 tarihinde meydana gelen deprem sonrasında İzmir İl Müdürlüğüne bağlı psikososyal destek ekiplerimiz, ilk müdahale çalışmalarını başlatmıştır. İzmir İl Müdürlüğünde görevli meslek elemanları olayın yaşanmasının hemen ardından sahaya inerek depremden etkilenen vatandaşlarımıza psikolojik ilk yardımda bulunmuş, psikososyal destek ekipleri öncelikli olarak hastanelerde ve enkaz alanlarında vatandaşlarımızın temel ve acil ihtiyaçlarını tespit ederek gerekli yönlendirme ve bilgilendirme çalışmalarını gerçekleştirmiştir. İzmir iline destek olmak amacıyla Aydın, Balıkesir, Bursa, Manisa, Muğla ve Uşak illerinden meslek elemanları depremin hemen akabinde bölgeye ulaşarak çalışmalara katılmışlardır. Bakanlık Merkez teşkilattan saha destek öncü ekibi de çalışmalara rehberlik etmek ve saha çalışmalarını koordine etmek üzere aynı gün bölgeye intikal etmiştir. 4 Mobil Sosyal Hizmet Merkezi de bölgeye sevk edilerek çadır kentlerde hizmet vermeye başlamıştır.

Depremden etkilenen vatandaşlarımızın en kısa sürede normal yaşamlarına dönmelerini sağlamak ve baş etme kapasitelerini güçlendirmek amacıyla gerçekleştirilen psikososyal destek çalışmaları, sosyal iyileştirme faaliyetleriyle devam etmiştir. Deprem bölgesinde tespit edilen çocuk, kadın, yaşlı, engelli ve ihtiyaç sahiplerine yönelik koruyucu ve önleyici hizmet modellerimiz çerçevesinde vatandaşlarımıza hizmetler ivedilikle ulaştırılmış, psikososyal destek çocuk çadırlarında çocuklara deprem kaygısını azaltmak amacıyla farkındalık ve etkinlik çalışmaları yapılmıştır.

Afet sonrası müdahale çalışmalarını afetin hemen ardından başlatan ve afet alanından en son ayrılan psikososyal destek hizmetinin 7/24 saat esasına göre aksamadan devam edebilmesi için farklı illerden personel görevlendirilmesi yapılmıştır. Bakanlığımızın koordinasyonunda çalışmak üzere destek çözüm ortaklarımız; Milli Eğitim Bakanlığı, Türk Kızılay’ı ve İzmir İl Halk Sağlığı Müdürlüğünden psikososyal destek personeli de saha çalışmalarına katılmıştır (AÇSHB, 2020)”.

Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk ise depremin ardından, bölgedeki eğitim faaliyetleri ile ilgili yaptığı açıklamada, psikososyal destek faaliyetleri hakkında da aşağıdaki ifadelerle yer vermiştir.

“Afet sonrası psikososyal destek vermek üzere bakanlığımız çalışanlarından uzmanlar çocuklar için İzmir'e gittiler. Böyle zamanlarda çok ikincil bir ihtiyaç gibi görünse de çocukların uzman desteği almasını önemsiyoruz. Çocuklar korktular, endişelendiler. Bu korku sürekli yer ederse, yaşam boyu hayatlarında aksaklıklar olabilir. Yaşadıkları korkuyu, kaygıyı yenebilmek için uzmanlardan oyun terapisi almalı, yaşlılarıyla bir arada olmalı ve güvende olduklarını hissetmeliler. Bu amaçla psikososyal destek ekiplerimiz çalışmalar gerçekleştirdiler (TRT, 01.11.2020).”

AÇSHB tarafından yapılan psikososyal destek faaliyetleri hakkında, yukarıda aktardığımız açıklamada, çalışmaya katılan destek çözüm ortakları arasında MEB'den bahsedilmektedir. Milli Eğitim Bakanı'nın sözünü ettiği psikososyal destek çalışmalarının, bahsedilen çalışmalar olması muhtemeldir. Burada önemli olan durum ise psikososyal destek faaliyetlerinden ikinci derece sorumlu olan bir bakanın, psikososyal destek faaliyetlerine önem verdiğini dile getirerek eğitimin olduğu kadar psikososyal desteğinde bir ihtiyaç olduğunu ifade etmesidir. Afet ve acil durumlarda psikososyal destek çalışmalarının öneminin anlaşıldığını ve ihtiyaçlar arasında değerlendirildiğini göstermesi açısından önemli bir örnektir.

Yine İzmir depreminin ardından, MEB tarafından, *Psikososyal Destek Hizmetleri Doğal Afet (Deprem) Psikoeğitim Programı – İzmir MEB* kitapçığı basılmış ve *Psikososyal Destek Hizmetleri Aileler İçin Çocuklara Yardım Kılavuzu* ile *Psikososyal Destek Hizmetleri Yetişkinler İçin Yardım Kılavuzu* yayınlanmıştır (MEB, 2020). Çalışmaların içeriğinde, afet sonrası ihtiyaç duyulacak temel psikolojik bilgilere yer verilmiştir.

Depremin ardından özel bir psikiyatri akademisi olan Zion Psikiyatri Akademisi tarafından, ücretsiz olarak, *İzmir Depremi Gönüllü Psikososyal Destek Programı* başlatılmış ve talep edenlere ücretsiz psikososyal destek hizmeti verileceği ifade edilmiştir. Çalışmayla ilgili, kurumun internet sitesinde, başvuru linki oluşturulmuştur. Ancak hizmet talebi ve sunulan hizmetler hakkında bilgi verilmemiştir (Zionpsikiyatri, 2020).

İzmir depreminin ardından, Türk Psikiyatri Derneği tarafından, psikososyal destek hattı kurulmuş ve vatandaşlara duyuru yapılarak; “08505326676 numarasından erişilebilecek olan hat 09 Kasım 2020 pazartesi gününden itibaren 09.00-21.00 saatleri arasında hizmet verecektir” ifadeleri kullanılmıştır. Psikososyal destek hattına gelen talep ve sunulan hizmetler hakkında bilgi verilmemiştir (Sözcü, 09.11.2020).

İzmir depreminin ardından gerçekleştirilen psikososyal destek faaliyetleri, Elazığ depremi sonrasında yapılan çalışmalar gibi, TAMP kapsamında belirlenen sorumluluklar çerçevesinde, kurumlar arası bir çalışmanın ürünü olarak öne çıkmaktadır. AÇSHB'nin, psikososyal destek faaliyetlerinin yürütülmesinde, sahaya çıktığı ilk deprem olan, 2011 Van depreminin ardından tecrübe kazandığı, çalışmaların öz gücünü oluşturduğu ve kurumlar arası eşgüdüm sağlama becerisini kazandığı görülmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizin afet riskleri değerlendirildiğinde, afetlerle karşılaşma olasılığımız oldukça yüksek görünmektedir. Bu nedenle, etkin bir afet müdahale sistemi ve afet yönetim anlayışının geliştirilmesi gerekliliği öne çıkmaktadır. Afet yönetimi anlayışının, ülkemizde, 1999 Marmara depreminin ardından aşamalı bir değişim gösterdiği görülmektedir. 2009 yılında, AFAD'ın kurulması ve 2014 yılında TAMP'ın kabul edilmesi, bu aşamaların somut adımları olarak önümüze çıkmaktadır. TAMP'da; psikososyal hizmetlerin ayrı bir hizmet grubu olarak tanımlanması ve AÇSHB'nin, psikososyal hizmetleri yürütmekle görevlendirilmesi, bu konuya verilen önemin arttığını göstermektedir. Psikososyal hizmetlerin bu aşamaya gelmesinde, psikososyal destek çalışmalarını gerçekleştiren başta APHB olmak üzere, tüm STKlar ve kişisel gayretlerin etkili olduğu düşünülmektedir. Değerlendirdiğimiz olaylar neticesinde gelişmeleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

- ❖ Psikososyal destek uygulamalarının; 1999 Marmara depreminin ardından gönüllülerin girişimleriyle gerçekleştirildiği, bu girişimlerin ilerleyen yıllarda insani yardım faaliyetleri gerçekleştiren STKlar'a dönüştükleri görülmektedir.
- ❖ 1999 yılından 2006 yılına kadar, psikososyal destek çalışmaları ile ilgili önemli bir gelişme yaşanmamıştır. 2006 yılında, APHB'nin kurulmasının ardından, birliğin psikososyal destek faaliyetlerinde etkin rol aldığı görülmektedir.
- ❖ 2007 yılında, Ankara'da meydana gelen Anafartalar Patlamasında, APHB çalışmaları ilk kez basında yer almıştır.
- ❖ 2008 yılında, İstanbul'da yaşanan Güngören bombalama eyleminin ardından, APHB tarafından gerçekleştirilen psikososyal destek çalışmalarına, İstanbul Valiliği ve bağlı kurumlar destek sağlamıştır. Bu durum, afet ve acil durumlarda psikososyal destek faaliyetleri açısından kamu kurumları ile STK ortaklığının gerçekleştiği ilk olaydır.
- ❖ 2011 yılında gerçekleşen Van depreminin ardından, AÇSHB; bir kamu kurumu olarak ilk defa psikososyal destek çalışmaları gerçekleştirmiş ve MEB, Sağlık Bakanlığı ve STKlar'ın katılımıyla uygulanan psikososyal programı koordine etmiştir.
- ❖ 2014 yılında yaşanan Soma maden faciasında, AÇSHB ve APHB işbirliğinin devam ettiği görülmektedir. Yine 2014 yılında gerçekleşen Ermenek maden kazasının ardından gerçekleştirilen psikososyal destek çalışmalarında, APHB'nin bir bileşeni olan Kızılay ile AÇSHB arasında işbirliği devam etmiştir.
- ❖ 2015 yılında yaşanan Artvin sel felaketinin ardından, Artvin Valiliği tarafından sel felaketine dair yapılan açıklamada, psikososyal destek çalışmalarına yer verilmiştir. 2015

yılından sonra gerçekleşen afetlerde, devlet kurumlarının farklı kademeleri tarafından yürütülen psikososyal destek faaliyetlerine dair kamuoyuyla bilgi paylaşılmıştır.

- ❖ Yine 2015 yılından itibaren psikososyal destek çalışmalarında AÇSHB'nin etkinliğini giderek arttırdığı, Kızılay ve APHB gibi, afet ve acil durumlarda psikososyal destek çalışmaları yürüten STKlar'ın etkinliklerinin azaldığı görülmektedir.
- ❖ 2018 yılında yaşanan Çorlu tren kazasından etkilenenler için, AÇSHB tarafından yürütülen herhangi bir psikososyal destek faaliyeti görülmemiş, STKlar'ın girişimiyle psikososyal programlar gerçekleştirilmiştir.
- ❖ 2019 yılında Düzce'de meydana gelen sel felaketinden günümüze kadar afet ve acil durumlarda psikososyal destek faaliyetleriyle ilgili, Valilikler ve AÇSHB yetkilileri tarafından kamuoyunu bilgilendiren açıklamalar yapıldığı görülmektedir.

1999 Marmara depreminin ardından, yetersiz ve sınırlı da olsa, psikososyal destek çalışmalarının yapılması ile önemli bir adım atılmıştır. İkinci önemli gelişme ise 2006 yılında, APHB'nin kurulması olmuştur. 2006 yılından 2015 yılına kadar, psikososyal destek çalışmalarında, APHB'nin etkin çalışmaları öne çıkmaktadır. APHB'nin yaptığı psikososyal programlar, kamu ve özel sektör kurumlarının dikkatini çekmeyi başarmış, psikososyal desteğin önemini hissettirmiştir. 2009 yılında kurulan AFAD'ın; afet yönetimi sürecine olumlu etkilerinin olduğu ancak psikososyal destek hizmetleri açısından etkisinin sınırlı kaldığı, 2011 Van depremi ve 2014 Soma maden faciasındaki psikososyal programlardan görülmektedir. 2014 yılının sonlarında yürürlüğe giren TAMP; 2015 yılı itibariyle psikososyal programların görünürlüğünün artması ve kamu kurumları tarafından psikososyal programlara açıklamalarda yer verilmesini sağlamıştır. 2015 yılından 2020 yılına kadar, AÇSHB tarafından, psikososyal programlar yürütülmüştür.

Afet ve acil durumlarda psikososyal desteğin gelişiminde önemli bir yeri olan APHB'nin yapısından, çalışmamızın ilk kısmında kısaca bahsetmiştik. Buraya kadar değerlendirdiğimiz psikososyal program örneklerine bakarak APHB'nin; gönüllülük esasıyla çalışan STK'ların oluşturduğu bir birliğin ötesinde etki ve imkâna sahip olduğu düşünülmektedir. Örneğin APHB, 2006 – 2015 yılları arasında, psikososyal destek çalışmalarının başat elemanıdır. APHB; kurulduğu 2006 yılından 2014 Soma maden faciasına kadar kamu kurumları ile yoğun etkileşim içerisinde olmuş, ekonomik olarak da kamu imkânlarından yararlandırılmıştır. Bu durumu, devletin yeterli donanımına sahip olmadığı bir alanda, sivil girişimleri destekleyerek ilerleme kaydetmeye çalışması olarak da değerlendirebiliriz. Nitekim APHB bünyesinde görev alan kişi ve kurumlar; psikososyal destek çalışmalarına dair alan yazında önemli eserler vermiş, saha çalışmalarına destek sunmuş ve mesleki bilginin yayılmasında etkin rol oynamışlardır. Bu

anlamda, psikososyal desteğin gelişiminde APHB ve ona bağlı meslek örgütlerinin dinamizmi etkilidir.

Afet ve acil durumlarda psikososyal destek çalışmalarının daha verimli hale getirilebilmesi için tarafımızca aşağıdaki öneriler sunulabilir;

Psikososyal destek verebilecek meslek grupları, ruh sağlığı çalışanı meslek gruplarındandır. Bu nedenle, psikososyal destek çalışmalarına katılacak meslek gruplarının, ruh sağlığı çalışanlarından seçilmesi gerekmektedir.

AÇSHB tarafından, afet ve acil durumlarda psikososyal destek uygulayıcısı olarak belirlenen; Psikoloji, Sosyal Hizmet, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ve Çocuk Gelişimi meslek gruplarının lisans eğitimlerinde, afet ve acil durumlarda psikososyal destek derslerinin verilerek, bu alanda mesleki donanımları geliştirilmelidir.

Olası afet ve acil durumlarda, psikososyal destek çalışmalarına katılacak kurumların tüm çalışanlarına, psikososyal destek çalışmalarına dair eğitimler sunularak her çalışana, görev alanına yönelik hassasiyetlere dair bilgi verilmelidir.

Psikososyal destek çalışmalarına katılacak meslek grupları için, ilgili kurumlarda, icap nöbet listeleri oluşturularak ilk müdahalenin daha hızlı ve organize olması sağlanmalıdır.

Afet ve acil durumlarda psikososyal destek uygulamalarında, UNİCEF & AÇSHB tarafından hazırlanan *Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek Hizmetleri Saha Çalışanları İçin El Rehberi* temel kaynak olarak kullanılmaktadır. Bu eserin; içerik bakımından zenginleştirilerek, afet ve acil durumlarda psikososyal destek çalışmalarına katılan her meslek grubuna özel hale getirilmesi ve uygulamaya yönelik örneklerin çoğaltılması, psikososyal destek uygulayıcılarının işini kolaylaştırarak çalışmaları daha verimli hale getirecektir.

Risk grupları sınıflandırılarak afet sonrası oluşturulacak; çadır kent ve konteynır kent gibi geçici barınma alanlarında, her risk grubu için belirli bir alan ayrılmalıdır. Belirlenen alanlarda; barınma yerleri ve genel kullanım alanları, risk grubunun özellikleri ve öncelikli ihtiyaçlarına yönelik düzenlenmelidir.

Afet öncesi dönemde, yerleşim yerlerinin sosyal ve demografik haritaları çıkartılarak afet sonrası risk gruplarına daha hızlı ulaşılması sağlanabilir.

Değerlendirdiğimiz afet örneklerinde; *Seviye 3* ve *Seviye 4* olarak belirlenen afetlerde, psikososyal destek çalışmalarının, organizasyon sorunu olduğu görülmüştür. *Seviye 3* ve *Seviye 4* düzeyinde gerçekleşen afetlerde, daha verimli psikososyal destek programları gerçekleştirilebilmesi için; ulusal düzey psikososyal destek hizmet grubu operasyon planına, personel listesinin eklenmesi ile afet öncesi dönemde olası bir afete yönelik görevlendirmelerin yapılmasının etkili olacağı düşünülmektedir.

Toplumun afet bilincini geliştirecek çalışmalara ağırlık verilmeli, tüm yaşam alanlarında fiziki şartlar, olası afet ve acil durumlara göre şekillendirilmelidir. Toplumda afet bilincinin gelişmesi için toplumun tüm kesimlerine ulaşacak eēitim programları geliştirilmeli, kitle iletişim araçlarıyla bu eēitimler tüm bireylere ulaştırılmalıdır. Eēitim mevzuatında, ilköēretim seviyesinden itibaren afet ve acil durumlara yönelik derslere yer verilmelidir.

Afet ve acil durumlar hakkında yapılacak haberlerde toplumun haber alma hakkı gözetilerek, haber ieriēinin ikincil travmalara neden olmaması için afet haberlerine yönelik sistemli bir çalışma geliştirilmelidir.

Meydana gelen depremlerin ardından yaşanan sorunlardan birisi olarak, alanında yetkin olmayan kişilerin artçı depremler olacaēına ilişkin açıklamalar yapması görülmektedir. Böyle durumlarda, basında yer alan ve daha büyük depremlerin olacaēı yönünde yapılan haberler, uyarıcı olmaktan çok; panik ve kaosun artmasına, normalleşmenin gecikmesine neden olmaktadır. Meydana gelen depremlerin ardından, artçı depremlerin yaşanması, sıklıkla görülen bir durumdur. rneēin 2011 yılında meydana gelen Van depreminde yaşanan artçı sarsıntıyla 40 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu gibi durumlara karşın bilgilendirme ve uyarıların yapılması önemlidir. Ancak bilgilendirmenin, afetten etkilenenlerin psikolojik durumu ve yaşam şartları düşünülerek yapılması gerekmektedir. Ülkemizde, Boēazii niversitesine baēlı Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, bu alanda başat kurum olarak görülmektedir. Artçı depremlere yönelik bilgilendirmenin tek bir aēızdan yapılması, konuyla ilgili çalışma yapan baēımsız uzmanların, Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü bünyesinde oluşturulacak bir birimle çalışmalarını paylaşmaları, bilgi kirliliēinin oluşmasının önüne geçecektir.

5. KAYNAKLAR

- Anonim 1: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/goc-afet-ve-acil-durumlarda-psikososyal-destek/afet-ve-aci-l-durumlarda-psi-kososyal-destek.pdf> (Erişim Tarihi: 10/12/2018)
- Anonim 2: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5902.pdf> (Erişim Tarihi: 12/12/2018)
- Anonim 3: <http://barisbuyukterzi.com/acil-durum-tanimlari-nelerdir> (Erişim tarihi: 31/08/2020)
- Anonim 4: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 25/08/2020)
- Anonim 5: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/goc-afet-ve-acil-durumlarda-psikososyal-destek/afet-ve-aci-l-durumlarda-psi-kososyal-destek.pdf> (Erişim Tarihi: 17/12/2019)
- Anonim 6: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49322860>, (Erişim Tarihi: 18/10/2019)
- Anonim 7: <http://www.gazetevatan.com/van-depremi-kac-siddetinde-oldu-kac-saniye-surdu-23-ekim-2011-v-1349831-gundem/> (Erişim Tarihi: 18/10/2019)
- Anonim 8: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/goc-afet-ve-acil-durumlarda-psikososyal-destek/afet-ve-aci-l-durumlarda-psi-kososyal-destek.pdf> (Erişim Tarihi: 24/10/2019)
- Anonim 9: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/goc-afet-ve-acil-durumlarda-psikososyal-destek/afet-ve-aci-l-durumlarda-psi-kososyal-destek.pdf> (Erişim Tarihi: 04/01/2020)
- Anonim 10: <https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/goc-afet-ve-acil-durumlarda-psikososyal-destek/psi-kososyal-destek-nedi-r.pdf> (Erişim Tarihi: 08/02/2020)
- Anonim 11: <https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/goc-afet-ve-acil-durumlarda-psikososyal-destek/psi-kososyal-destek-nedi-r.pdf> (Erişim Tarihi: 08/02/2020)
- Anonim 12: <https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/goc-afet-ve-acil-durumlarda-psikososyal-destek/psi-kososyal-destek-nedi-r.pdf> (Erişim Tarihi: 03/01/2020)
- Anonim 13: <https://ailevecalisma.gov.tr/media/8742/yenig.pdf> (Erişim Tarihi: 04/01/2020)
- Anonim 14: <https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/turkiyede-yasanan-buyuk-tren-kazalari-2792823/> (Erişim Tarihi: 08/09/2020)
- Anonim 15: <https://tr.wikipedia.org> (Erişim Tarihi: 08/09/2020)
- Anonim 16: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49322860> (Erişim Tarihi: 08/09/2020)

- Anonim 17: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss549.pdf> (Erişim Tarihi: 12/09/2020)
- Anonim 18: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23897.pdf> (Erişim tarihi:15/09/2020)
- Anonim 19: <http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/BilgiHizmetleri/Istatistikler/Documents/demografi/t211.pdf> (Erişim tarihi:17/09/2020)
- Anonim 20: <https://www.nirengidernegi.org/tr/portfolio-item/marmara-depremi/#toggle-id-2> (Erişim Tarihi:18/09/2020)
- Anonim 21: <http://www.mavikalem.org/mavi-kalem-sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-dernegi/> (Erişim Tarihi:20/09/2020)
- Anonim 22: <https://www.dbe.com.tr/Yetiskinveaile/tr/news/marmara-depreminde-dbe-terapistlerinin-emdr-calismalari/> (Erişim Tarihi:20/09/2020)
- Anonim 23: <https://www.dha.com.tr/son-dakika/17-agustos-depreminin-20-yillik-etkisi-arastiriliyor/haber-1688590> (Erişim Tarihi:20/09/2020)
- Anonim 24: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/20-yildir-iyilesemedik-41303116> (Erişim Tarihi:20/09/2020)
- Anonim 25: <https://www.haberler.com/17-agustos-depreminin-20-yillik-etkisi-12272691-haberi/> (Erişim Tarihi:22/09/2020)
- Anonim 26: <https://www.terakki.org.tr/terakki-vakfi-okullari/birimler/kom-ekibi/> (Erişim Tarihi:22/09/2020)
- Anonim 27: <https://www.gazeteruzgarli.com/depremin-mudahale-edilmeyen-tarafi-psikolojik-enkaz/> (Erişim Tarihi:28/09/2020)
- Anonim 28: <https://www.politikyol.com/chpli-gok-deprem-sonrasi-ruhsal-sorunlar-yasayan-insanlara-psikolojik-destek-verilmeli/> (Erişim Tarihi:28/09/2020)
- Anonim 29: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_sozlu_soru_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_si_ra_no=266099 (Erişim Tarihi:28/09/2020)
- Anonim 30: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bingolde-6-4-buyuklugunde-deprem-> (Erişim Tarihi:30/09/2020)
- Anonim 31: <https://bianet.org/kurdi/siyaset/18673-pulumurde-de-yatili-okul-yikilmisti> (Erişim Tarihi:30/09/2020)
- Anonim 32: <http://sinirtanimayandoktorlar.org/hakkimizda/turkiyede-sinir-tanimayan-doktorlar/> (Erişim Tarihi:30/09/2020)

Anonim 33: http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/sinagog224/dosya_227.html (Erişim Tarihi:04/10/2020)

Anonim 34: <https://www.nirengidernegi.org/tr/nirengidernek/> (Erişim Tarihi:04/10/2020)

Anonim 35: <https://www.dw.com/tr/ankarada-patlama-alt%C4%B1-%C3%B6l%C3%BC/a-2574864> (Erişim Tarihi:04/10/2020)

Anonim 36: <https://www.sondakika.com/haber/haber-anafartalar-carsisi-esnafina-psikososyal-destek/> (Erişim Tarihi:04/10/2020)

Anonim 37: <https://t24.com.tr/haber/izmirde-okul-servisi-faciya,6027> (Erişim Tarihi:06/10/2020)

Anonim 38:

<https://www.cnnturk.com/2007/turkiye/12/20/ankara.5.7yle.sallandi/413292.0/index.html> (Erişim Tarihi:06/10/2020)

Anonim 39 :

<https://www.cnnturk.com/amp/2008/turkiye/07/28/patlamanin.bilancosu.17.olu.yarali/485810.0/index.html> (Erişim Tarihi:10/10/2020)

Anonim 40: <https://eksisozluk.com/entry/13944913> (Erişim Tarihi:10/10/2020)

Anonim 41: <https://www.cnnturk.com/turkiye/son-dakika-21-kisinin-oldugu-davutpasa-patlama-davasinda-karar-aciklandi> (Erişim Tarihi:12/10/2020)

Anonim 42:

<https://www.cnnturk.com/2008/turkiye/07/11/mersin.gulnardaki.orman.yangini.bitti/479836.0/index.html> (Erişim Tarihi:12/10/2020)

Anonim 43:

<https://www.cnnturk.com/2008/turkiye/08/01/antalya.tarihinin.en.buyuk.ve.zarar.verici.yangini/487373.0/index.html> (Erişim Tarihi:14/10/2020)

Anonim 44: <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/07/13/bilge-koyu-katliami-bakanlik-neden-kusursuz>, (Erişim Tarihi:14/10/2020)

Anonim 45: <https://www.haberler.com/bilge-koyu-katliaminin-geride-biraktiklari-buyudu-9633861-haberi/> (Erişim Tarihi:14/10/2020)

Anonim 46: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/bilge_koyu_raporu.pdf (Erişim Tarihi: 15/10/2020)

Anonim 47: <https://www.psikiyatri.org.tr/457/afetlerde-psikososyal-hizmetler-birligi-aphb-mardin-mazidagi-psikososyal-muda> (Erişim Tarihi: 15/10/2020)

Anonim 48: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/bilge-koyunde-anneler-gunu-yurek-burktu-1093053> (Erişim Tarihi: 15/10/2020)

- Anonim 49: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/bilge-koyunde-buruk-anneler-gunu.vk8OJSB7O0mrOPYiUCrrRQ> (Erişim Tarihi: 15/10/2020)
- Anonim 50: <https://www.haberler.com/bilge-koyunde-annesiz-anneler-gunu-haberi/> (Erişim Tarihi: 15/10/2020)
- Anonim 51: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bir-hafta-once-anneleri-vardi-11621831> (Erişim Tarihi: 15/10/2020)
- Anonim 52: <https://www.yenisafak.com/gundem/bilge-koyunde-annesiz-anneler-gunu-185545> (Erişim Tarihi: 15/10/2020)
- Anonim 53: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/istanbulda-sel-felaketi-31-olu-12441217> (Erişim Tarihi: 25/10/2020)
- Anonim 54: <https://www.dunya.com/gundem/istanbul-afet-yerine-dondu-haberi-89462> (Erişim Tarihi: 25/10/2020)
- Anonim 55: <http://www.tmmob.org.tr/icerik/maden-modan-bursada-19-iscinin-olumune-yol-acan-grizu-patlamaıyla-ılgılı-basin-aciklaması> (Erişim Tarihi: 25/10/2020)
- Anonim 56: <https://www.dw.com/tr/elaz%C4%B1%C4%9Fda-deprem-can-ald%C4%B1/a-5330644> (Erişim Tarihi: 25/10/2020)
- Anonim 57: http://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/7cb1d0e4e295ee7_ek.pdf (Erişim Tarihi: 25/10/2020)
- Anonim 58: <https://www.birgun.net/haber/ahmet-hakan-van-da-bdp-li-belediye-dislanıyor-59905> (Erişim Tarihi: 28/10/2020)
- Anonim 59: https://www.metu.edu.tr/tr/system/files/ODTUAYMVAN_rev3.pdf (Erişim Tarihi: 30/10/2020)
- Anonim 60: <https://www.sabancivakfi.org/tr/sosyal-degisim/van-aile-danisma-merkezi-travma-sonrası-psikolojik-destek-ve-mudahale> (Erişim Tarihi: 04/11/2020)
- Anonim 61: <https://m.bianet.org/bianet/toplum/133964-ercis-te-psikolojik-destek-calismaları> (Erişim Tarihi: 04/11/2020)
- Anonim 62: <https://www.sabah.com.tr/pazar/2011/10/30/vanlilarin-psikolojisi-marmaralılardan-daha-hızlı-duzelecek> (Erişim Tarihi: 04/11/2020)
- Anonim 63: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42501681>, (Erişim Tarihi: 09/11/2020)
- Anonim 64: <https://tr.euronews.com/2019/12/28/roboski-nin-8-y-l-donumu-uludere-de-ne-oldu-dava-hangi-asamada> (Erişim Tarihi: 09/11/2020)
- Anonim 65: <https://www.psikiyatri.org.tr/uploadFiles/292201212243-uludere-basin-duyurusu.pdf> (Erişim Tarihi: 09/11/2020)

- Anonim 66: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/05/130513_reyhanlida_ne_oldu (Erişim Tarihi: 12/11/2020)
- Anonim 67: https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/somaraporu_0.pdf (Erişim Tarihi: 12/11/2020)
- Anonim 68: <https://www.psikiyatri.org.tr/1266/soma-maden-kazasi-raporu-13-23-mayis-2014> (Erişim Tarihi: 12/11/2020)
- Anonim 69: <https://docplayer.biz.tr/18111264-Afetlerde-psikososyal-hizmetler-birligi-aphb-soma-dayanisma-agi-somada-projesi-kapanis-raporu.html> (Erişim Tarihi: 12/11/2020)
- Anonim 70: <https://www.borusan.com.tr/haberler/soma-dayanisma-agi-beskisiyetravma-sonrasi-psikososyal-destek-sagliyor> (Erişim Tarihi: 12/11/2020)
- Anonim 71: <https://ar-ar.facebook.com/psikiyatristdrhandekarakilic/posts/468636976634070/> (Erişim Tarihi: 12/11/2020)
- Anonim 72: <https://www.evrensel.net/haber/279949/madencilerin-psikolojik-tedavi-surecleri-sekteye-ugradi> (Erişim Tarihi: 12/11/2020)
- Anonim 73: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/07/140713_soma_psikologlar (Erişim Tarihi: 12/11/2020)
- Anonim 74: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ermenekteki-maden-faciiasi-davasinda-bilirkisi-raporu-mahkemeye-ulasti/581762> (Erişim Tarihi: 18/11/2020)
- Anonim 75: <https://www.hurriyet.com.tr/ermenekteki-maden-ocaginda-38-gun-1-37019210> (Erişim Tarihi: 18/11/2020)
- Anonim 76: <https://www.kgrt.net/guncel/afaddan-ermenek-maden-kazasina-iliskin-aciklama-h11962.html> (Erişim Tarihi: 18/11/2020)
- Anonim 77: <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/afad-dan-ermenek-maden-kazasina-iliskin-aciklama-10458754> (Erişim Tarihi: 18/11/2020)
- Anonim 78: <https://kizilay.org.tr/Haber/HaberArsiviDetay/1628> (Erişim Tarihi: 18/11/2020)
- Anonim 79: https://www.ttb.org.tr/kutuphane/hopa_sel.pdf, (Erişim Tarihi: 20/11/2020)
- Anonim 80: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150824_artvin_sel (Erişim Tarihi: 20/11/2020)
- Anonim 81: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/artvinde-yaralar-sarilmaya-calisiliyor/5444> (Erişim Tarihi: 20/11/2020)
- Anonim 82: <http://orgm.meb.gov.tr/www/artvin-hopada-psikososyal-mudahale-hizmetleri-kapsaminda-grupla-psikolojik-danisma-kursu-basladi/icerik/618> (Erişim Tarihi: 20/11/2020)

- Anonim 83: <https://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/manisada-katliam-gibi-kaza-878261/> (Erişim Tarihi: 25/11/2020)
- Anonim 84: <https://www.sondakika.com/haber/haber-15-kisinin-oldugu-trafik-kazasi-aile-ve-7487592/> (Erişim Tarihi: 25/11/2020)
- Anonim 85: <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/kazada-olen-iscilerin-ailelerine-bayram-yardimi-193289.html> (Erişim Tarihi: 25/11/2020)
- Anonim 86: <https://ulasimemniyeti.uab.gov.tr/uploads/pages/12703-yolcu-treni-deray-kazasina-iliskin-kaza-ince/tekirdag-deray-heyet-onayli-5d64d42bc63ae.pdf> (Erişim Tarihi: 30/11/2020)
- Anonim 87: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tren-kazasinda-psikolojileri-bozulan-kazazedelere-travma-tedavisi/1207384> (Erişim Tarihi: 30/11/2020)
- Anonim 88: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tren-kazasinda-psikolojileri-bozulan-kazazedelere-travma-tedavisi/1207384> (Erişim Tarihi: 30/11/2020)
- Anonim 89: <https://www.cnnturk.com/turkiye/tren-kazasina-12-kurban-veren-uzunkoprululere-psikolojik-destek-verilecek> (Erişim Tarihi: 30/11/2020)
- Anonim 90: <https://www.psikiyatri.org.tr/1904/tren-kazasi-sonrasi-ruhsal-destekBir> (Erişim Tarihi: 30/11/2020)
- Anonim 91: <https://tr.euronews.com/2019/07/21/duzcedeki-sel-felaketinde-bir-kisi-daha-hayatini-kaybetti> (Erişim Tarihi: 04/12/2020)
- Anonim 92: <https://ailevecalisma.gov.tr/athgm/haberler/duzce-de-selden-etkilenen-vatandaslarimiza-psikososyal-destek-hizmeti-devam-ediyor/> (Erişim Tarihi: 04/12/2020)
- Anonim 93: <https://www.iklimhaber.org/duzcede-sel-bilancosu-1175-ciftci-zararli-yuzlerce-ev-hasarli/> (Erişim Tarihi: 04/12/2020)
- Anonim 94: <https://www.bbc.com/turkce/live/haberler-turkiye-49836320> (Erişim Tarihi: 08/12/2020)
- Anonim 95: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/istanbul-5-8lik-depremle-sallandi,VECeUnoM30GBw0NnyHC3YQ> (Erişim Tarihi: 08/12/2020)
- Anonim 96: <https://www.afad.gov.tr/basin-duyurusu-48-elazig-ve-malatyada-iyilestirme-calismalari-devam-ediyor> (Erişim Tarihi: 08/12/2020)
- Anonim 97: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/depremzedelere-birebir-psikososyal-destek-veriliyor/1730360#> (Erişim Tarihi: 08/12/2020)
- Anonim 98: <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2020/02/03/deprem-bolgesine-13-milyonluk-destek> (Erişim Tarihi: 14/12/2020)

- Anonim 99: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/depremzedeler-icin-psikososyal-destek-ekipleri-devrede-/1714330> (Erişim Tarihi: 14/12/2020)
- Anonim 100: https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/elazigda-110-bin-depremzedeye-psikososyal-destek-verildi (Erişim Tarihi: 15/12/2020)
- Anonim 101: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/elazig/haberler/150-kisilik-destek-ekibi-gonullerine-dokunuyor/> (Erişim Tarihi: 18/12/2020)
- Anonim 102: <https://en.afad.gov.tr/press-release-rehabilitation-efforts-in-elazig-and-malatya-quake-zones-continue> (Erişim Tarihi: 18/12/2020)
- Anonim 103: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cig-nedeniyle-42-kisinin-hayatini-kaybettigi-bahcesaray-yolunda-karla-mucadele-suruyor/1809365> (Erişim Tarihi: 21/12/2020)
- Anonim 104: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51389913> (Erişim Tarihi: 21/12/2020)
- Anonim 105: <https://istanbul.afad.gov.tr/basin-duyurusu---vandaki-ikinci-cig-altinda-kalanlara-mudahale-3> (Erişim Tarihi: 21/12/2020)
- Anonim 106: <https://ailevecalisma.gov.tr/athgm/haberler/psikososyal-destek-ekiplerimiz-bahcesaray-ilcesi-narlica-bolgesinde-cig-dusmesi-nedeniyle-etkilenen-vatandaslarimize-psikososyal-destek-calismasina-devam-ediyor/> (Erişim Tarihi: 21/12/2020)
- Anonim 107: <https://www.dw.com/tr/iran-merkezli-depremde-vanda-9-ki%C5%9Fi-hayat%C4%B1n%C4%B1-kaybetti/a-52486530> (Erişim Tarihi: 21/12/2020)
- Anonim 108: <http://www.ankahaber.com.tr/turkiye/bakan-selcuk-vanda-depremden-etkilenenler-icin-psikososyal-destek-h58095.html> (Erişim Tarihi: 21/12/2020)
- Anonim 109: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/izmirdeki-depremde-enkazdan-cikartilan-mahir-tahirler-hayatini-kaybetti-41672849> (Erişim Tarihi: 30/12/2020)
- Anonim 110: [https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/izmirdeki-depremde-can-kaybi-116ya-yukseldi/2043913#:~:text=%C4%B0zmir%20depreminde%20yaralanan%208%20ki%C5%9Finin%20tedavisi%20devam%20ediyor.&text=Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Afet%20Koordinasyon%20Merkezinden%20\(SAKOM,ki%C5%9Finin%20ise%20tedavisi%20devam%20ediyor.](https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/izmirdeki-depremde-can-kaybi-116ya-yukseldi/2043913#:~:text=%C4%B0zmir%20depreminde%20yaralanan%208%20ki%C5%9Finin%20tedavisi%20devam%20ediyor.&text=Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Afet%20Koordinasyon%20Merkezinden%20(SAKOM,ki%C5%9Finin%20ise%20tedavisi%20devam%20ediyor.) (Erişim Tarihi: 30/12/2020)
- Anonim 111: <https://ailevecalisma.gov.tr/athgm/haberler/psikososyal-destek-ekiplerimiz-izmir-de/> (Erişim Tarihi: 30/12/2020)
- Anonim 112: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-selcuk-psikososyal-destek-ekiplerimizle-sahadayiz-527516.html> (Erişim Tarihi: 30/12/2020)

Anonim 113:

https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_11/22145316_izmir_ilkokul_kitapcik-r.pdf (Erişim Tarihi: 30/12/2020)

Anonim 114: https://yeniram.meb.k12.tr/icerikler/izmir-depremi-sonrasi-psikososyal-destek-hizmetleri-kilavuzlari-yayinlandi_10150632.html (Erişim Tarihi: 30/12/2020)

Anonim 115: <https://www.zionpsikiyatri.com/izmir-depremi-gonullu-psikolojik-destek-programi/> (Erişim Tarihi: 30/12/2020)

Anonim 116: <https://www.sozcu.com.tr/2020/saglik/depremzedeler-icin-psikolojik-destek-hatti-kuruldu-6117710/> (Erişim Tarihi: 30/12/2020)

Anonim 117: <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/emergency> (Erişim Tarihi: 13/01/2021)

Anonim 118: <http://www.mag.org.tr/tur/makurullari.asp> (Erişim Tarihi:12/01/2021)

Anonim 119: <https://www.basarsoft.com.tr/afad-aydes/> (Erişim Tarihi:12/12/2020)

Afad Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. T.C. Başbakanlık Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Kasım – 2014

Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği, 2009. Mardin Mazıdağı Psikososyal Müdahalesi Raporu.

Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği, 2011. Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği Psikososyal Uygulamalar Katılımcı Kitabı, Ankara.

Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği, 2011. Van Depremi Psikososyal Destek Çalışmaları Sonuç Raporu 24 Ekim 2011 – 09 Mart 2012.

Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği Soma Dayanışma Ağı (SOMADA) Projesi Kapanış Raporu, 2014.

Akman Y, Gündoğdu M, 2002. Türkiye-Marmara Depremi Sonrası Gerçekleştirilen Psikolojik Destek Çalışmaları. Qafqaz Üniversitesi Dergisi, 1(9): 1-7.

Aktaş AM, 2003. Kriz Durumlarında Sosyal Hizmet Müdahalesi, Kriz Dergisi 11(3): 37-44.

Akyel R, 2005. Türkiye Kamu Yönetiminde Afet Yönetimi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1): 15-29.

Alakara ÖG, 2018. Afetlerde Psikososyal Destek Hizmetlerinin AFAD'da Çalışan Sosyal Çalışmacılar Tarafından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Altun F, 2016. Afetlerde Psikososyal Hizmetler: Marmara Ve Van Depremleri Karşılaştırmalı Analizi. Çekmece İzü Sosyal Bilimler Dergisi, 4(8-9): 183-197.

Arı M, Kocaçya MH, Çöpoğlu ÜS, Yengil E, Kıvrak Y, Şahpolat M, Budak B, 2016. Suriye-Türkiye Sınırındaki Reyhanlı'da Bombalı Saldırı Sonrası Stres Tepkisi, Anksiyete Ve Depresyon Düzeyleri. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 17(3): 203-208.

- Aslan M, 2018. Bir Değersizleşme Biçimi Olarak Üniversite Mezunu İşsizliği Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Elazığ.
- Büyükkaraciğan N, 2016. Türkiye’de Yerel Yönetimlerde Kriz ve Afet Yönetim Çalışmalarının Mevzuat Açısından Değerlendirilmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, 12: 195-219.
- Duncan J, Arntson L, 2004. Children İn Crisis, Good Practices İn Evaluating Psychosocial Programming. Save The Children Federation: Scf Press.
- Ergünay O, 1996. Afet Yönetimi Nedir? Nasıl Olmalıdır?. TÜBİTAK Deprem Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 263-272.
- Ergünay O, 2009. Afet yönetimi: Genel İlkeler, Tanımlar, Kavramlar. Ankara: Afet İşleri Genel Müdürlüğü.
- Ergünay O, Özmen B, 2013. Afet Yönetimi Açısından Van Depreminden Elde Edilen Dersler. Türkiye Deprem Mühendisliği Ve Sismoloji Konferansı, 25-27 Eylül 2013, MKÜ – Hatay.
- Erkal T, Değerliyurt M, 2009. Türkiye’de Afet Yönetimi. Doğu Coğrafya Dergisi, 14(22): 147-164.
- Genç FN, 2007. Türkiye’de Doğal Afetler Ve Doğal Afetlerde Risk Yönetimi. Stratejik Araştırmalar Dergisi, 9(5): 201-226.
- Iasc Guidelines On Mental Health And Psychosocial Support İn Emergency Settings Checklist For Field Use, 2017.
- Jeoloji Mühendisleri Odası, 2011. Van (Tabanlı - Edremit) Depremleri Raporu.
- Kadıoğlu M, 2008. Modern, Bütünleşik Afet Yönetimin Temel İlkeleri. Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri, 1.
- Kalkan HS, 2011. Türkiye Psikiyatri Derneği’nin Roboski (Ortasu) Ve Bêjû (Gülyazı) Köylerinde Roboski Katliamı Sonrası Psikososyal Gereksinim Belirleme Raporu (Uludere Raporu).
- Karancı N, 2012. Afetlerde Psikososyal Gereksinim Ve Kaynak Belirleme, Ed. Gözden M, Öztan N, Aker T, Psikososyal Uygulamalar Eğitimi APHB: Ankara Ofis Ostim.
- Karasar N, 2002. Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Konuk E, Knipe J, Eke I, Yüksek H, Yurtsever A, Ostep S, 2006. The effects of eye movement desensitization and reprocessing (EMDR) therapy on posttraumatic stress disorder in survivors of the 1999 Marmara Turkey, earthquake.. International Journal of Stress Management, 13(3): 291.

- Laçiner V, Yavuz Ö, 2013. Van Depremi Örneğinde Afetler Sonrası Yapılan Yardımlar ve Hukuki Çerçevesi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(9): 114-135.
- Macit İ, 2016. Bütünleşik Afet Yönetiminde Boyce-Codd Form Yöntemi İle Glide İçerikli Veri Tabanı Oluşturulması. Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 31(1): 191-202.
- Macit İ, 2018. Bütünleşik Afet Yönetim Sistemlerinde Karar Destek Sistemi Geliştirilmesi: Mobil Uygulama Örneği. Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri Ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi, 2(1): 23-41.
- Özden SA, 2015. Koruyucu Ruh Sağlığı Hizmetlerinde Sosyal Hizmetin Rolü. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 26(1): 191-204.
- Özkul B, Karaman E, 2007. Doğal Afetler İçin Risk Yönetimi. Tmmob Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 5-7.
- Ramazano M, 2016. Türkiye’de Afet Ve Acil Durumlar Sonrası Yürütülen Psiko-Sosyal Müdahalelerin Analizi Ve Psiko-Sosyal Müdahale Önerisi. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile Eğitimi Ve Danışmanlığı Ana Bilim Dalı, Aile Eğitimi Ve Danışmanlığı Yüksek Lisans Programı, İzmir.
- Reyes G, 2006. Conclusions And Recommendations For Further Progress. Chapter 5. Handbook Of International Disaster Psychology. Volume I: Fundamentals And Overwiev. Ed.: G. Reyes, G.A. Jacobs. Praeger Publishers, 165-173.
- Sağı M, 2019. Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilere Yönelik Politikaların Sosyal Hizmetler Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Acil Durum Ve Afet Yönetimi Ana Bilim Dalı Disiplinler Arası Afet Yönetimi Yüksek Lisans Programı, Bitlis.
- Soma Maden Kazası Raporu 13-23 Mayıs 2014, Soma Maden Kazası Türkiye Psikiyatri Derneği Ruhsal Travma Ve Afet Psikiyatrisi Çalışma Birimi Raporu.
- Şahin C, Sipahioğlu Ş, 2002. Doğal Afetler Ve Türkiye. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22:35-50.
- Şavur E, Tomas AS, 2010. Terör Olayları Sonrasında Psikososyal Destek Hizmetleri, Kriz Dergisi 18 (1): 45-58.
- Tabanlı – Van (23 Ekim 2011) Ve Edremit – Van (9 Kasım 2011) Depremleri İnceleme Raporu 25 – 27 Kasım 2011, Aralık 2011, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Tercan B, 2018. Türkiye’de Afet Politikaları Ve Kentsel Dönüşüm. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 3(5): 63-74.

The Effects Of Eye Movement Desensitization And Reprocessing (Emdr) Therapy On Posttraumatic Stress Disorder İn Survivors Of The 1999 Marmara, Turkey, Earthquake, International Journal Of Stress Management'ın, 2006, 13.

Türkiye Üçüncü Sektöre Vakfı, 2013. Van Depremi Ve Stk' lar Vaka Analizi.

Van–Erciş Depremleri Sonrası Yürütölen Psikososyal Destek Programlarının Değerlendirilmesi, Değerlendirme Raporu, 2015.

ÖZGEÇMİŞ

■■■■■ yılında ■■■■■'da doğdu. Yükseköğrenimini ■■■■■ yılları arasında ■■■■■
■■■■■ Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümünde tamamladı. ■■■■■ yılında mezun
olunca ■■■■■'da faaliyet gösteren ■■■■■ sorumlu müdürü olarak görev yaptı. ■■■■■
yılında ■■■■■ İl Müdürlüğünde (AÇSHİM) sosyal çalışmacı
unvanıyla çalışmaya başladı. ■■■■■ bünyesinde bulunan ■■■■■
■■■■■ Engelsiz Yaşam Merkezinde görev yaptı. ■■■■■ yılı itibarıyla AÇSHB ve UNİCEF
ortaklığında yürütülen Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek Hizmetleri çalışmalarında
gönüllü eğitimci olarak görev yapmaktadır. Halen ■■■■■ de Sosyal çalışmacı olarak
görev yapmaktadır.

Muharrem SERHAT